

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİVANÇE-İ FAHRÎ
(İnceleme- Metin)

Mücahit AKIN

Danışman

Prof. Dr. İlhan GENÇ

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**DİVANÇE-İ FAHRÎ (İnceleme-Metin)**” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurla doğrularım.

27/ 05 / 2010

Mücahit AKIN

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Mücahit AKIN
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Konusu : Divançe-i Fahrî
(İnceleme- Metin)
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI O OY BİRLİĞİ ile O
DÜZELTME O* OY ÇOKLUĞU O
RED edilmesine O** ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Divançe-i Fahrî (İnceleme- Metin)
Mücahit AKIN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimleri Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi ve Sanatları Programı

“Divançe-i Fahrî (İnceleme- Metin)” adını verdığımız bu çalışmada, Mehmed Fahrî ve Divançe’sinin transkripsiyonlu metnini vererek manzûmeyi dinî ve tasavvufî edebiyat açısından tahlil etmeye çalıştık. Divançe metni, Süleymaniye ve Millet Kütüphanesi nüshaları karşılaştırılarak oluşturulmuş ve bu oluşturulan metin esas alınarak tahlil çalışması yapılmıştır.

Çalışmamız giriş bölümü dahil üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Divançe’nin daha iyi anlaşılabilmesi için, XVIII. yüzyılın siyasî ve kültürel hayatı ile Mehmed Fahrî’nin hayatı, şahsiyeti hakkında bilgi verilmistir.

Birinci bölümde Mehmed Fahrî’nin Divançe’sinin muhtevâsı sunularak önemi vurgulanmıştır. Daha sonra Divançe’de yer alan dinî ve tasavvufî kavramların tahlili yapılmıştır.

İkinci bölümde ise Divançe’nin metninin kuruluşunda takip ettiğimiz metod açıklanmıştır. Ayrıca bu bölüm, Divançe-i Fahrî’ nin transkripsiyonlu metnini içermektedir.

Anahtar Kelimeler:

1. Divançe 2. Mehmed Fahrî 3. Divan Edebiyatı 4. Tasavvuf 5. Sünbülüye

ABSTRACT

**Master's Dissertation
Divançe of Fahri (Examination- Text)
Mücahit AKIN**

**Dokuz Eylul University
Institute of Social Sciences
Department of Islamic History and Art
Islamic History and Art Program**

In this thesis, named “Divançe of Fahri (Examination - Text)”, we have at first tried to present the text of Mehmed Fahri’s Divançe and then analyzed it according to religious and mystical literature. The thesis consists of an introduction and two chapters.

In the introduction, to be more understandable, we have given informations about political and cultural life in the eighteen century, Mehmed Fahrî’s life story, his personality, Sunbuliye and his studies.

In the first chapter, significance of Fahri’s Divançe was emphasized by submitting the content of Divançe Then, religious and mystical ideas in Divançe were analyzed.

In the chapter two, the method followed by us in constructing the text of the Divançe was explained. In addition, this chapter includes text of Divançe.

Key Word:

1) Divançe 2) Mehmed Fahri 3) Otoman Poetry 4) Islamic Mysticism 5. Sünbülüye

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	II
YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	IX

GİRİŞ

A. XVIII. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ	1
1. XVIII. Yüzyılda Siyasî ve Sosyal Hayat.....	1
2. XVIII. Yüzyılda Edebî Durum:	4
B. MEHMED FAHRÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ	6
1- HAYATI	6
2- EDEBÎ ŞAHSİYETİ	7

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVANÇE-İ FAHRÎ'NİN MUHTEVÂSİ

DİVANÇE-İ FAHRÎ'NİN MUHTEVÂSİ.....	9
A. DİNÎ UNSURLAR	10
1. İTİKAT.....	10
1.1. Allah.....	10
1.2. Melek.....	12
1.3. Kitaplar.....	13
1.4. Peygamberler.....	14
1.4.1. Hz. Âdem	15
1.4.2. Hızır	15
1.4.3. Hz. Muhammed.....	16
1.5. Dört Halife.....	17
1.6. Ahiret.....	18

1.6.1 Cennet:	19
1.6.2. Cehennem:	19
2. İBADET	20
2.1. Namaz.....	20
2.2. Oruç.....	21
3. AYET VE HADİSLER	21
3.1 Ayetler.....	21
3.1.1. İktibas Edilen Âyetler	22
3.1.2. Telmihte Bulunulan Âyetler:.....	27
3.2. Hadisler	30
3.2.1. İktibas Edilen Hadisler:.....	30
3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadisler:	32
4. DİĞER DİNİ KAVRAMLAR.....	33
4.1. İman- Küfür.....	33
4.2. Tevhid.....	34
4.3. Şefâat.....	35
4. 4. Salât- Salavât.....	36
4. 5. Mi'râc	37
B. TASAVVUFÎ UNSURLAR	38
1. TASAVVUFLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....	38
1.1 Âlem-Cihan-Dünya	38
1.2. Ârif-İrfân	39
1.3. Aşk	40
1.4. Bezm-i Elest	42
1.5. Devrân- Semâ.....	42
1.6. Fenâ- Bekâ.....	44
1.7. Gönül.....	44
1.8. Hamd- Şükür	46
1.9. Himmet.....	47
1.10. Lütuf- Kahr.....	48
1.11. Mâsivâ	50
1.12. Nefs	51
1.13. Niyâz	52
1.14. Tevbe.....	53

1.15. Vahdet- Kesret.....	54
1.16. Zikir.....	55
2.TASAVVUFÎ TİPLER.....	57
2.1 Pîr.....	57
2.2 Mürşid.....	58
2.3. Şeyh.....	59
2.4. Velî.....	60
2.5. Derviş.....	60
2.6. Tâlib.....	61
2.7. Sâlik.....	61
2.8. Vâsıl.....	62
2.9. Âşık.....	63
2.10. Yâr.....	65
3. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER.....	66
3.1. İbrahim Edhem.....	66
3.2. Nakşî İbrahim Efendi.....	66
3.3. Veysel Karanî.....	67
3.4. Yunus Emre.....	68

İKİNCİ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM.....	70
1. NÜSHALARIN TAVSİFİ.....	70
2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YOL.....	70
B. DİVANÇE-İ FAHRÎ TENKİDLİ METİN.....	72
SONUÇ.....	180
BİBLİYOGRAFYA.....	182

KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DBİA	: Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
İ.A	: MEB İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi
Ktp.	: Kütüphâne
M	: Mîlâdî
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
no:	: Numara
Ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S(der)	: Süleymaniye nüshası derkenarı
Sad.	: Sadeleştiren
TDK	: Türk Dil Kurumu
Ter.	: Tercüme
trz.	: Tarihsiz
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.d.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
yp.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl
Yz.	: Yazma

GİRİŞ

A. XVIII. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNA GENEL BAKIŞ

XVIII. yüzyıl, Osmanlı toplumu için ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalımın derinleştiği bir dönemdir. Artık fetihler çağı çoktan geride kalmış, doğuda ve batıda birbiri ardınca gelen savaşlar toplumun gücünü iyice zayıflatmıştır. Klasik dönemdeki yapısı büyük ölçüde çözülen toprak düzeni kentlere göçü arttırdığı gibi tarımsal üretimde de büyük düşümlere yolaçmıştır.¹ Devletin ve halkın ekonomik gücü zayıflamış, milletin devlete karşı güvensizliği derinleşmeye başlamıştır. Taşra teşkilatlarındaki bozulma, merkeze nazaran daha yoğunluk arz etmektedir. Devleti yönetenler, bu toplumsal çözüme karşısında tedbirler almaya çalışmışlarsa da yeterince başarılı olamamışlardır.

1. XVIII. Yüzyılda Siyasî ve Sosyal Hayat

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti için gerilemenin başladığı bir dönem olduğu sölenebilir. Toplam altı padişah bu dönemde Devlet-i Aliyye'yi yönetmiş, devleti gerilemeden kurtaracak çeşitli açılım ve ıslahatlar yapılmış, fakat gerekli başarı sağlanamamıştır. Batıda ve doğuda devam eden savaşlar hem devleti hem de halkı yormuş, bu durumdan sosyal, kültürel ve edebî hayat da olumsuz etkilenmiştir. Merkezi otoritenin zayıflaması isyanlara sebebiyet vermiş, Edirne İsyanıyla² başlayan çağ, Kabakçı Mustafa isyanıyla sona ermiştir.

Mehmed Fahrî'nin doğum tarihi tam bilinmemekle birlikte 1735 olan ölüm tarihi şâirin Sultan III. Ahmed (1703- 1730) ve I. Mahmud (1730-1754) zamanlarında yaşadığını söylememize imkan vermektedir. Malûm olduğu üzere III. Ahmed dönemi Lâle Devrini ihtivâ eden bir rehavet dönemidir. Bu dönemin ikinci bir özelliği ise herhangi bir savaşa tekabül etmemesidir. Lâle devrinin en ünlü şâiri, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın hâfız-ı kütübü Nedim' dir. Bu dönemde vezir Damat İbrahim Paşa her ne kadar, yönetim halk ve tarihçiler tarafından pek takdir edilmese de, İstanbul'da beş yeni kütüphanenin kurulması, nadir yazmaların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması, önemli eserlerin bir heyet tarafından tercüme

¹ Yücel ÖZKAYA, **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s.68.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., C.V, yrz., trz., s. 25-45.

³ Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, Ötüken Yay., C.II, İstanbul 1994, s. 338.

edilmesi ve matbanın açılması gibi başarılı ıslahat hareketleri gerçekleştirmiştir.³ Sultan III. Ahmed, devleti barış ve sükûnet içinde yönetmeye çalışmış, bir takım ıslahat çalışmaları yapmışsa da istenilen başarıyı elde edememiştir. Ahmedî ve Necîb mahlaslarıyla şiirler de yazan⁴ Sultan III. Ahmed'in Topkapı sarayı önündeki Sultan Ahmed çeşmesi⁵ ve annesi için yaptırdığı Vâlide Sultan Câmisi bıraktığı değerli eserlerdendir.

III. Ahmed'den sonra Patrona Halil İsyanı'nın ardından tahta geçen I. Mahmud, iktidarının ilk yıllarında isyancılara boyun eğmek zorunda kalsa da zamanla otoriteyi eline almıştır. I. Mahmud da III. Ahmed gibi savaşçı olmayan bir yönetici olmasına rağmen; 1734–1740 yılları arasında Rusya, Avusturya ve Lehistan gibi devletlerle savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlar neticesinde Karlofça ile kaybedilen topraklar geri alınmış, batıda sulhu sağlayan padişah, doğuda da İran ile antlaşmalar yaparak barış ortamını tesis etmiştir. Bu aşamada orduda ıslahatlar yapmaya başlayan padişah Humbaracı birliğini kurdurmuştur.⁶ Elbette yeniçerilerin hoşnutsuzluğu yapılan tüm ıslahatlarda olduğu gibi bunda da istenilen başarının elde edilmesini engellemiştir. Sultan I. Mahmud da şâir ruhlu bir padişah olup, Sebkâtî mahlasıyla şiirler yazmıştır.

I. Mahmud'dan sonra 1754 yılında tahta III. Osman geçmiş ve sadece üç yıl iktidarda kalabilmiştir. Bu dönemde dikkate şayan bir hadise olmamıştır. İstanbul tarihindeki en büyük yangınlar bu döneme rastlamakta olup binlerce ev, hamam ve işyeri kül olmuştur.⁷

III. Osman'dan sonra tahta III. Mustafa (1757-1774) çıkmıştır. III. Mustafa ekonomik ve askeri alanda birçok yeniliklere imza atmıştır. Bunlardan bazıları: Mühendishane-i Bahr-i Hümayûn'u kurmasıdır. Tophanenin ıslahı sağlanmış, 1766

⁴ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay., C.II, İstanbul 1998, s. 747; Coşkun Ak, **Şâir Padişahlar**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 305.

⁵ Bu çeşme üzerindeki "*Tarihi Sultan Ahmed'in câri zebân-ı lûleden / Aç besmeleye iç suyu Han Ahmed'e eyle duâ*" şeklindeki tarih beytinin şâiri ve hattatı sultan III. Ahmet'tir. Banarlı, **age**, C.II, s. 747.

⁶ Uzunçarşılı, **a.g.e**, C.V, s. 323-324.

⁷ Şinasi Altundağ, "*Osman III*", **İA.**, C.IX, İstanbul 1964, s. 449.

zelzelesinde yıkılan binalar tamir edilmiş, Sapanca gölü ile Sakarya körfezinin birleştirilme projesi hayata geçirilmeye çalışmıştır.⁸

III. Mustafa Cihangîr mahlasıyla şiirler yazmıştır.⁹ En büyük zaaflarından birinin müneccimlere inanması olduğu anlatılır. Çevresinin baskısıyla devleti Rusya ile savaşa sokmak hatası dışında, onun iyi bir devlet adamı olduğu söylenebilir. Onun savaşlardan bunaldığı ve duyduğu üzüntü sonucu vefat ettiği düşünüldüğünde samimiyeti anlaşılacaktır. O da önceki padişahlar gibi ülkenin îmarına büyük önem vermiştir.¹⁰

I. Abdülhamit tahta çıktığında ise (1774-1789) Osmanlı-Rusya harbi devam etmektedir. Bu savaşlar neticesine 1774 de Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Kırım, Osmanlı'nın elinden çıkmıştır. İsyanlar bu dönemde de devam etmiş, I. Abdülhamit de isyanlara ön ayak olan Leventlik teşkilatını lağv etmiştir. Bu dönemde Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn kurulmuştur. I. Abdülhamit, 1789 yılında Özi Kalesinin düştüğünü ve binlerce masumun Ruslar tarafından katlediliğini öğrenince hüznünden vefat etmiştir.¹¹

I. Abdülhamit'ten sonra tahta, III. Selim oturmuştur.(1789-1807) III. Selim tahta oturduğunda Fransız ihtilalinin etkileri Osmanlı topraklarını da etkilemeye başlamıştır. İhtilal neticesinde savaşlar çıkmış, devlet kendi içinde ıslahlara devam etme zorunluluğu hissetmiştir. Avusturya ile 1205 / 1791 tarihinde Zıştovi, Rusya ile 1206 / 1792 yılında Yaş antlaşması imzalanmıştır.¹² Askeri ve sosyal alanda yapılan ıslahatlardan bazıları şunlardır. Nizam-ı Cedit adıyla Avrupa tarzında yeni bir ordu kuruldu. Kara ve deniz Mühendishâneleri ıslah edildi. Topçu ve Humbaracı ocakları yenilendi. Nizam-ı Cedit ordusunun ihtiyaçları için İrad-ı Cedit adıyla yeni bir hazine oluşturuldu. Bu dönemin önemli olaylarında biri de Napolyon'un Mısır'ı işgalidir. Napolyon'un Mısır'ı işgaline karşı III. Selim bir taraftan hazırlıklarını sürdürürken, diğer taraftan aktif bir dış politika ile Fransa'nın Akdenize tek başına hâkimiyetini hiçbir zaman onaylamayacak olan İngiltere ve Rusya ile antlaşmalar yapmıştır. Dolayısıyla Napolyon Mısır'ı terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. III. Selim şiir ve

⁸ Aksun, *age*, C.II, s. 390; Baykal, *agm*, s. 706.

⁹ İsen, Mustafa-Ali Fuat Bilkan, *Sultan Şâirler*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 217.

¹⁰ Aksun, *age*, C.II, s. 417-418.

¹¹ Bekir Sıtkı Baykal, "*Mustafa III*", *İ.A.*, C.VIII, İstanbul 1979, s. 705.

¹² Aksun, *age*, C.III, s. 26.

musiki ile de uğraşmış iyi bir devlet adamıdır. İlhâmî mahlasıyla şiirler yazan Sultan III. Selim devrin önemli şâirleri arasında sayılabilir.¹³

Bu dönemde yapılan ıslahatlar, bazı kesimlerce memnuniyetsizle karşılanmış III. Selim, Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahttan indirilmiştir.

2. XVIII. Yüzyılda Edebî Durum:

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti, siyasî olarak gerileme ve dağılma sürecine girse de edebî açıdan hâlâ canlılık devam etmektedir. Bu dönemdeki padişahların genelinin sanat ve edebiyata olan ilgisi sebebiyle şâirler için uygun bir ortamın olduğunu söylemek mümkündür.

Türk edebiyatı, XVIII. yüzyılda da gelişimini sürdürmüş, gerek nazım, gerekse nesirde büyük sanatçılar yetişmiştir. Ancak, bu yüzyılın edebi gelişmelerine asıl damgasını vuran, “mahallîleşme cereyanı”dır. Önceki yüzyıllarda güçsüz şâirlerin çabalarında kendini gösteren sade Türkçe’ye dönüş, bu dönemde güçlü şâirlerin katılmasıyla bir Mahallîleşme Akımı’na dönüşebilmiştir. Mahallîleşme cereyanı, Nihat Sâmî Banarlı’ya göre XIV. asırda Âşık Paşa ve Gülşehrî ile başlamış ve diğer yüzyıllar içinde farklı temsilciler elinde gelişerek olgunlaşmış, XVIII. yüzyıla geldiğinde etkisini iyice artırmıştır. Türkî-i Basît¹⁴ akımının bir parçasıdır. Nitekim devrin iki önemli şâiri Nedim ve Şeyh Gâlib’de bu tür söyleyişlerin görülmesi, bu hususta ne kadar yol katedildiğini gösteren en güzel örneklerden bir tanesi olmuştur.¹⁵

Lâle Devri (1718–1730)’nin zevk ve eğlence dünyasından edebiyata yansıyan yaşantılar da bu gelişmeyi hızlandırmıştır. Böylece bir yandan Âşık edebiyatı, öte yandan İstanbul ağzı ve halk zevki, Divan edebiyatımız üzerinde etkili olmuş, ona daha ulusal bir çehre kazandırmıştır. Divan edebiyatımız, bu dönemde iki büyük şâir yetiştirmiştir. Bunlardan Nedim (Ö.1730) mahallîleşme akımının en önemli temsilcisi olmuştur. Kendine özgü bir söyleyiş tarzı yaratan Şeyh Gâlib (Ö. 1799) ise “Sebk-i Hindî” tarzının bu dönemdeki en önemli temsilcisi olmuştur. Koca Râgıp Paşa (Ö.1763), Nahifî (Ö.1778), Fıtnat Hanım (Ö.1780), Sünbülzâde Vehbî(Ö.1809)

¹³ Banarlı, *age*, C.II, s. 747.

¹⁴ Ahmet Mermer, *Türkî-i Basît ve Aydınlı Visalî’nin Şiirleri*, Akçağ Yay., Ankara 2006.

¹⁵ Necdet Şengün, *NAZÎR İBRÂHİM ve DİVÂNİ* (Metin-Muhtevâ-Tahlîl), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 2006.

ve Enderunlu Fâzıl (Ö. 1810), Şeyhülislam Mehmed Es'ad (Ö.1166 / 1753), Mehmed Emîn Belîğ (Ö.1171 / 1758), Çelebi-zâde Âsım (Ö. 1173/ 1760), Nevres-i Kadîm (Ö.1174 / 1761), Koca Râgıb Paşa (Ö.1176 / 1763), Erzurumlu İbrahim Hakkı (Ö.1185 / 1771), Nazîr İbrahim (Ö.1188 / 1774), Sermed Seyfullah (Ö.1202 / 1788), İbrahim Nâşid (Ö.1205 / 1791), Ebû Bekir Kânî (Ö.1206 / 1792), Esrar Dede (Ö.1211 / 1796), Şeyhülislam Mehmed Mekki (Ö.1211 / 1796), Hoca Neşet¹⁶ de bu yüzyılın önemli şâirlerindendir.

Her dönemde önemli bir yekün tutan nazîre türünün, XVIII. yüzyılda daha da arttığı görülmektedir. Bu dönemde azalan birinci sınıf şâir sayısı ve yeni mazmûnlar üretilmeyişi, şâirlerin nazîre üzerine yoğunlaşmalarına sebep olmuştur. Nazîre bir taklid olarak kabul edilmemelidir. Tanzir edilen şiiri geçen ve ondan daha meşhur olan nazîreler oldukça fazladır. Diğer taraftan yeni yetişen şâirlerin usta şâirleri tanzir ederek yetiştikleri düşünülürse, nazîre geleneğinin olumlu yanları ortaya çıkacaktır. Birçok dönemde olduğu gibi XVIII. yüzyılda da bu gelenek sayesinde şiir hareketliliği devam etmiştir.

Lâle Devri'ndeki önemli ilmî-edebî faaliyetlerden biri de kaynak sayılan eserlerin Türkçe'ye çevirisinin yapılmasıdır. Sadrazamanın iradesiyle, bir encümen teşkil edilerek genel tarih ve İslam tarihine ait eserler bu dönemde Türkçe'ye çevrildi. Nedim, Sâlim, Neylî, ve Vehbî nin de içinde bulunduğu yirmi beş kişilik bir tercüme heyetine Antepli Bedreddin Mahmud'un (Ö. 1451) yirmi dört ciltlik Aynî Tarihi Arapça'dan Türkçe'ye tercüme ettirildi.¹⁷ Aynı dönemde Hondmîr'in Habîbü's- Siyer'i, Münecimbaşı Ahmed Dede'nin Câmîu'd- Düvel'i, Kemâleddîn Abdürrezzak'ın Matla'u's-Sâdeyn adlı eserleri de Türkçe'ye kazandırıldı.

Nesirde ise tezkirecilikte, Safâi, (Ö ? / 1721) Salim Efendi (Ö ? / 1774) ve İsmail Belîğ Efendi(Ö 1142/ 1729) sayılabilir. Sefaret-nâme türünde ise Yirmisekiz Mehmet Çelebi (Ö. 1724)'in *Fransa Sefâret-nâmesi* önemlidir.

Halk edebiyatına gelince; dinî-tasavvufî konuları ele alan şâirlerin başında *Pend-nâme* yazarı Diyarbakırlı Ahmet Mürşidî ile Marifetnâme şâiri, Erzurumlu İbrahim Hakkı adları anılabilir. Âşık tarzında ise Âşık Ravzî, Âşık Mustafa, Âşık Kâmil, Âşık Nuri sayılabilir.

¹⁶ Geniş Bilgi için bkz: İlhan Genç, **Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkitli Metni**, İzmir 2005.

¹⁷ İlhan Genç, **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2010, s.396.

Tarihçilik açısından ise, XVIII, yüzyılda ismi en başa yazılması gereken isim ise Mustafa Naîmâdır (Ö.1128 / 1716). Birçok kez basılan Naîmâ Tarihi (*Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulâsât-ı Ahbâri'l-Hafîkayn*) onun en önemli eserlerden biridir. Naîmâ dan sonra yaşamış bu yüzyılda yetişen diğer büyük tarihçiler ise, Râşid, Çelebizâde Asım Subhî ve Defterdar Mehmed Paşa ilk akla gelen isimlerdir.

Bu dönemde meddahlar, karagözcüler ve ortaoyuncuları revaçtadır. Kaynaklarda konu ile ilgili olarak meşhur isimler geçmese de Kırîmî ismi önemlidir.¹⁸

Bu yüzyıl, siyasi açıdan Devlet-i Aliyye için pek parlak bir dönem olmasa da edebi ve kültürel açıdan daha parlak bir durum arz eder. Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik hareketleri devletin zayıflama ve çöküşünü hızlandırmış, iç isyanlar merkezî otoriteyi sarsmıştır. Payitahttaki padişahların devleti kurtarma için yaptıkları ıslahat hareketleri istenen neticeyi verememiştir. Halk ve ordu, savaşımlardan yorulmuş, devletteki geriye gidiş süreci hızlanmıştır.

B. MEHMED FAHRÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

1- HAYATI

Mehmed Fahrî'nin hayatı hakkında kaynaklarda çok az bilgi yer almaktadır. Doğum tarihi zikredilmemekle birlikte, İstanbul Çukurbostan'daki Koruk Mescidi Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Şâir, doğduğu mahallenin adı ile anılmış, kaynaklarda Koruklu Mehmed Fahrî Efendi olarak meşhûr olmuştur.¹⁹ İkinci meşhur mahlası ise müntesibi ve şeyhi olduğu tarikatın adı olarak Sünbülî'dir.²⁰ Şâir, ilk önce, Pîrî Paşa'daki İshak-ı Karamânî Dergahı meşîhatine tayin olunmuştur. Daha sonra Şeyhi İbrahim Nakşî Efendi tarafından Koruk Tekkesine sekizinci postnişilik vazifesine getirilmiştir. Şâir, bu dergahta yirmi yıl postnişinlik yapmıştır. Tasavvufi ilimleri bilmesinin yanında dini ilimlere vukûfiyeti de bulunan şâir, Şehzâde

¹⁸ M. Fuad Köprülü, “*Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Makâleler: Meddâhlar*”, **Edebiyat Araştırmaları**, TTK. Yay., C.I, İstanbul 1989, s. 400.

¹⁹ Tanman, M. Baha, “**Koruk Tekkesi**”, **DBİA**, İstanbul 2003, V, s.70.

²⁰ Sünbülüye tarikatı, tasavvuf tarihi uzmanları tarafından “tarikat fabrikası” olarak bilinen Halvetiye'nin Cemâliye şubesinin bir kolu olarak XV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Tarikatın pîri Şeyh Yusuf bin Ali bin Kaya Bey (Ö.1529) dir. Kendisi, “Sünbül Efendi” lakabı ile tanınan ve Çelebi Halife'nin “Halifetü'l-Hulefâ” sı kabul edilir. Sünbülilik, İstanbul'da kurulan tarikatlerin ilki olup, temsil ettiği tasavvuf anlayışı bakımından Halvetîliğin geleneklerine bağlı kalmıştır. Anadolu'ya yayılma imkanı bulamayan tarikat, İstanbul'un kendine özgü atmosferinden etkilenmiştir. Koca Mustafa Paşa Âsitanesi tarikatın merkezidir. Necdet Yılmaz, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, Osav. Yay., İstanbul 2001, s. 67.

Camii'nde vâizlik de yapmıştır.²¹ Mehmed Fahrî'nin, Divançe haricinde kaynaklarda geçen ikinci bir eserine şimdilik rastlanmamıştır. Divançe'deki bir naat bestelenmiştir.²²

Mehmed Fahrî, kendinden sonra Tekkenin başına geçecek postnişinler yetiştirmiştir. İlk olarak Şeyh Ahmed Efendi, kendinden sonra tekkenin şeyhliği vazifesini üstlenmiştir. Fahrî Efendi'nin halifelerinden ikincisi ise Mehmed Nuri Efendi'dir.

Mehmed Fahrî Efendi, 1148/1735 de vefat etmiştir. Yine bu dergâhın hazînesine defnedilmiştir. Ziver Ahmed Paşa tarafından "Teessüf birle Zîver didi târîh / Vecd-gâh-ı naîme göçdü Fahrî " mısrasıyla vefatına tarih düşürülmüştür. Mezartaşındaki kitabe ise Hattat Taşmektepli Mustafa Râkım Efendi tarafından yazılmıştır.²³

2- EDEBÎ ŞAHSİYETİ

XVIII. yüzyıl edebiyatının genel özelliklerinden en bilineni, mahallileşme cereyânıdır. Bu cereyânın etkisiyle edebi eserlerde daha sade bir dil kullanılmış, deyim ve atasözleri de edebi türlerin içini süslemiştir. Dîvan Edebiyatımızın içerisinde mühim bir yer işgal eden mutasavvıf şâirlerin eserleri, bazen o dönemin edebî özelliklerini yansıtmayabilir. Bu eserlerde, genellikle sanat yapma gayesinin değil de, tasavvufî anlayışın müridlere öğretilmesi hedef alındığı için, edebî kaygı güdülmemektedir. Bu yüzyıldaki mahallîleşme cereyânından etkilendiği Mehmed Fahrî için kesin olarak söylenemese de Divançe'deki sade dil ve kullanılan bazı deyimler bu cereyânın özelliklerindedir. Halk arasında söylenen ' Son nefeste iman Kuran nasip eylesin', 'İman, Kuran versin' vb. deyimler ilk göze çarpanlardır. Birkaç gazeli hariç, *Divançe-i Fahrî* sade ve süssüz bir dil ile kaleme alınmıştır. Şâir, vasatın üzerinde bir edebî yeteneğe sahiptir. Fakat şiirlerinin halk ve müridleri tarafından kolay anlaşılabilmesi için ağıdalı bir üslup kullanmamış, sanat yapma gayesi gütmemiştir. Bunda şâirin mutasavvıf kişiliği yanında, vaizlik yapmasının da etkili olduğu düşünülebilir. Mehmed Fahrî-i Sünbülî'nin, edebî yeteneğini izhar ettiği

²¹ Ramazan Muslu, "Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. yy." İnsan Yay., İstanbul 2003, s.158

²² Muslu, *age*, s.158.

²³ Muslu, *age*, s.158.

manzûmelere otuz ve yüz yirmi yedinci manzûmeler örnek gösterilebilir. Özellikle ‘Yâ Resûla’llâh’ redifli yüz yirmi yedinci manzûme, edebiyatımızdaki ender güzellikteki na’tlardan biridir. Gazel tarzındaki na’tın matla beyti şu şekildedir:

Vücûduñ bā‘ iş-i kevn-î mekândır Yâ Resûla’llâh

Zuhûruñ bā‘ iş-i naẓm-ı cüdâdır Yâ Resûla’llâh (M 127-1)

Sonuç olarak: Fahrî mahlası ile şiirler yazan Mehmed Fahrî-i Sünbülî, XVIII. yüzyılda özellikle İstanbul’da ciddi bir toplumsal etkiye sahip olan Sünbülîliğin önemli bir temsilcisi ve tasavvufî edebiyatımızın da değerli şâirlerinden biri olduğu söylenebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİVANÇE-İ FAHRÎ'NİN MUHTEVÂSİ

Mutasavvıf bir şâir olan Mehmed Fahrî-i Sünbülî'nin *Divançe*'si, içerik olarak tamamıyla dinî ve tasavvufî manzûmelerden oluşmaktadır. *Divançe*'de dönemin kültürel ve toplumsal anlayışına ışık tutan bir tek beyitin bile bulunmayışı, ilk dikkati celbeden husustur. Şâirin Sünbülüye tarikatına müntesip oluşu ve *Divançe*'yi yazdığı dönemde Koruk Tekkesi postnişîni olması, *Divançe*'nin muhteva özelliklerini etkileyen en mühim noktalarından biridir.

Tekke edebiyatının klasik bir özelliği olan dinî ve tasavvufî öğretileri didaktik bir üslupla işleyiş, *Divançe*'de görülen bir özelliktir. Şâir, dini imgeleri ve Sünbülüye tarikatının tasavvufî anlayışını anlatırken, hem nefesine hem de müridlerine hitap ettiğini ifade etmektedir. Anlatılan dinî ve tasavvufî öğelerden hiçbiri, İslam akaidine aykırı fikirler değildir.

Divançe, toplam yüz elli dokuz manzûmeyi ihtiva etmektedir. Bu manzûmelerden iki tanesi²⁴ hece ile, yüz elli yedi tanesi ise aruzla yazılmıştır. *Divançe*'de kullanılmış aruz kalıpları ve bu kalıplarla yazılmış manzûme sayıları aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir. Yüz kırkıncı manzûmenin vezni ise, araştırmalarımıza rağmen tespit edilememiştir. Eserde en çok Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıbı kullanılmış olup, kalıpların manzûmelere göre dağılımı şu şekildedir:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün:	88
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün:	22
Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün:	16
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün:	14
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün:	8
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fe'ülün:	4
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün:	1
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün:	1
Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün:	1
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün:	1

²⁴ 10. manzume 4+4, 148. manzume ise 4+3+4+3 hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Mehmed Fahrî, İslamî Edebiyat nazım türlerinden tevhîd, münâcât ve na't türlerini *Divançe*'sinde çok sık kullanmıştır. *Divançe*'de 47 münâcât, 14 tevhîd, ve 19 na't bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak, bir ilahi,²⁵ üç mersiye²⁶ ve bir de ramazaniye²⁷ vardır. Fahrî-i Sünbülî, *Divançe*'de yazdığı bu üç mersiye'yi kendisinden önce Koruk Tekke'sinin postnişinlik vazifesini üslenmiş, aynı zamanda da şeyhi olan İbrahim Nakşî Efendi için kaleme almıştır. Mutasavvıf şâirlerin divanlarında sıkça rastlanılan didaktik nitelikteki şiirler *Divançe*'de en yoğun şekildedir.

Divançe'deki yüz yirmi sekizinci manzûme, bestelenmiştir ve bugün dahi söylenmektedir.

Ez-cân u dil peygambere ' aşık iseñ şallû ' aleyh

Şâhib çıkar rûz-ı cezâ şek itme gel şallû ' aleyh

beyti ile başlayan na't Çalazâde Şeyh Mustafa Efendi (ö.1171 /1757) tarafından bayatî makamında bestelenmiştir.²⁸ Kaynaklarda bestelenmiş başka bir manzûmeye ise rastlanmamıştır.

Divançe-i Fahrî, yüz kırk sekiz gazel, dokuz murabba ve iki ilahiden oluşmaktadır.

A. DİNÎ UNSURLAR

1. İTİKAT

1.1. Allah

Lafza-i Celâl ve İsm-i Azam olarak da bilinen Allah kelimesi, yüce Yaraticının en büyük ve en muazzam ismi²⁹ olup, O'nun diğer isimlerinin tüm husûsiyetini ihtiva eder. Allah'ın zatını duyularla idrak etmek mümkün değildir. O, her şeye vâkıfdır, zahiri ve insanın içinden geçeni bilir³⁰. Yaratılan her şey hâdisdir.

²⁵ 10. manzume.

²⁶ 105, 152 ve 153. manzumeler.

²⁷ 9. manzume.

²⁸ Muslu, **age**, s.158.

²⁹ Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yay., İstanbul 1997, s. 42.

³⁰ Hadid (57)/3.

Ezelî ve ebedî olan ise sadece O'dur. Tasavvufa göre O, Vücûd-ı Mutlak, Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-i Mutlaktır.³¹ İnsan O'dan bir cüzdür. Kur'ân ise O'nun kelimidir.

Allah, Kur'ân'da kullarına kendini tanıtmak maksadıyla isimlerini belirtmiştir. Bu isimlere genel anlamda 'Esmâü'l-hüsna (Allâh'ın En Güzel İsimleri)' adı verilmiştir. "İster Allah deyin ister Rahmân deyin. Hangisini dersiniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır."³²

Döneminin önemli vaiz ve sûfilerinden olan Mehmed Fahrî, Divançe'sinde Lafza-i Celâl'i, hem Esmâ-i Hüsnâ hem de Farsça terkipler halinde kullanmıştır. İslamî Edebiyat'ın önemli türlerinden olan tevhid ve münacatların Divançe'de mühim bir kısmı teşkil etmesi, yani 159 manzûmeden oluşan Divançe'nin 14 ünün tevhid, 47 sinin de münâcaat olması dikkate değer bir noktadır. Manzûmelerde geçen Lafza-i Celâl ve Esmâ-i Hüsnâlar daha ziyade tahmîd, ta'zîm ve tazarrû için kullanılmıştır. Şeyh Mehmed Fahrî, Lafza-i Celâl'i Tasavvufî Edebiyatın genel özelliği olan, didaktik nitelikteki manzûmelerle de müridlerine anlatmaktadır. Şâirin Divançe'de dile getirdiği duygu ve söylemler tamamıyla İslam inanç akidesine uygundur.

Münacatlarda sade bir üslupla Allah'a yakarışlarda bulunur:

Olmaz ise senden kerem hâlim n'ola Yâ Rabbenâ

Bu 'âşî mücrim kula eyle kerem Yâ Rabbenâ (M 4-1)*

Kerîmâ Kadîrâ Pervendikârâ

Senüñ ihsânına geldik kerem it

Bize Luṭfîñı hemrâh it Raḥimâ

Senüñ ihsânına geldik kerem it (M 25-1)

Şâir, Allah'a dilediğini verdiği için şükreder.

Murâdımız viren sensin şükür Yâ Rabbi Yâ Rab

Müdâm ihsân iden sensin şükür Yâ Rabbi Yâ Rab (M 19-1)

³¹ Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Antolojisi**, Ötüken Yay., İstanbul 2002, s. 31.

³² Esmâü'l-Hüsna'larla ilgili olarak bkz. H. İbrahim Şener, **Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsna'lar** (Basılmamış doktora Tezi) İzmir 1985.

* Alıntı yapılan beytin yer aldığı manzume (M 4) ve beyit sıra nosu (-1) şeklinde gösterilmiş olup sonraki alıntılarda da bu kısaltma yöntemi kullanılacaktır.

Mehmed Fahrî-i Sünbülî, Divançe'sinde Arapça'da ' O ' anlamına gelen ve sufilerin Allah'ı zikrederken kullandıkları "Hû" ism-i şerifini gazellerinde çokça kullanmıştır. Tasavvuf erbâbı "Hû" lafzının 'gaybet-i zât ve hüviyet-i bâtinî' ye delâlet ettiğini ifade etmişlerdir.³³

Gice gündüz zıkr-i Hâkka s'ay iden ez-cân u dil

Tevbede şâbit olanlar Hâk Hû dirler rûz-ı şeb (M 23-3)

Nûr-ı Hâkka mü'mini vaşıl iden Hû zikridir

Hem saray-ı vaḥdete dâhil iden Hû zikridir (M 49-1)

Derdlerüñ dermânını ḥalk eyleyen her demde Hû

Zâhir u bâtında gönül diyelim her demde Hû (M 118-1)

Fazl-ı Hâkka yok nihâyet tâlib iseñ şübhesiz

Cümleye iḥsân-ı sârî diyelim Allâh Hû (M 120-4)

Divançe'de şâirin kullandığı Arapça ve Farsça Allah'ın isimleri harf sırasına göre şunlardır. Alîm (M 95-2), Celâl (M 89-1), Cemâl (M 5-1), Ehad (M 37-1), Fettâh (M 32-1), Ferd (M 37-3), Hafîz (M 67-1), Hakk (M 1-1), Hâlık (M 40-1), Hay (37- 1), Hudâ (M 6-1), İlah, (M 26-1) Kadîm (M 110-4), Kadîr (M 25-b), Kerem-Kân (M 20-3), Kerîm (M 8-5), Latîf (M 72-1) Ma'bûd (M 40-1), Mevlâ (M 111-4), Muğîs (M 28-1), Müste'ân (M 111-3), Padişah (M 90-1), Perverdigâr, (M 26-9) Rab (M 4-1), Rahmân (M 89-6), Rahîm (M 8-7), Râzık (M 40-1) Samed (M 37-1), Tanrı (M 12-3), Vâhid (M 37-1)

1.2. Melek

Arapça bir kelime olan melek, nurdan yaratılmış, sadece Allah'ın emirlerini yerine getirip cinsiyeti olmayan nuranî varlıklardır. Kelimenin çoğulu melâikedir. Cebrâil, Mikâil, Azrâil ve İsrâfil dört büyük melek olup, farklı görevleri olan sayısız melek vardır.³⁴

³³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2005., s.282.

³⁴ Meleklerle ilgili olarak bkz. A. Saim Kılavuz, *Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*, İstanbul 1997, s.172- 185.

Mehmed Fahrî, *Divançe*'sinde meleklerden çok sık bahsetmez. Sadece iki beyitte melek kavramını kullanır. Zikrin ehl-i tevhid için önemini anlattığı bir gazelinde, bir aşığın Allah'ı cehren zikretmesi halinde meleklerin ona "ehl-i tevhid" diye hitap edeceğini anlatır:

Bir ' aşık cehren itese zıkr-i Hâkķı
Melekler dirler aña ehl-i tevḥîd (M 39-5)

Divançe'de melek kavramını kullandığı ikinci beyti ise Sünbülîleri anlattığı gazelidir. İns ve meleğin, kendilerini Sünbülî diye nitelendirdiklerini ve bunun şükürünün edasının zorluğunu bu beyitte anlatmıştır:

İrişdi sem' a bir şadâ ins ü melek ider nidâ
Mümkün midür şükürin edâ Sünbülîler dirler bize (M 150-4)

1.3. Kitaplar

Allâh, Cebrâîl aracılığıyla peygamberlerine kitaplar göndermiştir. Bu kitaplar O'nun Kelam sıfatının bir tecellisidir. Mehmed Fahrî, dört semâvî kitap olan Zebûr, Tevrât, İncîl ve Kur'ân-ı Kerîm'den sadece Hz. Muhammed'e gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'i zikretmektedir. Kur'ânın nuru ile kalbin nurlanması gerektiğini, son nefeste Kur'ân'ın yoldaş olup, halk arasında yaygın olarak kullanılan âlem-i berzaha iman ve Kur'ân ile göçme deyimini gazellerde anlatmaktadır:

Bu derd-mend Fahrî kuluñ eyler cenâbuñdan niyâz
İmân ile Kur'ân-ile göçür bizi Yâ Rabbenâ (M 5-5)

Şerr-i şeytândan bizi hıfz eyleyüp Luḫfi ile
Soñ nefesde bize Hâkķ Kur'ânı yoldaş eyleye (M 139- 4)

Divançe'de Kur'ân ile ilgili hususlardan en dikkat çekenini ise şâirin sık sık ayetlerden iktibas yapmasıdır. Yapılan iktibaslar tam, ğayr-i tam ve ayet tercümesi şeklinde olup genellikle şâir fikir ve duygularını ayetlerle desteklemektedir:

Ey Hudāvendim bize eyle ‘atā
Rabbenā fağfir lenā verham lenā
Raḥmetinden Luṭf idüp itme cüdā
Rabbenā fağfir- lenā verham- lenā (M 6-1)

Luṭf idüp bize didün ‘*Lā taḳneṭū min rahmeti*’
Ḳat-ı ümmid itmezüz biz dā’imā Yā Rabbenā (M 15-4)

Fezkurū ‘llāh’ emri ile ideriz Ḥaḳḳı zıkr
Geh kıyāmen geh ḳu‘ūden ideriz Ḥaḳḳı zıkr (M 43-1)

Evvelīn ü āhirīn eyler şehādet şıdk ile
Raḥmeten li’l-‘ālemīnsin ey Resūl-i Kibriyā (M 1-4)

Şâirler, münacâtlarda Yaraticı’dan af dilerken, bazen Allah ile araya O’nun kıymet verdiği peygamber, sahabe, evliya, mekân ve değerleri tevessül ederek yalvarır. Mehmed Fahrî, münacatlarından birinde Allah’tan günahlarını affetmesini isterken Kur’ân’ı tevessül ederek O’ndan mağfiret istemiştir:

Bizi Ḳur’ân-ı Kerīmün ḥürmetine Yā Semī‘
Şerm-sār itme ḥabībün ḥürmetine Yā Semī‘ (M 69-1)

1.4. Peygamberler

Peygamber, Farsça “peyam” ve “ber” kelimelerinin birleşmesiyle “peyam-ber” haber getiren seklinde kullanılan bir kelime olup, Allah’ın kendisine vahyettiği bilgileri insanlara tebliğ etmekle görevli elçileridir. Kelime Arapçada “Resul” elçi; “Nebî” haber getiren, haber veren seklinde iki farklı kelime ile ifade edilmektedir. Peygamberleri, Allah’tan vahiy almaları haricinde sıradan insanlardan farklı ve üstün kılan ismet, günahsız olma, sıdk, doğru sözlülük³⁵, emanet ehli olma ve fetanet yani, sıradan insanlardan zeki olmaları gibi sıfatları vardır. Kuran’da Allah, yirmi beş peygamberin hayatlarından bahseder. Bunun haricinde Hz. Lokman, Hz. Zülkarneyn

³⁵ Bkz. Ali Yardım, **Peygamberimiz’in Şemâili**, Damla Yay., İstanbul 1997, s. 1-6.

ve Hz. Üzeyr'in nübüvvetleri hakkında ise kesin bir bilgi zikredilmediği için Kelam uleması ihtilafa düşmüştür.³⁶

Mehmed Fahrî *Divançe*'sinde Kur'ân'da ismi zikredilen peygamberlerden sadece Hz. Âdem ve Hz. Muhammed'den bahseder. Şâir, bu iki peygamberin haricinde âlimlerin nübüvveti üzerinde farklı fikirleri olduğu Hızır'ı da *Divançe*'de zikretmektedir.

1.4.1. Hz. Âdem

Hz. Âdem, hem insanlığın atası hem de ilk peygamberdir. Yaratılışı, meleklerin ona secde etmeleri, Cennetten çıkışı ve dünyaya gönderilişi, onu sâir nebilerden tefrik eden husustur. Mehmed Fahrî, *Divançe*'sinde Adem (as) ın Bakara/37 ve 40.ayetlerde anlatılan Allah'ın ona eşyanın isimlerini öğretmesini ve meleklerin bu isimleri bilemeyişi anlatır:

‘*Allem'e-l esmā*’ rumūzın Ādeme keşf eyledi
Ol tecellīye melā'ik ƣaldılar cümle ƣañā (M 7-3)

1.4.2. Hızır

Din âlimlerinin nübüvveti hakkında ittifak edemediği şahıslardan biri de Hızır'dır. Genel kanaat, onun bir peygamber olmadığı yönündedir. İnanişâ göre Hızır, sıkıntıya düşenlerin yardımına yetişen efsanevi bir kişiliktir. Kehf/60-82. ayetlerde anlatılan Hz. Musa'nın karşılaştığı ve Allah'ın kendisine ‘katımızdan ilim verdik’ diyerek taltif ettiği şahsın Hızır olduğu rivayet edilir.

Mehmed Fahrî, *Divançe*'de Allah'ın yardımını anlatırken, diğer şâirlerin hiç kullanmadığı ‘hızır-ı tevfiķ-i İlâhî’ kavramını kullanır. Adeta Hızır'ı Allah'ın inâyetiyle bütünleştirir:

Cümle mü'minler ile bu ‘abd-i ‘âciz bendeñe
Hızır-ı tevfiķuñ irişdir vir bize Rabbim neşâť (M 67-4)

Himmet-i pîr-ile her dem Luťf-ı Hâķķa mazħarım
Hızır-ı tevfiķ-ı İlâhî ile ģālā hem-demim (M 94-4)

³⁶ Şerafettin Gölcük -Süleyman Toprak, **Kelam**, Tekin Yay., Konya 1998, s. 364 -375.

Hızr-ı tevfiķuñ refiķ eyle müdām ‘āşıqlara
Her dem ü her laħzada ‘āşıqlara eyle kerem (M 96-3)

1.4.3. Hz. Muhammed

Divan şâirlerinin hemen hepsinin vazgeçemediği, İslamî edebiyatın olmazsa olmaz yegâne şahsiyeti ise Hz. Muhammed’dir. O, varlığın ilki, iki cihanın efendisidir. Yirmi üç yıllık kısa nübüvveti süresince cihan tarihini etkilemiş, yetiştirdiği nesiller insanlığa yön vermiştir. Getirdiği ilkeler, sadece insanların ahlaki ve dini yaşantısını değiştirmekle kalmamış; kültür, sanat, mimari ve estetik gibi bir çok alanda ebediyete dek silinmez izler bırakmıştır.

Mehmed Fahrî’nin *Divançe*’sinde Hz. Muhammed, (SAV) müstesna bir yer işgal eder. Şâir, eserine bir na’t-ı şerifle başlar. İlk beyitte, Hz. Peygamberi anlatırken onun nûrunun gözlere cila olduğunu ve onun herkes için bir önder olduğunu anlatır:

Nûr-ı Faħr-i Kâinatıñ virür ebşâra cilâ
Ānuñ için Ĥaķ Te‘âlâ kıldı ānı muķtedâ (M 1-1)

Divançe’de toplam on dokuz Na’t vardır. Bu na’tlarda şâir, iç dünyasında Hz. Muhammed’e karşı beslediği tüm hissiyatı süssüz fakat hisli bir dille ifade eder. Hemen hemen her na’tda Hz. Peygamberin, kâinatın yaratılışındaki tek sebep olduğu vurgusuna yer verir.³⁷ ‘*Rahmeten li’l-âlemin*’³⁸ ayetine sık sık telmih yapar:

Vücūduñ bā‘ iş-i kevn-î mekândır Yâ Resūla’llāh
Zuhūruñ bā‘ iş-i naẓm-ı cüdâdır Yâ Resūla’llāh (M 127-1)

Evvelîn ü āhirîn eyler şehâdet şıdķ ile
Rahmeten li’l-âlemînsin ey Resūl-i Kibriyâ (M1-4)

Bu keşret ‘âlemi olmazdı peydâ olmasayduñ sen
Senüñle cümle mevcūdât ‘ayândır Yâ Resūla’llāh (M 127-2)

³⁷ Nûr-ı Muhammedî ile ilgili genis bilgi için bkz. Mehmed Demirci, “*Nûr-ı Muhammedî*”, **DEÜİFD**, İzmir 1983, C.I, s. 239-258.

³⁸ Enbiya (21), 107.

Allah'ın kâinatı yaratmasındaki yegâne sır Hz. Muhammed (SAV) dir. O Habîb-i Huda'dır. Çünkü onun için Allah, 'Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım.'³⁹ Buyurmuştur.⁴⁰ Mehmed Fahrî, Hz. Peygamberden şefa'at dilendiği bir beyitinde bu hadise işaret eder:

Didi 'Levlāke levlāke' Hüdā şānuñda sultānım

Bu kemter bendeñe Luḫ it şefā' at it kerem eyle (M132-2)

Mehmed Fahrî, Divançe'sinde harf sırasına göre Hz. Muhammed'i, aşağıdaki isim ve sıfatlarla zikretmektedir:

Ahmed-i Muhtâr (M 121-1) , Fahr-i Âlem (M 17-5), Fahr-i Kainât (M 1-1), Habib (M 97-4), Habîb-i Muhterem (M 41-3), Habib-i Zat-ı Mutlak(M 146-1) Mahbûb-ı Hak (M 34-2), Mustafa (M 78-5), Nebî, (M 42-2), Resulallah (M 42-2), Resul-i Ekrem (M 76-1), Resûle'l-Hâfikîn, (M 41 -14) Ser- Efrâz-ı Nebî (M 42-1), Seyyidü'l- Kevneyn (M100-2,) Sultan-ı Kevneyn (M 113-2), Sultan-ı Rüsül(M 42-1), Şah-ı İklim-i Risalet (M 41-1), Şefîu'l- Müznibîn (M42-1)

1.5. Dört Halife

Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretiyle birlikte müslümanların sıkıntılı hayatları kısmen bitmiş, onun dini liderliğine bir de devlet başkanlığı sıfatı eklenmiştir. Medine dönemi denilen bu dönem 10 yıl sürmüştür. Hz. Muhammed'in vefatından sonra devletin başına seçimle geçen dört halifeye Hulefâ-i Râşidîn denir.

Peygamberin övüp, cennetle müjdelediği, sahabenin sayıp hürmet ettiği bu râşid halifeler⁴¹ İslami Edebiyatın medhiye türlerine de konu olmuşlardır. Hatta bu şiirler, bazı edebiyatçılar tarafından na't kategorisi içerisine dâhil edilmiştir⁴². Mutasavvıf şâirler, Hulefâ-i Raşidîn için, şiirlerde "çâr-yâr" yani dört dost, ya da "çâr-ı yâr-i güzîn"⁴³, dört seçkin dost sıfatlarını kullanmışlardır.

Mehmed Fahrî, dört halifeden sadece iki na'tta bahseder ve onları hiç ismen zikretmez. Çâr-yâr terkiibini kullanır. Şâir, Peygamber'den şefa'atini isterken, dört

³⁹ Acluni, **Keşfü'l- Hafâ**, II, 232.

⁴⁰ Bu hadis hakkında muhaddisler mevzudur demekle birlikte; tasavvufî çevrelerce anlam olarak doğru kabul edilmektedir. Bkz. Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözcükler**, İstanbul 1992, s. 91, 113.

⁴¹ Bkz. Hucvirî, **Keşfü'l Mahcûb**, (Haz. Süleyman Uludağ), İstanbul. 1982, s.155-159.

⁴² Bkz. Pala, **age**, s. 109.

⁴³ Bkz. Pala, **age**, s. 93.

halifeye olan sevgisini dile getirerek yalvarır. Onların hürmetine meded kıl, şefaet eder:

Çār-ı yāruñ āl ü evlād-ı kirām hürmetine
Bî-kesim ben kıl şefā' at Yā Resūla'llāh meded (M 41-18)

Bu günāhkār Faḥrîyi itme ḥacîl rūz-ı cezā
Çār-ı yāruñ hürmetine kıl şefā' at bendeñe (M 129-5)

1.6. Ahiret

Sözlükte, son anlamına gelen ahiret, İslam inancına göre, ölümden sonra başlayıp kabirden haşre, oradan sonsuz cennet ve cehenneme dek uzanan ebedi hayatın adıdır. Âhirete iman, imanın altı rüknünden biridir. Kişi, kendisine bahşedilen hayatın ve yaptığı tüm davranışların hesabını ahiret gününde verecektir⁴⁴. Bireyin hayatı, ölümle sona erecek, berzah hayatı da denilen kabir hayatı başlayacaktır. Kabir, ahiretin başlangıcıdır. Ahiret hayatının diğer evreleri ise; kıyamet, ba's, haşir, hesap, sırat, cennet ve cehennemdir.⁴⁵

Şeyh Mehmed Fahrî-i Sünbülî, Divançe'sinde ahiret kelimesi yerine *ukba*, *yevm-i ceza*, *rûz-ı mahşer* ve *yevm-i mahşer* ifadelerini kullanmayı tercih etmiştir. Allah'ı zikredenlerin, (M 78-1) Hakk'a ömrünü sarf edenlerin rûz-ı mahşerde mutlu olacağını anlatmıştır.(M 51-5) Şâirin ahiret kavramını kullandığı beyitlerin çoğunluğu dua ve yakarış mahiyetindeki beyitlerdir. Mehmet Fahrî, kıyamette yüzünün kara çıkmasından korktuğunu sık sık tekrar etmiş, Rabbin lütuf ve keremini niyaz etmiştir. Mahşer günü, Allah'ın huzurunda günahlarından ötürü yüzünün kızarmamasını istemiştir:

Bu 'abd-i ācizi hergiz ḥacîl eyleme mahşerde
Gice gündüz a sulṭānım niyāzım bu durur saña (M 2-3)

Bu Faḥrî nāçîzinüñ bakma yüzi ḳarasına
Cümle ḥaṭām ḥadden füzün 'afv eyle gel Yā Rabbenā (M 4-5)

⁴⁴ Nahl (16)/ 93.

⁴⁵ Bkz. Komisyon **İslâm İlmihali**, TDV Yay, Ankara,2006, C.I, s. 117- 140.

Bu siyeh-rū Fahrî-i nâ-çizûnün ez-cân u dil

Bu durur senden niyâzı cürmüm 'afv it Yâ Mu'in (M 109-5)

1.6.1 Cennet:

Âhirette Allah'ın lütuflarına mazhar olan müminlerin ebedi olarak yaşayacakları yerin adı olan cennet, sözlükte bahçe, bitki ve sık ağaçlarla örtülü yer anlamına gelir. Kur'ân'da ve hadislerde bildirdiği üzere cennetin değişik makamları vardır. Bunlardan bazıları Adn, Firdevs, Me'vâ, Neîm ve Reyyan'dır. Şâir, Divançe'de bu makamlardan sadece Naîm (M143-5) ve Firdevs'i zikreder.(M 139-3) Mehmed Fahrî, her Müslüman gibi Allah'tan cenneti ister, dua eder. (M143-5) (M 158-5) Gece gündüz zikredersek, Allah'ın cennetin yoluna ferman eyleyeceğini anlatmıştır:

Rûz-ı şeb zıkr-i Hâka şügl idelim ey 'âşıkân

Ol sebîl-i Cennetine bizi fermân eyleye (M 139-5)

Şâir, Allah'a âşıklara daima cennet bahçesinden aşk esintisinin estiğini ve esmâ-i İlâhî'nin esrarından haberler verdiğini anlatır. Ramazan hakkında yazdığı murabbada ramazan gelince, cennetin kapılarının ardına dek açılıp cehennemin kapılarının kapatılacağını dile getirir:

Dâ'imâ gül-zâr-ı cennetden nesîm-i 'aşk eser

Virir uşşâk-ı Hudâya sırr-ı esmâdan haber (M 54-1)

Sende mağlûk olur ebvâb-ı cahîm

Sende meftûh olur ebvâb-ı na'im

Sende mü'minler ider zevk u 'azîm

Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ (M 3-3)

1.6.2. Cehennem:

Sözlükte derin kuyu anlamına gelen cehennem, ahirette kâfirlerin ebedî, günahkâr mü'minlerin ise günahları ölçüsünde cezalandırılacakları yerdir. Kur'ân'da cehennem için farklı isimler kullanılmıştır. Bunlardan bazıları, nâr, cehîm, hâviye se'ir ve sakardır. Mehmed Fahrî-i Sünbülî bu isimlerden sadece nâr, cehîm, nâr-ı

cehîmi kullanır. Şâir, her Müslüman gibi ahirette cehennemden Allah'ın lütfuna sığınır. Ve dualarına sadece kendisini değil, tüm isyankârları ve sülûk ehlini dâhil eder:

Rûz-ı maḥşerde ʿuşātı ḥacîl itme kıl kerem
Luṭf-ı Ḥaḳla anları ceḥîmiden kıl ḥalâş (M 62-3)

Zıkr-i Ḥudâ idenlerüñ ḳalbi bulur dâ'im cilâ
Nâr-ı ceḥîmiden sâliki zıkr-i Ḥudâ ider ḥalâş (M 61-4)

Allah'ı zikredenlerin cehennem azabından ırak olacağını, (M87 -4) ve zikir ehlinin cehennem alevlerini söndüreceğini, ateşin onlara dokunamayacağını ifade eder:

Nâr-ı ceḥîmi görmeyem dirseñ zıkre mülâzım ol yûri her ân
Görmez inşaallâh zâkirin nârı söndürür anı nûr-ı zıkr ile (M 140-3)

Şehr-i vücûd olur emîn mess idemez nâr-ı ceḥîm
Zıkr-i Ḥudâ ider ḥalâş tevḥîde gel tevḥîde gel (M 87-4)

2. İBADET

2.1. Namaz

Kur'ân'da, salât ve dua kelimeleri ile ifade edilen namaz, Hz. Peygamber tarafından "dinin direği"⁴⁶ olarak tarif edilmiştir. Mekke'de, Mirac gecesinde tüm müslümanlara farz kılınan namaz, Kur'ân'da Allah tarafından en çok zikredilen ibadettir.

Divançe'de namaz kavramı salat veya namaz olarak hiç geçmemiştir. Şâir tarafından sadece bir beyitte kıyam ve kuûd kelimeleri kullanılır.

Fezkurû'llâh' emri ile ideriz Ḥaḳḳı zıkr
Geh kıyâmen geh ḳu'üden ideriz Ḥaḳḳı zıkr (M 43-1)

⁴⁶ Tirmizi, İman,8; **Müsned** V, 231.

2.2. Oruç

Arapça karşılığı savm veya sıyam olan oruç, Farsça “rûze” kelimesinin Türkçeleşmiş halidir.⁴⁷ Savm, sözlükte; bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak olarak ifade edilmiştir.⁴⁸ İlmihallerde, imsak vaktinden iftara dek kişinin, yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durması olarak tarif edilen oruç, İslam’ın bina edildiği beş esastan biridir. Ramazan ayında oruç tutmak her sağlıklı mümin için farzdır.

Mehmed Fahrî, Divançe’sinde ramazan hakkında yazdığı bir murabba vardır. Ramazanın gelişinin mü’minler için sayısız lütuf ve güzellikler getirdiğinin anlatıldığı murabbada cehennem kapılarının kapatılıp cennetin kapılarının açıldığı (M 9-3), oruç tutanın affedilip, Allah huzurunda izzet bulacağı, ifade edilir:

Sende şâ’im olana rahmet olur
Hem huzûr-ı Hâkda ol ‘ izzet bulur
Dünye vü ‘ uqbâda ol devlet bulur
Merhabâ ey şehri-i rahmet merhabâ (M 9-4)

Ramazanın gelişi ile mutlu olanların Allah’ın lütfuna mazhar olacağı ve cennete gireceği anlatılır:

Kim dühûluñla olursa şâd-mân
Luţf-ı Hâk’ a mazhar olur bî-gümân
Şübhesiz cennet olur aña mekân
Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ (M 9-2)

3. AYET VE HADİSLER

3.1 Ayetler

Sözü güzelleştirmek ve ifade edilen fikri kuvvetlendirmek amacı ile şâirin ayet, hadis, kelâm-ı kibâr ve diğer şâirlerin sözlerinden alıntı yapmasına iktibas denir. Söz tamamıyla iktibas edilmişse iktibas-ı tam, bir parçası alınmışsa iktibâs-ı

⁴⁷ İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, (Kubbealtı Lügati) İstanbul 2005, C.III. s.2402.

⁴⁸ Bkz. Komisyon **İslam İlmihali**, TDV Yay, Ankara,2006, C.I, s. 381-384.

ğayr-i tam olarak adlandırılır. Telmih ise, çoğu kimse tarafından bilinen bir olay, kıssa, âyet, hadîs, nükte, atasözleri veya inanca isaret etme ve hatırlatma sanatıdır.⁴⁹

Şeyh Mehmed Fahrî-i Sünbülü Divançe'sinde nazmettiği duygu ve fikirleri ayet ve hadislerden gerek iktibas yaparak gerek de telmih de bulunarak desteklemiştir.

3.1.1. İktibas Edilen Âyetler

Mehmed Fahrî-i Sünbülü Divançe'de sıklıkla ayetlerden iktibas yapmıştır:

Ve mā erselnāke illā rahmeten li'l-‘ālemin. “Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”⁵⁰

Evvelīn ü āhirīn eyler şehādet şıdķ ile
Rahmeten li'l-‘ālemin ey Resūl-i Kibriyā (M1-4)

Ve‘alleme ādeme'l-esmāe küllehā...“Allāh Âdem'e bütün isimleri öğretti...”⁵¹.

‘*Alleme'l- esmā*’ rumūzın Âdeme keşf eyledi
Ol tecellīye melā'ik kaldılar cümle tañā (M 7-3)

Fekāne kābe kavseyni ev ednā... : “O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu”

‘Âlem-i lāhūta pervāz eyleyenler anlamaz
‘*Kābe kavseyn*’ sırımına mevķūf olan añlar bizi (M 157-5)

Lā taknaṭū min rahmeti'llāh... : “Allāh'ın rahmetinden ümit kesmeyin”⁵²

İhsān idüp didüñ bize ‘*Lā teķnaṭū min rahmeti*’
Ümmidimi ķat‘ itmezem gerķekdürür Yā Rabbenā (M 4-3)

⁴⁹ Pala, **age**, s. 206, 389.

⁵⁰ Enbiya (21), 107.

⁵¹ Bakara (2), 31.

⁵² Zümer (39), 53.

Didüñ ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’

Bize Ḳur’ānda lütfuñ Luṭfuñ ile Yā Rab (M 18-4)

‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’*’ didi bize Ḳur’ānda Ḥaḳ

Ümmīdimiz ḳaṭ‘ itmezüz itme cedel inşāfa gel (M 82-4)

Didüñ ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’

Ümīdim kesmezim hergiz efendim (M 98-5)

‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’*’ didüñ bize idüp Kerem

Ümmīdimiz ḳaṭ‘ itmezüz göster cemālūñ rāyegān (M 114-3)

Luṭf idüp didi bize ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’*’

Ānuñ-içün ḳaṭ‘ -ı ümmīd itmezüz biz dün-i gün (M 116-4)

Tesellī eyledi Ḳur’ān’da Allāh

Diyelim dā’imā elḥamdü-li’llāh

Didi ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’

Diyelim dā’imā elḥamdü-li’llāh (M 135-1)

Didi ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’

Bize Luṭfi ile elḤamdü-li’llāh (M 136-4)

Rabbenā āmennā fağfir lenā verḥam nā...: “Rabbimiz iman ettik, bizi bağışla, bize merhamet et.”⁵³

1 Ey Ḥudāvendim bize eyle ‘aṭā

2 *Rabbenā fağfir lenā verḥam lenā*

3 Raḥmetinden Luṭf idüp itme cüdā

4 *Rabbenā fağfir- lenā verḥam- lenā* (M 6-1)

⁵³ Müminun (23), 109.

- 5 Rūz-ı maḥşerde bizi beyne'l- ümem
6 Mağfiretten itme dūr eyle kerem
7 Cümleye idüp 'atāñ-ile kerem
8 *Rabbenā fağfir- lenā verham- lenā* (M 6-2)
- 9 Ḥadden efzūndur günāhım bī-aded
10 Nādim oldum tevbe itdim itme red
11 Luṭfuñ ile Faḥriye eyle meded
12 *Rabbenā fağfir- lenā verham- lenā* (M 6-3)

Fezkurū'llāhe kıyāmen ve ku'üden...: Allahı ayakta ve oturarak anın...⁵⁴

'Fezkurū'llāh' emri ile ideriz Ḥaqqı zıkr
Geh kıyāmen geh ku'üden ideriz Ḥaqqı zıkr (M 43-1)

Lem yelid ve lem yūled. Ve lem yekün lehū küfüven Eḥad: “O doğmadı ve doğurulmadı.⁵⁵ Onun hiçbir dengi yoktur.”⁵⁶

'Lem yelid ve lem yūled' sensin ancağ şübhesiz
Lem yekün küfven Eḥad' Ey Pādişāh-ı Lā Yezāl 90-2

Va' teşimū bi' hab'lillāhi cemī'an...: “Allah'ın ipine sımsıkı sarılın...”⁵⁷

Saña tābi' olan kimse müdāmī
Yapışur şübhe yok *'habl-i metīne'* (M 133-4)

El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-'ālemīn...: “Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.”⁵⁸

⁵⁴ Nisa (4), 103.

⁵⁵ İhlas, (112) 3.

⁵⁶ İhlas, (112), 4.

⁵⁷ Al-i İmran, (3), 103.

⁵⁸ Fatiha, (1), 1

Tesellî eyledi Qur'an'da Allāh
Diyelim dā'imā elḥamdü-li'llāh
Didi 'Lā teḳnaṭū min raḥmeti'llāh'
Diyelim dā'imā 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 135-1)

Bizi insān idüp Hāḳ virdi iz'āñ
Daḫi virdi bize islām u imān
İdüb Luṭfiyla bize her dem iḥsān
Diyelim dā'imā 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 135-2)

Ḥudānuñ Luṭfi var 'El-ḥamdü-li'llāh'
Müdām mü'minlere 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 136-1)

Getirdi bizi ṣaḥrā'y-ı 'ademden
Vücüd iḳlīmüne 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 136-2)

Bizi islām ile itdi mu'azzez
Daḫi imān ile 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 136-3)

Didi 'Lā teḳnaṭū min raḥmeti'llāh'
Bize Luṭfi ile 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 136-4)

Tesellî nūrınuñ maḫharlarıyız
Diyelim rüz-ı şeb 'El-ḥamdü-li'llāh' (M137-4)

Eger serrā vü zarrāda hemişe
Ḥudāvendā diriz 'El-ḥamdü-li'llāh' (M137-5)

Bu Faḫri-i günāhkār ez-cān-ı dil
Müdām diriz şükür 'El-ḥamdü-li'llāh' (M137-6)

Allahü’ş- Şamed...: “Allah Samed⁵⁹ hiç bir şeye muhtaç olmayandır.

Ḥālîk u Rāzîk u Ma‘būd sensin *Allāhü’ş-Şamed*

Cümle maḥlūk saña muḥtāc sensin *Allāhü’ş-Şamed* (M 40-1)

Bî şebih ü bî naẓîrsin lā şerîksin şübhe yok

Cümle noḳsandan münezzeḥ sensin *Allāhü’ş-Şamed* (M 40-2)

Fezkürünî ezkürküm ve’ş kürülî ve lā tekfūrün...: “Beni anın, ben de sizi anayım, bana şükredin ve nankörlük etmeyin.”⁶⁰

‘*Fezkürünî*’ didi Ḥaḳ Ḳur’ānda yoḳdur şübhemiz

Emre münḳād olalım gel senüñ-ile ey gönül (M 84-3)

Güş iderseñ Faḥrî-i bîçārenüñ pendüñ eger

‘*Fezkürünî*’ didi Ḥaḳ bilür iseñ tevḥîde gel (M85-5)

‘*Fezkürünî*’ didi Ḥaḳ Ḳur’ān’da bize şübhe yoḳ

Ḥaḳk’ı zîkr iden kişiler bulur elbet rāḫatı (M 155-2)

Fezkürü zîkran keşîran...: “Allahı çokça anın..”⁶¹

Ehl-i ta‘nuñ daḥline bakma şaḳın beyhüdedir

‘*Fezkürü zîkran keşîran*’ didi Ḥaḳ bil ey gönül (M 88-5)

‘*Fezkürü zîkran keşîran*’ didi Ḥaḳ Ḳur’ānda çün

Rüz-ı şeb gönül senüñle diyelim her demde Ḥü (118-4)

⁵⁹ İhlas, (112), 2.

⁶⁰ Bakara, (2), 152.

⁶¹ Ahzab, (33),41.

Ḳul hüve'llāhü Eḩad...: “De ki O Allah birdir.”⁶²

‘Ḳul hüve'llāhü Eḩad’ ey Aḩmed-i Muḩtār begü

Didi Rabbü'l-Ālemīn Ḳur'ān içinde ey ulu

3.1.2. Telmihte Bulunulan Âyetler:

Mehmed Fahrî, Divançe'de bazı ayetleri iktibas yapmadan, gerek ayetin anlamıyla veya ayette geçen bir kelimeyle telmihte bulunmaktadır.

Lā taḩnaṩū min raḩmeti'llāh...: “Allāh'ın rahmetinden ümit kesmeyin”⁶³

Ümīdüñ kesme raḩmetden didün Ḳur'ān'da Luṩfuñla

Ümīdim kesmezim hergizbeni şād eyle Yā Rabbi

Yevme tebyezzu vücūhun ve tesveddü vücūh...: “Yüzlerin ağardığı ve karardığı gün...”⁶⁴

Yā Resūla'llāh şefā' at eyle Fahrî bendeñe

Olmaya beyne'l-ḩalāyık *rū-siyeh* rüz-ı cezā (M1-5)

Rū-siyeh beyne'l-ḩalāyık itme maḩşerde beni

Luṩfuñ-ile ḩürmetine ol Resūl-i Ekremüñ (M 76-3)

Elestü bi-Rabbiküm ḩalū belā...: “Rabbiniz değil miyim? Dediler ki: Evet...”⁶⁵

Gice gündüz ḩaḩ yolunda idelim sa'y-ı belīg

Eyledim *bezm-i elestde* ḩaḩḩa çün iḩrār men (M 107-3)

Bāde-i *bezm-i elestden* nüş iden aḩrār-ı 'aşḩ

Na'ra-i hevāyla eyler kendüni izḩār-ı 'aşḩ (M 74-1)

⁶² İhlas, (112), 1.

⁶³ Zümer (39), 53.

⁶⁴ Āl-i İmran, (3) 106.

⁶⁵ Araf, (7), 172.

Seb‘ul- meşānī: Fatiha Suresi.⁶⁶

Süre-i seb‘al- meşānī hürmetine bendeñe

Çıl şefā‘ at Luţf idüp rüz-ı cezāda bendeñe (M 36-7)

Rabbenā ātinā... “Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver...”⁶⁷

Mazhar-ı ihsānuñ olsun dā‘imā

‘ Āşık u şādıkların şubḥ u mesā

İki ‘ālemde bizi eyle ‘atā

El-emān senden meded Rabbim meded (M 38-2)

Hüve’l- evvelü ve’l- āhiru... “O, ilk ve sondur. Zâhir ve Bâtın’dır...”⁶⁸

Evvel-i āhir çü sensin bâtın u zâhir daḥi

Zāt-ı pāküñ hürmetine ol mu‘īnim vir neşāt (M 64-4)

İnne’llāhe ve melāiketehü yüsallüne... “Muhakkak Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”⁶⁹

Şāh-ı ‘ālem Muştafāya it şalāt ile selām

‘ Āķibetüñ hayr ider Allāh senüñ ve’s-selām (M 93-1)

Siz daḥi peygambere ‘āşıkmanız ey ‘āşıkāñ

Cān u dilden eyleyin siz de şalāt-ı ve’s-selām (M 93-4)

Va’llāhü ‘alīmün bi-zāti’ş-şudūr: “Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir.”⁷⁰

Ḥaķ Kerīm ü hem ‘Alīmsin kullarınñ ḥāline

Mağrifet eyle bizi Luţfuñ ile dem-be-dem (M 95-2)

⁶⁶ Yedi tekrarlanan demektir. Bkz. Pala, *age*, s. 405.

⁶⁷ Bakara, (2), 201.

⁶⁸ Hadid, (52), 3.

⁶⁹ Ahzab, (33), 56.

⁷⁰ Âl-i İmran, (3), 156.

Hüve hâliķu külli şey'in...: “ O, her şeyin yaratıcısıdır.”⁷¹

Cümle eşyâ Hâliķıdır ol Kerîm-i zü'l Celâl

Cân göziyle her neye itseñ nazâr olur beyân (M 110-3)

Lehüm cennât'ül- firdevsi nüzülâ.: “Onlar için içlerinde ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır.”⁷²

Cümle mü'min kullarıyla cennet-i firdevsde hem

Ol Kerîm ol Raḥîm Allâh iskân eyleye (M 139-3)

Ve mâ ḥalaķnâ's semāvati ve'l 'arza....: “ Biz, gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları ancak hakka ve hikmete uygun olarak yarattık.”⁷³

Cümlenin hâliķısın sen cümlemiz muḥtâc sañâ

Rahmetiñe maḥzar olur eyle cümlemiz muḥtâc sañâ (M 12-1)

Ellezîne âmenü leteḥmeinnü'l- ḳulübühüm...: “ Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”⁷⁴

Ḳalbüñi pür-nür iderseñ zıkr-i Ḥaḳla dâ'imâ

Cümle müşkil olur âsân Luṭf-ı Ḥaḳla dâ'imâ (M 17-1)

Fekülü mimmâ razeḳakümü'llâhü...: “Artık Allah'ın size verdiği rızıktan helal ve temiz olanından yiyin de Allah'ın ni'metine şükredin.”⁷⁵

Didi bize Ḳur'an'da Ḥaḳ virdigüme şükr idin

Ni' metin ider ziyâde şükr idersen rüz-ı şeb

⁷¹ Enam, (6), 102.

⁷² Kehf, (22), 107.

⁷³ Hicr, (15), 85.

⁷⁴ Rad, (13), 28.

⁷⁵ Nahl (16), 114.

3.2. Hadîsler

Hiz. Peygamber'e ait sözlere hadîs denir. Mehmed Fahrî, Divançe'sinde altı kadar hadîs iktibas etmiştir. Bu hadîslerin biri hariç diğerleri, mutasavvıfların kullandıkları sened yönüyle zayıf hadîslerdir.

3.2.1. İktibas Edilen Hadîsler:

Şâir, manzûmelerde gerek Hiz. Peygambere ait sözlerden gerekse hadîs-i kutsilerden sık sık iktibasta bulunmuştur.

Levlâke...: "Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım."⁷⁶

Didi Hâk şânuñda 'Levlâk' şekimiz yoğdur bizim
Ėayrılardan itmezüz hergiz şefâ' at iltimâs (M 59-3)

Hudâ medh eyleyüb zâtuñ didi 'Levlâk' şânuñda
Sen olduñ 'illeti kevn ü mekânüñ Yâ Resûla'llâh (131-4)

Didi 'Levlâke levlâke' Hudâ şânuñda sultânım
Bu kemter bendeñe Luğ it şefâ' at it kerem eyle (M 132-2)

Men 'arefe nefsehü fekad 'arefe Rabbehü...: "Nefsini bilen Rabbini bilir."⁷⁷

Kaçan kîm 'men 'aref' sırrı zühür ider ise şek yoğ
Vücüd iklîmine elbet olursuñ şâh sen ey gardaş (M 60-3)

Ėullaruñdan rû-siyeh bu Fahrî-i nâçizüñe
'Men 'aref' sırrına vâkîf eyle dâ'im vir neşât (M 66-6)

⁷⁶ Aclûnî, *age*, c. II, s. 214, no: 2123.

⁷⁷ Aclûnî, *age*, c. II, s. 343, no: 2532.

‘Men ‘aref’ sırrına vākıf olmak isterseñ eger
Faḥriyā taḳvā ile sırrını idersin ḥıfz (M 68-5)

‘Men ‘aref’ sırrına vākıf olmak isterseñ eger
Nehy-i Ḥaḳdan ictinābdır raḥmet iḥsān eyleye (143-3)

Ḳalbu mü’min... : “Mü’minin kalbi, Allah’ın evidir.”⁷⁸

‘Ḳalb-i mü’min beyt-i Ḥaḳdır’ gir anı eyle tavāf
Çün bunu böyle ḥaber virdi Resül-i Kibriyā

‘Beyt-i Ḥaḳdır ḳalb-i mü’min’ bize peygamber didi
Ğıl ü ğışden pāk ideğör istedüğün sendedir (M 53-3)

Lī me‘a’llāhi vaktun lā yese‘uni... : “Benim Allah’la birlikte olduğum öyle
bir vakit var ki, o vakitte bana ne Hakk’a yakın bir melek, ne de gönderilmiş bir
peygamber yaklaşabilir.”⁷⁹

‘Lī me‘a’llāh’ taḥtınun sulṭānısın yoḳ şübhemiz
Ḳuluñum ben ḳıl şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded (M 41-13)

‘Lī me‘allāh’ sırrın ile bu za‘ife āşikār
Luṭfuñ-ile her-dem eyle bendeñi şāḥib kemāl (M 89-4)

Ḳüntü kenzen... : “Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve âlemi
yarattım.”⁸⁰

‘Ḳüntü kenzen’ sırrına vākıf olam dirseñ eger
İde gör şu ḳalbe ey yār zıkr-i Ḥaḳḳı dā’imā (M 3-4)

⁷⁸ Gazzâlî, **İhyâu Ulûmi’d-dîn**, Huzur Yay.,İstanbul,1998, c. III, s. 11.

⁷⁹ Aclûnî, **age**, c. II, s. 87, Hadîs no.: 1837.

⁸⁰ Aclûnî, **age**, c. II, s. 132, Hadîs no.: 2016.

‘Küntü kenzen’ rāzına albimi marem ıl mūdām
Nūr-ı Őevuñle derūnum eylemiŐdir imtizāc (M 30-4)

Rabbi yessir ve lā tu‘ assir rabbi temim bi’l- ayr: “Rabbim kolaylaŐtır,
zorlaŐtırma. Rabbim hayra tamamla.”⁸¹

- 1 ıl mūyesser Yā İlāhī ‘ usratımız ola ayr
- 2 *Rabbi yessir ve lā tū‘ assir Rabbi temmim bi’l ayr*
- 3 Mū‘minūnuñ ‘ aıbeti dā’ima ola ayr
- 4 *Rabbi yessir ve lā tū‘ assir Rabbi temmim bi’l ayr (M 55-1)*

El-anā‘atū kenzūn lā yūfnā: “ Kanaat, tūkenmez bir hazinedir”⁸²

‘Kenz-i lā-yefnāya’ ırmek diler iseñ dem-be-dem
Yedi esmā‘ sırrını albūñde idersūñ ıfz

3.2.2. Telmihte Bulunulan Hadisler:

Levlāke....: “Şayet sen olmasaydın kainatı yaratmazdım.”

Bu keşret ‘ ālemi olmazdı peydā olmasayduñ sen
Senūñle cūmle mevcūdāt ‘ ayāñdır Yā Resūla’llāh (M 127-2)

Livā’ūl amd....: Őgūnmek iin sōylemiyorum, ben Ādemoullarının efendisiyim! Kıyamet gūnūnde ilk diriltilecek benim. Őgūnmek iin sōylemiyorum; ilk Őfaat isteyen ve Őfaati ilk kabul edilenim. Őgūnmek iin sōylemiyorum; kıyamet gūnūnde hamd sancaı benim elimde olacaktır”⁸³

Yevm-i maŐerde livāū’l- amdi tatında aŐır
Lufuñ ile eyle Yā Rab cūmlemiz mutāc sañā (M12-4)

⁸¹ Tirmizī, **Sūnen**, Menākıb, I; Ibn Māce, Dua 87;

⁸² Arap atasōzūdūr. Bkz. Alı Rıza Őzuygun **Hasan Sezayī Divanı**, Buhara Yay. İstanbul 2005, s.97

⁸³ Tirmizī, **Menākıb**, I; Ibn Māce, **Zūhd**, 37; Dārimī, **Mukaddime**, 8; Ahmed b. Hanbel, I, 281, 295, III, 14, 4.

4. DİĞER DİNÎ KAVRAMLAR

4.1. İman- Küfür

Sözlükte inanma, inanç demek olan iman, İslam dininin emir ve yasaklarına inanıp kalp ile marifete ulaşma telakkisidir.⁸⁴ Mehmed Fahrî, Divançe'de Allah'ın kendisini İslam ve iman ile muazzez kıldığını ömrünü tamamlarken son nefeste iman nasip etmesini ve şeytanın hilesinden korumasını ister:

Cenābuñdan recām budur müdāmī
Beni ĩmān ile ĥatmeyle Yā Rab (M18-5)

Bizi islām ile itdi mu'azzez
Daĥi ĩmān ile 'El-ĥamdü-li'llāh' (M 136-3)

Zıkr-i Ĥaĥķa ŗuĥl iderseñ cān u dill leyl ü nehār
Pāk ü ŗāhir olmayan ĩmān bilmez ķandedir (M46-3)

Mehmet Fahrî, iman ile ilgili olarak; mü'min, ehl-i iman, mü'min-i kâmil, mü'min-i sâdık, kalb-i mü'min ifadelerini kullanmaktadır. Küfür ile ilgili olarak da sadece münkir (M 54-4), inkar (M 31-3), (M 70-3), ve ehl-i inkar (M- 35-3) kelimeleri geçer. Ŗâir, inkar kelimesini iki yerde kelime anlamı ile kullanmış, bir yerde ise terim anlamı ile kullanmıştır:

Saņa daĥl eyler ise ehl-i inkār
Ķulaķ ŗutma ŗaķın ol ehl-i tevĥīd (M 35-3)

Seng-i ĥārā gibidir münkir velī eflāk-veŗ
Zıkr-i Ĥaķla devr ider 'uŗŗāķ her ŗām u seĥer (M 54-4)

İtme inkār dā'imā sen mütteķi devrānını
Bulmaķ isterseñ dü-'ālemde felāĥ (M 31-3)

⁸⁴ Cebecioĥlu, *age*, s. 308-309.

4.2. Tevhid

Arapça birlemek demektir. Bilinen tarifıyla Allah'ın varlığını kabul edip, O'nun eşi ve benzerinin olmadığına inanmaktır. Tevhide inanan kişiye muvahhid ya da mü'min denir. Tevhid aynı zamanda İslamî edebiyatın önemli türlerinden de biri olup Allah'ın varlık ve birliğini konu edinen şiirlerdir. Divançe'de bu türde toplam 19 manzûme bulunmaktadır. Buna ilaveten şâir, hemen her manzûmede tevhid ve tevhidle ilgili terkipleri sıkça tekrarlanmaktadır. Tevhidin zıddı, şirk ve ilhad olup Divançe'de bu kavramlar hiç kullanılmaz. Tevhid ile ilgili olarak Divançe'de şâirin zikredip yorumladığı kavramlar; muvahhid, ehl-i tevhid, zikr-i tevhid, tevhid-i Hak, anber-i tevhid, hısn-ı tevhid, nur-ı tevhid, sırr-ı tevhid ve vahdettir.

Mehmed Fahrî, müminin imanının tevhid sayesinde kemal bulduğunu (M 13-2), ehl-i tevhid olanların kalp aynasının tertemiz olduğunu (M 35-4) ve Hakk'ın ihsanına mazhar olmak isteyenlerin tevhid nuruyla kalbinin aydınlatmasını (M 44-4) ifade eder:

Olur âyîne-i alb n muşaff 
Eger olur iseñ sen ehl-i tev id (M 35-4)

M l zım olsa ' şık zikr-i H k ka
H k kat  zre odur ehl-i tev id (M 39-4)

Mehmed Fahr , tevhide sarılanların y z nde nurların zuhur ettiğini, tevhid sırrının semadan izhar olduğunu ve ebrarın bu sırra vakıf olduğunu anlatır:

Sem dan sırr-ı tev id oldu  zh r
O sırra v k f oldu c mle ebr r (M 48-1)
Bir ' şık olsa tev ide m l zım
Zuh r ider anuñ vechinde env r (M 48-3)

Ş ir, tevhidi bir kaleye benzetir. (M 43-5) Bu kaleye kapananın kalp denizindeki aşk nehirlerinin dalgalanacağını, (M 76-4) kurtuluşa ereceğini ve tevhide  mr n  sarf edenin d nya ve ukbasının kurtulacağını (M 51-5) s yler:

Kim itse hısn-ı tevḥīde teḥaṣṣun
Necāta vāşıl olur budur aḥbār (M 48-2)

Micmer-i ḳalbün fūrūzān eyleyüp iḥlāş ile
‘Anber-i tevḥīd ile cānuñ mu‘ aṭṭar ide gör (M 50-4)

Kelime-i Tevhid, tasavvuf erbabı için önemli zikirlerden biridir. Mehmed Fahrî kelime-i tevhid zikrinin kalp pasını silip, gönülden Allah’tan ğayrıya olan sevgiyi alacağını (M 87-3) ve Allah’ın didarını onlara göstereceğini (M 156-1) ifade eder:

Vāḳıf olmak ister iseñ sırr-ı tevḥīde eger
Ḥāzır olsun giceler tā şubḥa dek zıkre müdām (M 99-3)

Ehl-i tevḥīde şaḳın daḥl eyleme sen ey gönül
Anlara daḥl eyleyenler bulmaz aşlā rāḫatı (M 155-3)

4.3. Şefaāt

Arapça bir kelime olan şefaāt, sözlükte aracılık anlamına gelmektedir. Kelâmî anlam olarak ise; Kıyamet günü günahı çok olan müminlerin günahlarının bağışlanması, olmayanların ise daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin ve Allah katında dereceleri yüksek olanların Allah’a yalvarmaları ve dua etmeleridir.⁸⁵ Allah’ın en sevdiği kul Hz. Muhammed’dir. Şefaāt hakkı en yüce olan kişi de O’dur. Kıyamet günü, tüm mahlûkat ıstırap ve endişe içinde hesaplarının görülmesini beklerken, Hz. Peygamberin, hesabın bir an evvel başlaması için yapılan duasının kabul edilmesine ise şefaāt-ı uzma denir.

Mehmed Fahrî şefaāt kelimesini Hz. Peygambere ithafen yazdığı hemen her şiirinde defalarca kullanmaktadır. Şâirin şefaāt konusunu işleyişi, Kelâmî ve edebî cihetten gayet sade ve basittir. Günahlarının çokluğundan yakını ve kıyamette yüzünün kara çıkmaması için Hz. Muhammed’den şefaāt dilenir.

⁸⁵ Bkz. Komisyon **İslam İlmihali**, C.I, s, I, 129.

Yā Resūla'llāh şefā' at eyle Fahrî bendeñe
Olmaya beyne'l-ħalāyık rû-siyeh rûz-ı cezā (M 1-5)

Şefā' at eyle Yā Resūla'llāh maħşerde meded
Hadden efzūn oldı cürmüm eyle maħşerde meded (M 34 -1)

Bî-kes-i dermānda kâldım Yā Resūla'llāh meded
Cürmüm efzūn kıl şefā' at Yā Resūlallāh meded (M 41 -1)

Mehmed Fahrî-i Sünbülî, peygamberden şefaât isterken; Allah, (M 146 -2) ashab-ı kiram, (M 41-17), dört halife, (M 41- 18) İhlas (M 42- 5) ve Fâtiha Sureleri (M 36-7) gibi kutsî şahıs ve kavramları da aracılı, yani tevessül eder.

Nūr-ı ' âlem evvel-i şehzāde aşhāb-ı güzîn
Hürmetine kıl şefā' at Yā Resūla'llāh meded (M 41-17)

Çār-ı yāruñ āl ü evlād-ı kirām hürmetine
Bî-kesim ben kıl şefā' at Yā Resūla'llāh meded (M 41- 18)

Günehkārān-ı ' aşîler demā-dem saña muhtâcdır
Bi-ħaqq-ı sūre-i ihlāş şefā' at idüp eyle şāz (M 42- 5)

4. 4. Salât- Salavât

Sözlük anlamı duadır. Hz. Peygamberin ismi anıldığı vakit ona ve ailesine edilen duadır. Kur'ânda “ ...Ey iman edenler! Nebi üzerine salât (dua) edin...”⁸⁶ buyrulmuştur. Bir hadiste Hz. Peygamber: “ Bir kimse, yazdığı bir şeyde bana da salâvat yazarsa benim adım o kitapta kaldığı müddetçe melekler onun için istiğfar eder.” buyurmuştur. Manzum ya da mensur olsun, eski kitapların başında salavât bölümleri bulunur.⁸⁷

Mehmet Fahrî, kim peygambere salat ve selam ederse akıbetinin hayır olacağını ve son nefesinde Allah'ın onu mutlu edeceğini ifade etmektedir.

⁸⁶ Ahzab, (33), 56.

⁸⁷ Bkz. Pala, **age**, s. 403.

Şāh-ı ‘ālem Muşafāya it şalāt ile selām
‘Āķibetūñ ĥayr ider Allāh senūñ ve’s-selām (M 93-1)

Kim ider ise şalātı hem selāmı şübhesiz
Anı mesrūr ider Allāh şoñ deminde ve’s-selām (M 93-3)

Şâir, 128 numaralı gazelinde ise Ahzâb, (33), 56. ayete telmihte bulunur ve ayette emredilen ‘peygambere salat edin’ emrini müridlerine basit ve didaktik bir üslupla anlatır:

Ez-cān u dil peygāmbere ‘āşık iseñ şallū ‘aleyh
Şāhib çıkar rüz-ı cezā şek itme gel şallū ‘aleyh (M 128-1)

Sünnet-i peygāmbereñ icrā ider iseñ eger
Nā’il olursun Luţfina peygāmbereñ şallū ‘aleyh (M 128-2)

4. 5. Mi’râc

Mi’râc, bi’setin on birinci yılı, Receb ayında (Miladî 621) ⁸⁸ Hz. Peygambere bahşedilmiş büyük bir mucizedir. Ebu Talip ve Hz. Hatice’nin üçer gün ara ile vefat etmesi ve hemen ardından Taif’de insanların İslam’a yüz çevirmeleri, Hz. Muhammed’i (SAV) oldukça üzmüştür. İşte tam bu hâdisâtın akabinde, Allah’ın O’na Mirâc’ı bahşetmesi, bu mucizeye ayrı bir zaviyeden bakmayı gerektirmektedir.

Mi’râc’daki en büyük mucize, hiçbir nebiye nasip olmayan Allah ile mülaki olma anıdır. Hz. Peygamberin (SAV) şâir enbiyaya imamet etmesi de O’nun ind-i İlahi’deki kıymetinin ispatıdır. Şeyh Mehmed Fahrî-i Sünbülü Mirac’da Hz. Muhammed’in diğer peygamberlere imamet edip namaz kıldırması mucizesine telmihte bulunur:

Şeb-i mi’râcda aşlā şübhemiz yok
İmām olduñ gürūh-ı mürselîne (M 133-2)

⁸⁸ İsmail Yakıt, **Hz. Peygamberi Anlamak**, Ötüken Yay., Ankara, 2003, s.21.

B. TASAVVUFÎ UNSURLAR

1. TASAVVUFLA İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1 Âlem-Cihan-Dünya

Arapça, ‘bilmek’ fiilinden türetilen âlem, kâinat, cihan, mahlûkat, çevre gibi anlamları ihtiva eder. Tasavvufta ise Allah’tan gayri her şeye âlem denir.⁸⁹ Âlem, yaratıcının bir tecellisi olup, O’nu anlamada bir sebeptir. İnsan, âleme bakınca hemen yaratıcıyı hatırlamalıdır.⁹⁰ Kişi, bu âlemde misafir gibidir. Asıl yurdu ise âhirettir. Bu yüzden kişi, bu dünyayı ebedi zannetmemelidir. Dünya, isminin türetildiği kelimenin anlamı itibariyle alçak demektir. Tefsirlerde, Âlem-i şehâdet, âlem-i ervah, âlem-i misal v.b on sekiz bin âlem olduğu rivayet edilir. Şâir, Divançe’de bu fikri kendisinin de benimsediğini ifade etmiştir:

‘Aşk-ı Hâkdan gayri bir hem-dem bulunmaz ‘âşıka
On sekiz bin ‘âlemi geşt eyler ise ser-te-ser (M 54-3)

Mehmed Fahrî âlem kelimesini, dünya, kainat, ahiret, mahlûkât anlamlarında kullanmıştır. Divançe’de konu ile ilgili terkipler, âlem-i aşk, dü-âlem, fahr-i âlem, nûr-ı âlem, bezm-i âlem, kutb-ı âlem, Hakîm-i âlem, âlem-i lâhut, âlem-i Rabbâni ve İlâhe’l-âlemin’dir. Şâir, kainatın yaratıcısını Allah olduğunu, (M 77-5) âlemin yaratılış sebebinin Hz. Peygamber olduğunu anlatır. (M 127-2)

Tasavvufa göre Allah’ın âlemi yaratması yedi merhaleden oluşmaktadır.⁹¹ Bu merhalelerden altıncısı âlem-i ecsamdır. Yaratıcı, yarattığı varlığa bu merhalede bir cisim, yani beden verir. Mehmed Fahrî, Allah’a bu tekâmülden dolayı şükreder:

‘Ademden bizi vār idüp getürdüñ ‘âlem-i cisme
Bizi kâmil iden sensin şükür Yâ Rabbi Yâ Rabbi (M 19-3)

Mehmed Fahrî’nin âlem kavramı ile ilgili olarak sık sık ifade ettiği terkip, âlem-i lâhuttur. Şâir, manzûmelerde müritlerine adeta orayı bir hedef olarak ve fenâ

⁸⁹ Cebecioğlu, **age**, s. 47.

⁹⁰ Rûm, (30), 50.

⁹¹ Yaşar Nuri Öztürk, **Kuran-ı Kerim ve Sünnete göre Tasavvuf**, Fatih Yay., İstanbul 1979,s. 355.

makamı olarak gösterir. Lahut âleminin bekçisi olmak isteyen Allah'ı zikretmesi gerektiğini, (M 84-2) âlem-i lahuta pervaz etmek isteyen, Hz. Peygamberin sünnetine ittiba edilmesi gerektiğini (M 68-3) anlatır:

‘ Âlem-i lâhûta uçmağ diler-iseñ ey gönül
Her vaqıtde sünnet-i Aḥmedi idersün hıfz (M 68-3)

‘ Âlem-i lâhûta pervâz itmek-içün rûz-ı şeb
Bâl ü berrin ‘ aşğ-ile eyler güşâd ebrâr-ı ‘ aşğ (M 74-2)

Nefs, kötülüğü ve iyiliği emreden bir varlıktır. Şâir, kötü nefse uyan kimselerin dünya ve ahirette rüsva olacağını, (M 7-5) ömrünü tevhid-i Hakk'a sarf eyleyenin iki dünyasının mutlu olacağını ifade etmektedir. (M 51-5)

Nefs-i şûma kim olursa tâbi^ç -i dermân ber
Dünye vü ‘ uqbâda rüsvâ olur ol âdem dilâ (M 7-5)

Allah'ın emirlerine münkâd olanların dünya ve ukbâda rahat edeceğini, uymayanların ise rahat edemeyeceğini söyler:

Emrine fermân-ber olan Ḥaḳḳuñ ider rāḫatı
Olmayanlar dünye vü ‘ uqbâda itmez rāḫatı (M 155-1)

1.2. Ârif-İrfân

İrfân, Arapça bilmek fiilinden türetilmiştir. Fakat bu bilmek ilim gibi akıl ve okuma yolu ile değil, sezgi ve manevi yolla elde edilir.⁹² İrfân sahibi olan kimseye ise ârif denir. Ârif, ‘ilm-i ledün’ denilen İlâhî hakikatler bilgisini ilham, hâl ve şüphe perdesinin ötesine geçme yoluyla elde eder⁹³

Mehmed Fahrî, irfanı bir mektebe benzetir. Bu mecliste arifler bulunur. Bu meclise katılanların ilmi meşhur olur.(M 78-4) Bu mektebeye dahil olmak isteyen hâl ehlinin sohbetine dahil olması gerektiğini anlatır:

⁹² Cebecioğlu, **age**, s. 317.

⁹³ Bkz. Pala, **age**, s. 36.

Mekteb-i ‘ irfāna dāh̄il olayım dirseñ eger
Ehl-i h̄ālũñ ōḥbetine dāh̄il ol sen ey gōñũl (M 83-3)

Men nedānem dersin aldım mekteb-i ‘ irfānda çũn
Anuñ-içũn H̄aḫḫũñ esmāsına h̄ālā a‘ lemim (M 94-2)

Şâir, ârif ve âlimlerin ulaştıkları menzillere nail olmak isteyeninin tevhide gelmesini, ârifin tevhid-i Hakk’a uğraş veren kişi olduğunu ve İlâhî nurun ârifin gönlünde yadigar olduğunu söyler:

‘ Ârif oldur Fahriyā tevḥīd-i H̄aḫḫa sa‘ y ider
Nūr-ı tevḥīd-i İlâhî ola dilde yādigār (M 45-1)

Kendüzin bilmek dileyen rüz-ı ōḣb ider fiğān
Bildiginden geçũ ben ‘ ârif olan añlar bizi (M 157-6)

‘ Âriflerin ‘ âlimlerin irdikleri menzillere
Nā’ il olam her anda ben dirseñ eger tevḥīde gel (M 92-4)

1.3. Aşk

Sarmaşık anlamına gelen ‘ışk’ kelimesinden türetilen aşk, muhabbette sınırı aşma, şiddetli sevmek demektir. Tasavvufta hakiki aşk, Allah aşkıdır. İnsanın insana olan aşkı ise mecazîdir. Aşkın temelinde güzellik vardır. Güzelliğin kaynağı ise elbette Allah’tır. İnsan fanidir. Allah ise bakidir. Kişi, İlâhi aşk sayesinde bekâya erer. Âşıkların yoluna göre kişiyi Allah’a ulaştıracak her şey farzdır ve onlar aşktan başka hiçbir şeyle uğraşmazlar.⁹⁴

Divançe-i Fahrî’de aşk kavramı daha çok tasavvufî aşk şeklinde yorumlanır. Şâir, âşıklara selam verdiği ‘essalâ’ redifli, tavsiyelerde bulunduğu ‘sen sana’, ‘âşık’ ve ‘âşık müdâm’ redifli dört gazeli bulunmaktadır. Şâir, aşkı bazen bir potaya, bazen ateşe, bazen de bir kuyuya benzeter. Şâir, bir aşk tutkunudur ve Allah’ tan aşk ister. (M 95-3)

⁹⁴ Bkz. Pala, *age*, s. 47-48-49.

Eş-şalā gelsin gelen meydān-ı ‘aşka eş-şalā
Başını top eyleyen meydān-ı ‘aşka eş-şalā (M 14-1)

Nefs-i iğvāsına tābi‘ olmayan leyl ü nehār
Taht-ı ‘aşkda oturan hünkār-ı ‘aşka eş-şalā (M 14-3)

Mehmed Fahrî, Allah’a olan aşkın, gerçek aşıkları aydınlatacağını, (M 21-2) dünya ve ukbâda ma’mur olmak isteyen aşk ateşine yanması gerektiğini ifade eder:

Dünye vü ‘uqbâyı ma‘mūr eyleyim diseñ eger
Nār-ı ‘aşka yan murādım bulayım dersen eger (M 44-1)

Tasavvufî aşkta pervane böceği gerçek aşığı temsil eder. Çünkü bülbül gibi aşkını dillendirmez. Mum etrafında o kadar döner ve bu dönüş anında kendinden öylesine geçer ki ateşten dolayı yanar.⁹⁵ Mehmed Fahrî âşık kavramını işlediği bazı beyitlerde pervane mazmununa telmihte bulunur. Aşığın, pervane böceği gibi aşkın ateşine yandığı zaman, cehennemliklerin gördüklerini görmeyeceğini vurgular:

Nār-ı ‘aşka yan yaqıl pervāne gibi dā’imā
Dūzeḥīler gördigin görmezsin ašlā rüz-ı şeb (M 22-4)

Bezm-i vaḥdet şem‘ inüñ pervānesi
‘Aşq meyinüñ dā’imā mestānesi

Oldı Faḥrî vechinüñ dīvānesi
El-emān senden meded Rabbim meded (M 38-4)

Aşk, Allah’ın kâinatı yaratmasının yegâne sebebidir. “Küntü kenzen” kutsî hadisinde bu durum açıkça anlatılır. Şâir, âşık için aşktan gayrısının olmadığını anlatır ve on sekiz bin âlemin yaratılışına telmihte bulunur:

‘Aşq-ı Ḥaḫdan ğayrı bir hem-dem bulunmaz ‘aşıḫa
On sekiz bin ‘âlemi geşt eyler ise ser-te-ser (M 55-4)

⁹⁵ Bkz. Pala, *age*, s. 382-383.

Mehmed Fahrî'ye göre, gönlünde aşk ateşini yakan aşığın gönlü tertemiz olur. (M 81-2) Sürekli zikreden aşığın, Hakk'ın sırrına vasıl olacağını (M 104-1) ve tevhid iden aşıklara Allah'ın dîdârını göstereceğini ifade eder:

Tevhîd iden ' aşıklara Hâk gösterir dîdârını

Tevhîde gel dâ'im görem dirseñ Hâkuñ dîdârını (M 156-1)

1.4. Bezm-i Elest

Bezm, Farsça toplantı demektir. Allah ruhları yarattığında “ Elestü bi-rabbiküm”⁹⁶ (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?) sorusunu yöneltti. Ruhlar da: “Belâ” (Elbette) dediler. Bu durum, ruhların bedenle buluşmadan önce Allah'la yaptıkları bir sözleşmedir. Mehmet Fahrî, bezm-i elest bâdesini içen aşk adamlarının, nara atarak kendilerini izhâr edeceğini anlatır:

Bâde-i bezm-i elestden nüş iden ahrâr-ı ' aşk

Na' ra-i hevâyla eyler kendüni izhâr-ı ' aşk (M 74-1)

Ruhlar, bezm-i eleste verdikleri sözü unutmuştur. Allah, Kur'ân'da insanlara bu sözü hatırlatmaktadır. Şâir, gece gündüz Hak yolunda gayret edip zikretmesini bezm-i elest' de verdiği söze bağlamaktadır:

Gice gündüz Hâk yolunda idelim sa' y-ı belîğ

Eyledüm bezm-i elestda Hâk' a çün ikrâr men (M 107-3)

1.5. Devrân- Semâ

Devrân ya da deverân kelimesi, Arapça dönmek demektir. Cehrî zikir yapan tarikatlarda zikir dönerek yapılır ve bu tarz Kur'ân'a dayandırılır.⁹⁷ Hacıların Kâbe'nin etrafında tavaf etmeleri de devrana gösterilen delillerden biridir.

Semâ ise Arapça işitme demektir. Dinlenen ilahi ya da mûsikînin etkisiyle dervişin kendinden geçerek sağdan sola doğru dönmesidir. “Dervişin semâ ederken

⁹⁶ Araf, (7), 172.

⁹⁷ Zümer, (39),75.

yaptığı iş, kâinâtın ve meleklerin yaptığı tesbihata insani planda katılmaktır.”⁹⁸
Zâhiren bir fitne gibi görünen semâ, bâtinen bir ibret olup, zamanla Mevleviler tarafından belli şeklî kaidelere bağlanmıştır.

Sünbülîlik, bütün Halvetî kollarında olduğu gibi âyin ve zikir usûlü olarak devrâni zikir usûlünü benimsemiş bir tarîkattır.⁹⁹

Mehmed Fahrî, Divançede sema ve devran kavramlarını anlatan bir gazel nazmetmiştir.(M 70) Bu gazelde devran- semanın ehline helal olduğunu, ehil olmayanlara ise mubah olmadığını söyler. Bu durumun sebebini izah ederken, semâ yapabilmek için zühd sahibi olmak gerektiğini söylemiştir:

Ehline hergiz helâldir hem mubâh devrân semâ^ç
Nâ-ehil olanlara hergiz mübâh olmaz semâ^ç (M 70-1)

Niçin olmaz diriseñ sen ey birâder şöyle bil
Ehl-i devrânda gerek zühd ger mübâh ola semâ^ç (M 70-2)

Mevlâ’ya yaklaşmak isteyen semâ yapmasının gerektiğini vurgulayan şâir, zühd ve takva sahibi olanlara dahledilmemesi gerektiğini ifade eder. (M 70-4)

İtme inkâr mütteķî olanlaruñ devrânını
Ḳurb-ı Mevlâ ister-iseñ eyle devrân-ı semâ^ç (M 70-3)

Şâir, didâr-ı Hakk’a talip olanların (M 151-1) kalp pasını pak etmek isteyenlerin ve Hakkın sırlarını görmek isteyenlerin Hû zikri ile devran ettiklerini söyler:

Ḳalb pasını pāk itmege dīdâr-ı Ḥaḳḳ’ı görmege
Esrâr-ı Ḥaḳḳ’a irmege devrân iderler Hû ile (M 151-2)

⁹⁸ Cebecioğlu, **age**, s. 555-556.

⁹⁹ Ömer Tuğrul İnançer, “Sünbülîlik- Zikir Usûlü”, **DBİA**, Tarih Vakfı Yurt Yay.İstanbul, 2005, C.VII, s.112.

1.6. Fenâ- Bekâ

Fenâ, sözlükte fâni olmak demektir. Eşyanın sûfinin gözünden ve gönlünden silinmesidir. Kelimenin zıddı bekâdır. Fenâ ve bekâ, sûfinin manevi yolculuğunda ulaştığı son noktadır. Fenâ, müridin kötü huy ve vasıflarını yok edip onların yerine iyi hasletler kazanması ve benliğini görmekten fâni olması anlamında kullanılmaktadır. Bekâ ise kulun ilâhî tecellîleri temasa etmekle bâki olmasıdır.¹⁰⁰ Kuşeyrî fenâyı üçe ayırır. İlki, kulun kendinden ve kötü sıfatlardan fâni olmasıdır. İkincisi, Allâh'ı temaşâ eden kulun, O'nun sıfatlarından fâni olmasıdır. Üçüncüsü ise Allâh'ın varlığında yok olan kulun kendi fenâsının farkında olmasından da fâni olmasıdır.¹⁰¹

Divançe'de fenâ ve bekâ kavramlarını hem sözlük anlamında hem de tasavvufî anlamda kullanılmıştır. Şâir bazı beyitlerde fenâ kavramını dünya, bekâ kavramını da ahiret anlamında da kullanmıştır:

Bu fânîye niye geldün eger bilir iseñ merdsin
Hâk'ı bilmek için geldün muhakkak bil sen ey gardaş

Şâir, fenâ kavramını denize ve bir gül bahçesine benzetir. Fenâ kavramı bir denizdir ve sûfî de bu denizdeki güzellikleri keşfeden bir dalgıç. Sûfî, bekâyı bu denizde keşfeder. Âşık, faniye yani dünyaya meyletmemelidir.

Fenâ bahırına ğavvâş ol bula gör devlet-i bâkî
Nice bu fânîye rağbet nice bir ğaflet ey 'âşık (M 75-2)

Bakmaz fenâ gülşenine ne bülbüline ne güline
İren Hudâ sünbüline Sünbülîler dirler bize (M 149-4)

1.7. Gönül

Arapça karşılığı kalptir. Edebiyatta en yaygın kullanılan ifade ise dildir. Dil, ilâhî kemâlin ve güzelliklerin tecellî ettiği yerdir. Çünkü "Allah, şekillere ve

¹⁰⁰ Bekâ hakkında bkz. Metin Yurdağür, "Bekâ", *DİA*, 1992, c. V, İstanbul, s. 359.

¹⁰¹ Cebecioğlu, *age*, s. 208- 209.

sûretlere bakmaz. Lakin kalplere bakar.”¹⁰² İmanın ve küfrün merkezi kalptir. Kalp, iman ile doldurulursa gönül, sivâ ile dolarsa nefis olur.

Mehmed Fahrî, âşıkların şiirlerinde ortak bir sistem olarak tercih ettikleri, gönül ile konuşma metodunu manzûmelerinde sıkça kullanmıştır. Çünkü, gönül bir hitap yeridir ve tasavvufî şiirlerde şeyhin kendi gönlüne hitap ederek müridlerine tavsiyelerde bulunması daha makbul görülen metoddur. Divançe’de gönül ile kullanılan terkipler şu şekilde sıralanabilir. Ez cân-ı dil, (M23-3) dil-i aşk, (M 29-2) gülşen-i dil, (M 32-4) dil-i devran, (M 32-4) dil-i pâk, (M 32-5) levh-i dil, (M 43-4) dil-hâne, (M 57-3) bülbül-i dil, (M 73-2) dil-i mecrûh, (M 73-3), hân-gâh-ı dil, (M 73-4) mir’ât-ı dil, (M 92-1) ez-dil-i cân, (M 111-1), dil-güşâ, (M 27-3)

Münevver ola dil ‘aşkuñla dâ’im
Ola dil derdine vaşluñ ilâcım
Derûnumda ola rüşen sirâcım
Haķîkat sırrına kı l bizi vâriş (M 29-2)

Gönül, Allahın evidir.¹⁰³ Allah’ın evini Onun ve zikrinin dışındaki şeylerle süslemek tasavvufa uygun bir hal değildir. Allah’ın sevgisi yalnız onu doldurabilir. Allah sevgisi gönülü tertemiz yapar. Şâir, sivâ hubbundan Allah’a sığınır ve meded dilenir:

Ġubâr-ı mâsivâdan hep olup âyîne-i dil pâk
Ola ħubbuñ ile memlû derûnı Faĥrî Yâ Fettâĥ (M 32-5)

Ĥubb-ı sivâ taldı dile ħıkd u ħased daĥi bile
Ĥurtar bizi Luţfuñ ile senden meded senden meded (M 37-4)

Mehmed Fahrî’ye göre dilin levhası Allah’ın zikri ile nurlanır ve gece gündüz Allah’ı zikreden bir dil, tertemiz olur. (M 46-3) Hû zikri, gönül evinden aġyârın sevgisini ihraç eder, Allah’ın sevgisini ise içeri alır.

Ĥâne-i dilden sivâ ħubbını hem iĥrâc ider
Ĥubbı Ĥaĥkı ħalbe idĥâl ider Allâh Hû dimek (M 80-4)

¹⁰² Ibn Mâce, **Zühd**, 89.

¹⁰³ Gazzâlî, **age**, c. III, s. 11.

Leḥ-i dil pür-nür olur dā'im Ḥaḫūñ zikri ile
Ānuñ-içün gice gündüz ideriz Ḥaḫḫı zıkr (M 43-4)

Allah'ın sevgisine giden yolda sevilmesi mutlak olan aşamalardan biri de resûl sevgisidir. Şâirin gönlünde Hz. Peygamberin sevgisi bâkîdir.

Vâliḫ ü ḫayrân oldum ben Resûl-i Ekremüñ
Dilde bâkîdir ḫayâli ol Resûl-i Ekremüñ (M 76-1)

Şâire göre, dilde tevhid ateşini yakmak kalbi temizler. (M 81-2) Gönüldeki pası siler, (M 87-3), gönül aynası cila ve safvet bulur, (M 92-1) (M 108-4) gönül bağı ise gül bahçesine döner. (M 105-2) Mehmed Fahrî, şayet senlik, benlik duygusu gönülden giderse 'ene'l- Hak' sırrının kişide zuhur edeceğini ifade etmektedir:

Eger senlik eger benlik gider ise ara yerden
Ene'l-Ḥaḫ sırrı bî-şübhe zuhûr ider dilâ sende (M 108-1)

Hû ile ma' mûr olur dil-ḫânesi şek yokdurur
Sâlike virür şafâ şubḫ-ı mesâ ezḫâr-ı Hû (119-3)

1.8. Hamd- Şükür

Hamd, Arapça bir kelime olup övme, yüceltme anlamındadır. Hamd üç çeşittir.¹⁰⁴ Kişinin mana âlemindeki makamına göre hamdi de şekil alır. Bunlar avâmın, havâsın ve hass'ül- havâsın hamdidir. Şükür ise, yapılan iyiliği övme anlamında kullanılan bir ifadedir. Âlimlerin şükrü dilde, âbidlerin şükrü fiilde, âriflerinki ise hâldedir.¹⁰⁵ Allah'a hamd edene hâmid, şükredene ise şâkir denir. Rabb'in verdiği nimetlere şükürden aciz olduğunu idrak edene ise şekûr denir.¹⁰⁶

Mehmed Fahrî, Divançe'de hamd ve şükür kelimelerini hem ayrı ayrı hem de yan yana kullanır. Şâir, hamd kelimesini daha çok 'hamdü-li'llâh' ayetine telmihte bulunarak kullanmıştır. Allah'a onu mü'min olarak yarattığı, çok lütuflar bahşettiği, (M 15-5) Hz. Peygambere ümmet eylediği, (M 12-2) için hamd eder.

Ḥamdü-li'llâh bizlere Ḥaḫ Luḫ idüp itdi kerem
Saña ümmet eyledi itdi 'azîz-i muḫteşem (M 36-5)

¹⁰⁴ Cebecioğlu, *age*, s. 251.

¹⁰⁵ Cebecioğlu, *age*, s. 615.

¹⁰⁶ Bkz. İbrahim, (14),5; Furkan, (25), 62; Lokman, (31), 31; Sebe, (34) 13-19.

Ḥamdü-li'llāh zıkr-i Ḥaqqıla yanar qalbimde çerāğ
Umarım ki iki 'ālemde yüzümüz ola āğ (M 71-1)

Zāt-ı bī-çüni tecellī itdi ḥamd olsun ona
Nār-ı 'aşka 'āşıkuñ yandı yağıldı dem-be-dem (M 95-4)

Şâir, şükür ve hamd kelimelerindeki anlamsal farka fazla dikkat etmeksizin birbirinin yerine kullanmıştır. Şâir, müritlerine Rabbin verdiği ni'metlere karşı şükretmesi gerektiğini, (M 22-1) söyler, 'Şayet şükrederseniz, kesinlikle artırım'¹⁰⁷ ayetine telmihte bulunur:

Didi bize Qur'ân'da Ḥaqq virdigüme şükr idin
Ni' metin ider ziyāde şükr idersen rüz-ı şeb (M 22-2)

Divançe'deki 'Şükür Yâ Rabbi' şeklinde kafiyelenen on dokuzuncu manzûmede şükür kavramı detaylı bir şekilde işlenmiştir. Mehmed Fahrî, bu gazelde dileklerini bahşettiği, onu yoktan var edip hayat verdiği, hayat vermekle kalmayıp kâmil bir varlık haline getirdiği için Allah'a şükr eder:

'Ademden bizi vār idüp getürdüñ 'ālem-i cisme
Bizi kâmil iden sensin şükür Yâ Rabbi Yâ Rab (M 19-3)
Ḥudā Luṭfı var 'El-ḥamdü-li'llāh'
Bize dā'im şükür 'El-ḥamdü-li'llāh' (M 137-1)

1.9. Himmet

Azim, istek, meyl, şevk gibi anlamlara gelen himmet, kulun bir şeyi elde etmek üzere kalbinin bütün gücüyle Hakk'a yönelmesidir.¹⁰⁸ Himmet, tasavvufta bir olgunluk makamı olup, Allah'ın icabeti sonucu vukû bulur. Himmet manevi bir

¹⁰⁷ İbrahim (14), 7.

¹⁰⁸ Cebecioğlu, *age*, s. 278.

yardımdır. Bu hal üç kısımdır. İlk mertebe, himmetü'l-ifâka, ikincisi, himmetü'l-enefe, üçüncü mertebe ise, himmet-i erbâb'il- himei'l- âliye'dir.¹⁰⁹

Divançe'de himmet kavramı dokuz yerde zikredilmektedir. Şâir yedi yerde pîri Nakşî Efendi'den himmet ister ya da onun himmeti sayesinde Allah'ın lütüflarına ulaştığından bahseder. En çok kullandığı terkip ' himmet-i pîr' dir. Bir yerde de 'nûr-ı himmet' ifadesi kullanılmıştır. İki beyitte ise ehl-i aşktan himmet dilenir. (M 75-5), (M 83-2) Şâir, pirinin himmeti sayesinde kalp bağının gül bahçesine döndüğünü, (M 47-1) kalbinin yeniden hayat bulduğunu, (M 72-3) söyler.

Açıla gülzâr-ı tab' uñ Faḥriyâ sa' y ide gör
Himmet-i pîr ile taḥsîn ideler aḳrânımız (M 58-5)

Bülbül-i dil nağme eylerse ' acep mi zâhidâ
Bâğ-ı ḳalnim himmet-i pîr eyledi gülzâr-ı ' aşḳ (M 73-2)

Mehmed Fahrî, pîrinin himmeti sayesinde kalp bağında taze sünbüllerin açıldığını söyler:

Ḥamdü-li'llâh himmet-i pîr ile ey Faḥrî benim
Bâğ-ı ḳalnimde açıldı tâze tâze sünbülüm (M 103-4)

Alleme'l esmâ' rumûzın fehm idem dirseñ eger
Himmet-i pîr ile Mevlâ şâd u ḥandân eyleye (M 142-3)

1.10. Lütuf- Kahr

Lütuf, Arapça bir kelime olup; sözlükte bağış, iyilik gibi anlamları vardır. Tasavvufî bir kavram olarak ise; kulu, Allah'a yaklaştıran ve günahlardan uzaklaştıran her şeye lütuf denir.¹¹⁰ Kahr ise, mahvetmek, ezmek anlamına gelen bir kelime olup, nefsi Allah'ın yardımıyla ezmek, dizginleyip ona galip gelmektir.¹¹¹ Kahr ve lütuf Allah'ın iki tecellisidir. Olgun sûfler iki tecelliye de aynı hoşnutlukla

¹⁰⁹ Cebecioğlu, **age**, s. 278.

¹¹⁰ Cebecioğlu, **age**, s. 402.

¹¹¹ Cebecioğlu, **age**, s. 338-339.

karşılamışlardır. Çünkü kahır, Allah'ın Kakhâr isminin, lütuf ise Latîf isminin bir tecellisidir.

Mehmed Fahrî, kahır kavramını iki beyitte kullanmaktadır. Bu beyitlerde Allah'ı zikreden O'nun kahrından halas olacağını ifade eder (M 61-2) ve O'nun kahrından lütfuna sığınır. (M 125-6) Lütuf kavramına ise Divançe'de ziyadesiyle anlatmaktadır. Şâir, kıyamet gününde Yaratıcının lütfuna muhtaç olduğunu (M 12-4) ve lütfu sayesinde yüzünün karasına bakmamasını ümit ettiğini söyler. (M15-1) Kuran'daki “ Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin...”¹¹² ayetini Allah'ın lütfunun bir tecellisi olarak değerlendirir. Allahın lütuflarından biri de bizleri Hz. Peygambere ümmet eylemesidir.(M 36-5)

Luţf idüp bize didüñ ‘*Lā takneţū min rahmetī*’

Ûat-ı ümmîd itmezüz bizdâ'imâ Yâ Rabbenâ (M 15-4)

Günâhım ħadden efzündür ne yüz-ile varam saña

Senin Luţfuña ħad yoĸdur kıl kerem dâ'im baña (M 2-1)

Şâire göre, Allah'ın lütfunda bir sınır yoktur (M 16-3) ve Allah yolunda doğru giden, (M 10-2) şeriat üzere iş yapan, (M 128-3)Hakk'ın lütfuna mazhar olacaktır. İlâhî lütuflar sayesinde tüm müşküller âsân olur. (M17-1) Mehmed Fahrî, na'tlarda da Hz. Peygamberden lütuf ihsan edip, şefaatinin ister.(M 36-4) Başka bir beyitte ise peygamberin lütfuna giden yolun onun sünnetini icra ile olacağını izah eder. (M 128-2) Şâire göre, Allah'ı zikredenler, dünya ve ukbada lütuflara mazhar olacaktır: (M 88-3)

Şem'î cemâle cem' olan âşıklara Yâ Rabbenâ

Göster cemalüñ aňlara Luţfuñ ile Yâ Rabbenâ (M 5-1)

Kerem-kānı Ĥudāsın sen İlâhâ

Bizi 'afv eyle Luţfuñla RaĤīmā (M 8-1)

Mehmed Fahrî, kendisinin Allah'ın lütuflarına mazhar olduğunu ve bu mazhariyetin pîrinin himmeti sayesinde olduğunu ifade eder. Ayrıca, sabah akşam

¹¹² Zümer (39), 53.

lütf-ı Huda'ya mazhar olmak isteyenin şeyhi Nakşî Efendi'ye teveccüh etmesi gerektiğini vurgular. Sünbülîlerden bahsettiği bir beyitte de 'Hakk lütfuna mazhar olmuş Sünbülîler' ifadesini kullanmaktadır. (M 149-1)

Himmet-i pîr-ile her dem Luţf-ı Hakkı maẓharım
Hızr-ı tevfiķ-ı İlahî ile hâlâ hem-demim (M 94-4)

Luţf-ı Hakkı maẓhar olam dir-iseñ her şubḥ u şâm
Kıl teveccüh Hazret-i Nakşî Efendî'ye müdâm (100-1)

1.11. Mâsivâ

Kelime, Arapça 'mâ' ism-i mevsûlü ile 'sivâ' edatının birleşmesinden müteşekkil olup anlamı başkası demektir. Kelime bazen sivâ şeklinde kısaltılarak da kullanılır. Aslında bu ifade, mâsivâ'llah terkinin kısaltılmışıdır. Yani, Allah'tan başka olan her şey mâsivâ kavramına dâhildir.¹¹³ Tasavvufa göre, kişinin gönlünde Allah'ın dışında hiçbir varlığın olmaması gereklidir. Mâsivâ kişinin içindeki bir put gibidir. Zamanla Allah sevgisinin yerini alma tehlikesi vardır.

Divançe'de sivâ ve mâsivâ kavramları şâir tarafından, hem yalın hem de terkipler halinde pek çok kez zikredilmektedir. *Mâsivâ hubbı, gubâr-ı mâsivâ, nükûs-mâsivâ'llah, hubb-ı sivâ* terkipleri sık sık kullanılmıştır. Şâir, tasavvufî öğretinin genel çerçevesi içerisinde, sivâ kavramını titizlikle ve defalarca müridlerine anlatmıştır. Mehmet Fahrî, münacatlarında Allah'a yalvardığı konulardan biri de kalbindeki sivâ sevgisini temizlemesidir. (M 2-5) Çünkü bu sevgi, şâirin gönlüne keder dağları yüklemektedir.(M 26-4) Şâir başka bir beyitte ise bu sivâyâ ait bu sevginin gönülden uzaklaşmasının formülünü Allah'ı zikretmek (M 3-2) ve tevhid (M 87-3)olduğunu ifade eder.

Mehmed Fahrî'ye göre, gönül bir aynadır. Mâsivâ sevgisi ise bu aynaya konmuş tozdur. Kişi bu sevgiyi gönlünden uzak tutarsa, Allah'ın lütfu sayesinde şeyhinin eserleri kendinde zuhur eder.

Gubâr-ı mâsivâdan hep olup âyine-i dil pāk
Ola hubbuñ ile memlû derûnı Fahrî Yâ Fettâh (M 32-5)

¹¹³ Mâsivâ hakkında bkz. Süleyman Uludağ, "Mâsivâ", **DİA**, 2003, C. XXVIII, Ankara, s. 76.

Māsivā ḥubbun derūnundan cūdā ider iseñ
Luṭf-ı Hakk ile zuhūr ider saña āsar-ı şeyḥ (M 33-4)

Māsivâ sevgisi, kişiyi Allah'tan uzaklaştırır.(M 51-1) gönlünden bu sevgiyi uzaklaştıran ise mutlu olur (M 51-1)

Nūr-ı zikr-ile münevver eyle kalbim Yâ Muğîş
Māsivâ ḥubbından ‘arî eyle kalbim Yâ Muğîş (M 28-1)

1.12. Nefs

Türkçede de kullanılan bir kelime olan nefis, sözlükte ruh, ceset, akıl, heva, arzu gibi anlamları ihtiva etmektedir.¹¹⁴ Tasavvufta ise bu kavram kişinin kötü vasıfları, yerilen huy ve amelleri anlamında kullanılır. Bir ayette “ Nefsimi temize çıkarmıyorum. Muhakkak ki nefis kötülüğü emreder...”¹¹⁵ buyrulmaktadır. Nefiste bazı kötü sıfatlar vardır. Önemli olan bu sıfatlar ile mücadele etmektir. Sûfiler de bu ayete dayanarak, nefsi ıslaha çaba göstermişlerdir. Nefsin kötü huylarından bazıları şunlardır. Şehvet, heva, kasvet (kalp katılığı), hıkd (kin), cimrilik (buhl), gazap ve ihanettir.¹¹⁶

Divançe’de nefis kavramı ile kurulan terkipler şunlardır. Nefs-i şûm, (M 7-5) rûh-ı nefis ,(M 50-2) nefis-i bed, (82-3) hevâ’y-ı nefis, (M 97-4) nefis-i pür telbîs, (M 108-2) rûh-ı nefis (M 112-4) esir-i nefis. (M 126-4) Her nefsin bir âlemi, seyri, hâli, vâridi, mahalli, müşahedesi, ismi ve nuru vardır. Nefsin makamları su şekilde sıralanır: Nefs-i emmâre, nefis-i levvâme, nefis-i mülhime, nefis-i mutmainne, nefis-i râziye, nefis-i merdiyye ve nefis-i kâmile¹¹⁷ Mehmed Fahrî, kötü nefsin hata yapacağını,(M 82-1) nefsine tabi olanların, dünya ve ahirette rüsva olacağını (M 7-5) söylemektedir. Kötü olan bu nefsi ıslah için de bir mürşide ihtiyaç olduğunu ifade eder:

Nefsi işlâh itmek için ara bul bir mürşidi
Nice müddet terbiyetle hâk-i gil fağfūr olur (M 52-4)

¹¹⁴ Cebecioğlu, **age**, s. 472.

¹¹⁵ Yusuf, (53),53.

¹¹⁶ Nefis hakkında bkz. Öztürk, **a.g.e**, s.151-168.

¹¹⁷ Uludağ, **age**, s. 271.

Şâir, seksen ikinci gazelde nefsi ile söyleşir ve ona nasihatlerde bulunur:

Ey nefs-i şüm itdüñ yeter sehv-i zilel inşâfa gel
Bir gün gelir görmez gözün añsız ecel inşâfa gel (M 82-1)

Emr-i Hakkâ münkâd iseñ rāzî olur senden Hüdâ
İtdüñ yeter ey nefs-i bed tül-i emel inşâfa gel (M 82-3)

Şâir, bir kişinin nefesine uymaz ise hakikat sırrını keşf edeceğini, ve hem şeraitte hem tarikatte velilerden olacağını dile getirir:

Eger uymaz iseñ nefse haķîkat sırrı keşf olur
Şerî' atda tariķatda olursun sen velîlerden (M108-3)

1.13. Niyâz

Farsça yalvarmak demektir. Tasavvufta mürîdlerin bağlı oldukları tarikat usûlüne göre; şeyhlerinin huzuruna çıkmasına ve mürîdin şeyhinden, boynunu bükerek ondan himmet istemesine de niyaz denir.¹¹⁸ Mevlevî mukâbelesi sona ermekte iken, biraz daha uzamasını istemeye de niyaz denmektedir.

Mehmed Fahrî, niyâz kavramını daha ziyade yalvarma ve dua anlamında kullanmıştır. Şâir, Allah' tan kıyamette kendisini rüsva etmemesi, (M 1-3) iman ile dünyadan geçürmesi, (M 5-5) günahlarını affetmesi (M 109-5) ve Firdevs cennetine dahil eylemesi için (M 158-5) niyaz eder. Şâir, yüz on altıncı manzûmede niyaz kavramını müstakil olarak işlemiştir. Bu gazelde şâir, candan ve gönülden Allah'a yalvaranın muradını muhakkak vereceğini, (M 116-2) Rabb'in dergahına yüz sürüp niyaz edildiğinde Allah'ın Rahim sıfatının tecelli edeceğini ifade etmektedir:

Yüz sürüp dergâhına itseñ niyâzı şöyle bil
Ol Raķîmdir dergâhından eylemez red dün-i gün (M 116-3)

Şâir, Hz. Peygamberin özellikle tavsiye ettiği ve sûfilerce de önemli bir zikir olan 'estağfiru-llâh' zikri ile Allah'tan niyâzda bulunur:

¹¹⁸ Cebecioğlu, **age**, s. 484.

Niyāzım bu durur senden İlahā

Gice gündüz dirim estağfiru-İlāh (M 138-8)

Mehmet Fahrî'nin Allah'tan niyaz ettiği hususlardan biri de Allah'ın ona tecelli etmesidir:

Tecellî eyle Fahrî'ye Efendim

Gice gündüz budur senden niyāzım (M 101-6)

1.14. Tevbe

Arapça, dönme, pişmanlık anlamına gelen tevbe, günahlardan dolayı pişmanlık duymak ve günahlardan vazgeçmektir. Tasavvufî yolculuktaki yetmiş makamdan ilki tevbedir.¹¹⁹ Günaha bir daha dönülmeyerek yapılan tevbeye ise tevbe-i nasûh denir.¹²⁰ Küfürden imana dönmek kâfirlerin, kötü fiillerden iyi işlere dönmek fâsıkların, kötü ve yerilen huylardan güzel ahlaka dönmek iyilerin (ebrâr), mâsivâdan Hakk'a yönelmek nebî ve velîlerin tevbesidir.¹²¹

Mehmed Fahrî, günahlarının çokluğundan yakınıdır. Nâdim olup tevbe ettiğini münâcatlarda sık sık dilde getirir. Bu yalvarış ve dualarında ayetlerden iktibaslar yapar:

Ḥadden efzûndur günāhım bî-aded

Nâdim oldum tevbe itdim itme red

Luṭfuñ ile Fahrîye eyle meded

*Rabbenā fağfir- lenā verḥam- lenā*¹²² (M 6-3)

İnsan, günah işlemeye meyyal olarak yaratılmış bir varlıktır. Yaratıcı için asl olan kişinin günahlarından tevbe etmesidir. Kur'ân'da Allah, O'nun rahmetinden ümidimizi kesmememizi emretmektedir. Çünkü O, 'Tevvâb' tır, 'günahları affedicidir'. Şâir, beyitlerde bu ayeti sıkça tekrar ederek Allah'tan affını ister:

İḥsân idüp didüñ bize '*Lā teḵnaṭū min raḥmeti*'

Ümmîdimi ḳat' itmezem gerçektürür Yâ Rabbenā (M 4-3)

¹¹⁹ Cebecioglu, **age**, s. 657.

¹²⁰ Tahrim, (106),8.

¹²¹ Uludağ, **age**, s. 350-351.

¹²² Al-i İmran, (3),193.

Mehmed Fahrî, tevbe edenlerin Cemâl'e nail olacaklarını, (M 82-2) samimice edilen tevbenin şüphesiz reddedilmeyeceğini, Allah'ın kalplere nâzır olduğunu ifade eder:

Derûnî idelim tevbe ki yokdur anda hiç şübhe
Muvahhîd kalbine nâzır O Hâyî-i Zü'l-Celâl Allâh (M 147-2)

1.15. Vahdet- Kesret

Kelime anlamı olarak vahdet birlik ve teklik, kesret ise çokluk demektir. Tasavvufta, vahdet-i vücûd mefhumu önemli bir yer işgal etmektedir. Vücûd, varlık anlamında olup, terkip olarak varlığın tekliği demektir. Yani, Allah'tır. Bütün vücûdlarda çeşitli şekillerde ortaya çıkan O'dur. Vahdet-i Vücûd, zevkle elde edilir, tecrübîdir. Kitap okunarak elde edilen bir felsefe değildir.¹²³ Vahdette kesret ve kesrette vahdet ise birlikte çokluk, çoklukta birlik şeklinde açıklanır. Vahdet ehline göre vahdet gerçek olandır ve kesret hayaldir, yani gerçek değildir. Gerçek sûfi de kesrette vahdeti görebilendir.¹²⁴

Divançe'de vahdet kavramının içinde bulunduğu terkipler şunlardır. Vahdet-i mey, (M 5-2) bâğ-ı vahdet, (M 27-1) gülşen-i vahdet, (M 33-5) bezm-i vahdet, (M 38-4) sarây-ı vahdet, (M 49-1) bahr-ı vahdet, (M 103-1) ân-ı vahdet. (M 131-3)

Mehmed Fahrî, vahdeti Divançe'de anlatırken genellikle benzetmelerle anlatır. Vahdeti bağa, gülşene, meye, saraya, sağlam bir binaya, ve denize benzetir. Vahdet bir meydir ve bu meyden içip sarhoş olan âşıklar gece gündüz 'Hû' diyerek zikreder. (M 5-2) Şâir, yirmi yedinci manzûmede ise sadece vahdet kavramını işler. Gazel olarak nazmedilmiş bu manzûmede, vahdeti âşıkların Hüda'yı temâşâ ettikleri bir bağa benzetir. O bağa giren safâ bulur:

Temâşâ-gâh-ı 'uşşâk-ı Hudâdır bâğ-ı vahdet
Giren anda bulur cây-ı şafâdır bâğ-ı vahdet (M 21-1)

Bu bağa, ancak Allah'ın izni ile girilir ve bu bağ meşhur olmuş bir zevk verir. (M 21-2) Çünkü bu bağda tecelli nuru zuhur eder. Geniş ve gönül açan bir

¹²³ Cebecioğlu, *age*, s. 683.

¹²⁴ Uludağ, *age*, s. 210, 365.

bağdır. (M 21-3) Gayet sağlam bir bina olan vahdet binasına delili olmadıkça ağıâr giremez. (M 21-4) Şâir, başka bir gazelde vahdet bağıını anlatırken de buranın yüce bir makam olduğunu ve bu makama ulaşmak isteyenlerin tevhide gelmesini tavsiye etmektedir:

Bāğ-1 vahdet bir maḳām-1 ‘ālīdir sende eger
Bende oña dāhīl olam dir-iseñ tevḥīde gel (M 85-3)

Altmış birinci manzûmede vahdet bir saraya benzetilir. Bu saraya dahil olmak isteyen samimice Allah’a yalvarması gerektiğini şâir dile getirmektedir:

Sarāy-1 vahdete dāhīl olam dir iseñ ey gardaş
Derūnice Ḥaḳḳa yalvar gice gündüz sen ey gardaş (M 61-1)

Divançe’de kesret kavramı iki beyitte geçer. Mehmed Fahrî, Şayet Hz. Peygamber olmasaydı, kesret âleminin yaratılmayacağını ‘Levlâk’ hadis-i kutsîsine telmihte bulunarak anlatır:

Bu keşret ‘âlemi olmazdı peydâ olmasayduñ sen
Senünle cümle mevcūdāt ‘ayandır Yâ Resûla’llâh (M 127-2)

Sünbülîleri anlatmak için yazılmış bir gazelde de şâir, Sünbülîlerin kesretten el çekip, vahdet şarabını içtiklerini ve varlık hicâbına vardıklarını ifade eder:

Keşretten el çeküp kaçan vahdet şarâbından içüp
Varlık hicâbından geçen Sünbülîler dirler bize (M 149-2)

1.16. Zikir

Arapça bir kelime olan zikir, unutmanın zıddı, yani hatırlamak demektir. Kelime tasavvufî açıdan, iki hatırlamaya işaret eder. İlki, unutulan şeyi hatırlamak, ikincisi, unutmamak için sürekli hatırda tutmak.¹²⁵ Zikir, Allah’ın emri, âşıkların ise şarabıdır.¹²⁶

¹²⁵ Öztürk, **age**, s.238.

¹²⁶ Cebecioglu, **age**, s.728.

Divançe-i Mehmed Fahrî’de zikir kavramı teferruatlı bir şekilde işlenmiş konulardan biridir. Şâir, hemen her manzûmede zikir ile ilgili olarak bir şeyler ifade etmiştir. Mehmed Fahrî, Allah’ı zikretmenin mâsiva sevgisini gönülden uzaklaştıracağını, (M 3-2) ‘Küntü kenzen’ sırrına vâsıl edeceğini, (M 3-3) kalbi nurlandırıp, (M 7-1) zorları kolaylaştıracağını, (M 10-2) aşığın istediklerine ulaşım, maksuduna eriştireceğini (85-2) ve (M 13-4) şeyhin nurlarına erişeceğini ifade eder:

Bulmağ isterseñ derûnunda müdâm envâr-ı şeyh
Zıkr-i Hâkka şugl idersen bulunur envâr-ı şeyh (M 33-1)

Şâire göre âşık, Allah’ı cehren zikrederse, melekler ona ehl-i tevhid der, (M 39-5) Allah’ın lütuflarına mazhar olur, (M 61-2) kalpleri cila bulup cehennemden uzak olur. (M 61-4) Allah’ı anan kişi bütün kederlerden uzak olur:

Ey Fahrî-i bîçâre sen zıkr-i Hâkka şugl ide gör
Cümle kederden zâkiri zıkr-i Hudâ ider hâlâş (M 61-5)

Mehmed Fahrî, Divançe’de özellikle üzerinde durduğu zikir ise ‘Hû’ zikridir. Şâir, ‘Hû’ zikrinin kalbi münevver, gönül levhasını parlak, zorlukları ise âsân edeceğini söyler:

Mü’minuñ kalbin münevver ider Allâh Hû demek
Hem gönül levhin mücellâ ider Allâh Hû demek (M 79-1)

Gice gündüz Allâh Allâh diyelim sizüñ ile
Cümle müşkilleri âsân ider Allâh Hû demek (M 79-2)

Hû zikri, dünya ve ukbayı ma’ mûr edip, kıyamette kişinin yüzünü aydınlık eder. Şâir, ayrıca Hakkın zikrinden başka bir vefalı yar bulamadığını, (118-5) Allah’ı anmayanın O’nun dîdârını göremeyeceğini ifade etmektedir:

Zıkr-i Hâkka şugl iderseñ dâ’imâ hiç şübhe yok
Dünye vü ‘uqbâñı ma’ mûr ider Allâh Hû demek (M 79-3)

Terk eyleme zıkr-i Hâk'ı münkâd iseñ Hâk emrine
Zıkr-i Hâk'ı men' eyleyen görmez Hâk'ıñ dîdârını (M 156-3)

2.TASAVVUFÎ TİPLER

2.1 Pîr

Farsça, ihtiyar, yaşlı demektir. Bir alanda mütehasıs kimselere de pîr denmiştir. Tasavvuftaki kullanılışı ise tarikat lideri anlamındadır. “Bir esnaf topluluğunun veya bir mesleğin kurucusu ve başı kabul edilen zât”a da pîr denilmektedir.¹²⁷

Divançe'de pîr kavramı hem ihtiyar anlamında hem de şeyh anlamında kullanılmıştır. Şâirin pîr kavramını manzûmelerde sıkça ihtiyar anlamında tekrar etmesi, Divançe'nin şâirin yaşlılığında yazıldığıının bir kanıtı olsa gerekir. Mehmed Fahrî, sık sık yaşlı ve acizliğini ön plana çıkararak Yaratıcıdan yüzünü kıyamette ak etmesini, keremler eyleyip (M 102-3) lütuflarına mazhar eylemesini niyaz eder.

Bu günâhkâr pîr u ' âciz bendeñi Yâ Rabbenâ
Dünye vü ' uqbâda hergiz mazhar eyle Luţfuña (M 124-2)

Divançe'de pîr kavramı ile beraber en sık kullanılan terkip, 'himmet-i pîr' ifadesidir. Şâir, bu terkibi hem dua anlamında, hem de şeyhin manevi inayeti anlamında kullanmıştır. Mehmed Fahrî, pîrinin himmeti sayesinde daima Allah'ın lütuflarına mazhar olduğunu,(M 94-4) gönül bağında taze sünbüllerin açıldığını ifade etmektedir:

Hamdü-li'llâh himmet-i pîr ile ey Fahrî benim
Bâğ-ı kâlbimde açıldı tâze tâze sünbülüm (M 103-5)

Yirmi yedinci manzûmenin makta beytinde şâir, kendine hitap ederek aslında tüm postnişinlere de bir müjdede bulunur. Eğer sâliklere şevk ile önderlik ederse, Bağ-ı vahdetin, Hakk tarafından bir bağış ve yol gösterici olacağını söyler:

Fahriyâ pîr olursañ sâlikâna şevk ile
Cânib-i Hâk'dan ' atâ vü reh-nümâdır bâğ-ı vahdet (M 27-5)

¹²⁷ Hasan Akay, **İslâmî Terimler Sözlüğü**, İşaret Yay., İstanbul 2005, s. 377.

Mehmed Fahrî, dergâhta kendisinden önce postnişilik yapan, aynı zamanda kendisinin de şeyhi olan Nakşî Efendi için yazdığı bir mersiyesinde de O'nun için pîr kavramını kullanmıştır:

Mazhar-ı sırr-ı Hudâdır kutb-ı 'âlem şeyhîmiz
Hâzret-i Nakşî Efendî oldu cāna pîrimiz (M 57-1)

2.2 Mürşid

Arapça bir kelime olan mürşid, uyarıcı, doğru yolu gösteren ve irşâd eden anlamlarını ihtivâ eder. Tasavvufta, tarikat lideri yerine kullanılmıştır. Postnişîn, seccâdenişîn ve şeyh kavramları da aynı anlamdadır. Gerçek mürşid, Hz. Muhammed'dir. "Mürşid olan kişinin, Allah'ın ahlakını tahakkuk ettirmiş olması, yani fenâ makâmına ulaşması şarttır."¹²⁸ Mürşidin en makbulü; kâmil, yani olgun olanı ve başkasını da olgunlaştıranıdır.

Mehmed Fahrî, Divançe'de müridlerine tavsiyelerde bulunurken, mürşidin öneminden bahseder. Ona göre, kim ehl-i hak ve şeriat olmayı istiyorsa mürşidin dediğini öğrenmelidir. (M 44-3) Nefsi islâh etmek için bir mürşid şarttır ve o mürşid arayıp bulunmalıdır. (M 52-4)

Vaḥdet bâğınuñ bülbülüñ güş eylemek ister iseñ
Tut mürşid-i kâmil-i din tevḥîde gel tevḥîde gel (M 86-1)

Mehmed Fahrî, şeyhi İbrahim Nakşî Efendi için yazdığı mersiyelerde onun için, mürşid ifadesini sık sık zikretmiştir.

Beni yaḫduñ firākıyla
'Azîzim mürşidim şeyhim efendim
Cihānuñ nehri taldı gözyaşıyla
'Azîzim mürşidim şeyhim efendim (M 105-1)

Gürüh-ı ehl-i tevḥîde anı kılmışdı Hâḫ mürşid
Anuñ-çün reh-nümâ idi 'azîzim Hâzretî Nakşî (M 152-1)

¹²⁸ Cebecioglu, *age*, s.455.

2.3. Şeyh

Arapça, önder, yaşlı adam gibi anlamları vardır. Tasavvuftatarikat liderine de şeyh denir. Şeyh, kulu, Allah'a yaklaştırma gayesinde olup, mürid için her yönüyle bir öğretmen gibidir. “ Şeyhin şeriat bilgisine sahip, fenâ makamına ulaşmış, övülen bir ahlak ile süslenmiş olması gerekir.”¹²⁹ Mürid ne dil ne de kalp ile şeyhine itiraz edemez. ‘Şeyhin önündeki mürid ğassâlin önündeki ölü gibidir, fenâyâ ulaşınca dek sadece verileni alır.’

Mehmed Fahrî, şeyhin nurunu bulmak isteyen Allah'ı zikirle uğraşması gerektiğini, (M 33-1) bir kâmilin eteğini tutanın, şeyhin tavırlarını keşf eyleyeceğini söyler. (M 33-2)

Şâir, Hz. Peygamberin “ Benimle Allah arasında öyle bir vakit var ki...” hadisini hedef göstererek, müridin hadisteki bu sırra vâkıf olması halinde, şeyhin esrârının da gün gibi zahir olacağını ifade eder:

‘Li- me ’allâh’ sırrına mevkûf olursan şübhe yok

Gün gibi zâhir olur sende daği esrar-ı şeyh (M 33-3)

Şâir, aynı gazelin devamında da kişi, mâsivâ sevgisini gönlünden uzaklaştırırsa; Hakk'ın lütfu ile şeyhin âsârının kişide de zuhur edeceğini ifade etmektedir:

Mâsivâ ğubun derûnundan cüdâ ider iseñ

Luţf-ı Haqq ile zühûr ider saña âsâr-ı şeyh (M 33-4)

Mehmed Fahrî, pîri Nakşî Efendi'den bahsederken de şeyhim kavramını hep kullanır:

Mazhar-ı sırr-ı Hudâdır kutb-ı ‘âlem şeyhimiz

Ėazret-i Nakşî Efendî oldu câna pîrimiz (M 57-1)

‘Azîzim sırr-ı Haqqâ mazhar idi

Derûnî zikr-i Haqqla enver idi

Gürûh-ı ehl-i ‘aşka rehber idi

‘Azîzim mürşidim şeyhim efendim (M 105-3)

¹²⁹ Cebecioğlu, **age**, s.610.

2.4. Velî

Kelime anlamı dost demektir. Tasavvufta, sürekli olarak taate devam eden, Rabbe karşı âsî olmayıp şehvetten kaçınan ârif kimselerdir.¹³⁰ Allah dostu olan velîler, kerâmet sahibi olup; Allah'ın özel ilgi ve sevgisine mazhardırlar. Kelimenin çoğulu evliyâdır.

Şâir Mehmed Fahrî, velîlerin Allah katında sevgisini bilmesinden ötürü, münâcatlarında onların hürmetine Allah'tan bağışlanmayı niyaz eder. (M 69-2) (M 17-4) Şâir, kişinin nefsin hevasına uymadığında hakikate gözlerinin açılıp velîlerden olacağını ifade eder:

Eger uymaz iseñ nefse haķıķat sırrı keşf olur
Şerî' atda țarıķatda olursun sen velîlerden (M 108-3)

Mehmed Fahrî, Hakk'ın sırrının derin ve sınırsız bir deniz olduğunu, bu sırra nebiler ve velîlerin vakıf olduğunu söyler. Şâir aynı zamanda tevazûnun bir ifadesi olarak kendisinin ancak bu denizin sahilinde olduğunu ifade eder:

Enbiyâ vü evliyâ bildirdiği sırr-ı Haķķ'a
Ñâ'il olur şıdķ ile ķulluķ iden ' aşıķ müdâm (M 104-3)

2.5. Derviş

Kelime Farsça'dır. Anlamı, dilenci, fakir, dünyadan yüz çeviren demektir. Sûfîlerin çoğunun fakir olduğu için bu isimle anıldığı iddia edilir. Tarikat usullerine göre dervişin kimseden bir şey istememesi esastır. Dervişin tasavvufî anlamı ise, “ *bir şeyhin terbiyesi altında bulunan kişi demektir.*”

Divançe'de derviş kelimesi sadece iki gazelin iki beytinde geçmektedir. Her iki kullanılışı da şâirin kendisi niteleyen bir sıfat olması hasebiyledir. Şâirin Divançe'yi Koruk Tekkesi postnişini olduğu dönemde yazmasına rağmen kendisinden şeyh, mürşid ya da pîr diye bahsetmeyip derviş olarak nitelemesi dikkat çeken bir husustur.

¹³⁰ Cebecioğlu, **age**, s.697.

Dervîş Muḥammed Faḥrî'ye münkâd olursun ey gönül
İşleyelim her rûz-ı şeb eyü ' amel inşâfa gel (M 82-5)

Dervîş Muḥammed Ḥalvetî Ḥaḳḳ'dan bilür bu ' izzeti
Cümle Muḥammed ümmeti devrân iderler Hû ile (M 151-4)

2.6. Tâlib

Arapça, talep eden, isteyen, öğrenci gibi anlamları olan tâlib, tasavvufta, hedefe ulaşana dek kişinin geçirdiği dört evreden biridir. Allah'a varma isteği duyan kişi, (tâlib) önce iradesini bu işe yöneltmekte, (mürid) sonra da bi'l -fiil yola çıkmakta, (sâlik) ve en sonunda da fenâ makamına ulaşmaktadır.(vâsıl)¹³¹ Kelimenin çoğulu, tâlibân ve tâlibûn şeklindedir.

Divançe'de tâlib kavramı hem kelime anlamında hem de tasavvufî anlamda çok kez kullanılmıştır. Tâlib-i Hak, tâlib-i Mevlâ, tâlib-i sır terkipleri Divançe'deki terkiplerdir. Kişinin tâlib-i Hak olması için ehl-i aşkla arkadaş olması gerektiği, (M 46-5) tâlibi, matlûbuna ulaştırmanın zikr-i Hak olduğu şâir tarafından vurgulanır:

Zikr-i Ḥaḳḳdır t̄alibi matlûbına vâşıl iden

Dünye vü ' uḳbâda gönül diyelim her demde Hû (M 118-3)

Dîdâr-ı Hak'a tâlib olanların Hû diyerek devrân ettikleri, (M 151-1) ve gece gündüz sivâ sevgisini kalplerinden uzak tuttuğunu ifade eder:

Hâne-i ḳalbin sivâ ḥubbından ' âri eyleyüp

Gice gündüz t̄alib-i dîdâr olan añlar bizi (M 157-7)

2.7. Sâlik

Arapça, giren, sülûk eden anlamlarına gelir. Manevi olgunluğu elde etmek için tasavvuf yoluna giren kişiye sâlik denir. Mertebe olarak vâsıldan önce mürîdden sonradır. Kelimenin çoğulu, sâlikân veya sâlikûn şeklinde gelir.

Divançe'de sâlik kelimesi sekiz yerde tekil, bir yerde de çoğul olarak kullanılmıştır. Mehmed Fahrî, sâliklerin iç dünyasında bir dürr-i yektâ yattığını, yedi

¹³¹ Bkz. Öztürk, **age**, s. 114.

denizin esmâ-i Rabbânî sayesinde meşhur olduğunu (M 52-3) söyler. Allah'ın, sâlikleri cehennemden uzak tutacağını (M 61-4) ve Hû zikirindeki işaretlerin (M 49-2) ve tevhidin esrarının sülûk ehline keşf olacağını ifade eder.(M 48-5)

Hû ile ma' mûr olur dil-ḥānesi şek yokdurur
Sâlike virür şafâ şubḥ-ı mesâ ezkâr-ı Hû (M 119-3)

Şâir, şeyhi Nakşî Efendiyi anlattığı bir mersiyesinde, Nakşî Efendi'nin sâlikleri Hz. Peygambere ve Allah'a ulaştırdığını anlatır:

Ulaştırdı Resûlu'llāha daḥi
Nice sâlikleri Nakşî Efendî (119-3)

Sülûk ehlin ulaştırdı Haḫḫa
Nazar itse idi Nakşî Efendî (M 153-2)

Münacatlarda sülûk ehline duada bulunur:

Eyle tevfiḫüñ refiḫ her demde Yâ Rab sâlike
Luṭf idüp itme ḫacil rûz-ı cezâ eyle kerem (M 65-3)

2.8. Vâsıl

Vâsıl, Arapça ulaşan, varan anlamına gelen bir kelimedir. Kur'ân'da Allâh'ı bilen, emirlerini yerine getiren ve yasaklarından kaçınan kişi anlamında kullanılmıştır.¹³² Manevi yolculukta varılan en son mertebedir. İhsan mertebesine varıp, Allah'a ulaşan kişiye de vâsıl-ı Hak denmektedir.¹³³

Mehmed Fahrî, vâsıl kavramını hem kelime anlamında hem de tasavvufî anlamında sık sık kullanmıştır. Şâir, bu makama erişebilmek için Allah'a yakarıшта bulunur. (M 96-6) Bu ifade ile yapılan terkipler şu şekildedir. Vâsıl-ı cânân,(M 91-2) vâsıl-ı Hak,(M 11-5) vâsıl-ı sırr-ı Hudâ (M 150-1) Şâir, vâsıl-ı Hak olmak isteyeninin can u gönülden Hakk'ı zikretmesi gerektiğini hemen vâsıl kelimesinin geçtiği her beyitte ifade eder:

¹³² Bkz. Bakara (2), 27.

¹³³ Cebecioğlu, **age**, s.691.

Vāşıl-ı Hâk olmak istersen eger
Cân u dilden zikre şugl it Fahriyâ (M 11-5)

Mehmed Fahrî, “Nefsini bilen, Rabbini bilir, ve Ben gizli bir hazine idim...” hadîs-i kutsîlerinde anlatılan durumların birer sır olduğunu ve kişinin bu sırlara vâsıl olabilmesi için gece gündüz Hakk’ı zikredip, emir ve nehiylere uyması gerektiğini ifade eder:

Men ‘aref’ sırrına vâşıl olayım dirseñ gönül
Gice gündüz zikr-i Hâkka şugl idersin ey gönül (M 83-1)

Emr u nehye imtişâl idüp Hâkı zikr ide gör
‘Küntü kenzen’ sırrına vâşıl olam dirseñ gönül (M 91-4)

2.9. Âşık

Arapça seven anlamına gelen âşık, tasavvufî açıdan; sadece Allah’ı seven ve O’na düşkün olan anlamındadır. Hakiki aşk, Allah aşkıdır, diğerleri mecâzîdir. Âşık için sevgiliden gelen cefa da vefa da hoştur. Çünkü sevgide samimiyet ve bağlılık esastır. Kelimenin çoğulu âşıkân, âşıkûn ve uşşâktır.

Mehmed Fahrî Divançe’de aşk ve âşık mefhumlarını çok sık kullanır. Âşık, sadece Allah’ı ve resulünü sevendir. (M 59-5) Şâir, kendi gönlünü aşıkların toplandığı bir hankâha benzetir.(M 72-4) Yetmiş beşinci manzûmede, âşığa bazı tavsiyelerde bulunur. Mâsivâdan uzaklaşıp, fenâ bahrine dalmasını, fani izzetine değil, bâki izzete bakmasını ve dergâha teveccüh etmesini tavsiye eder. Bunları yaptığı takdirde, iki âlemde devlet bulacağını, kalbinin mücella ve saffet içinde olacağını müjdeler. Başka manzûmelerde şâirin âşığa yaptığı diğer tavsiyeler ise şu şekilde özetlenebilir. Tevhid ateşini sürekli gönlünde yak. (M 81-2) Tevhide gel (M 87-1) Hz. Peygambere salât ve selam getir. (M 93-4) Sürekli Hakk’ı zikr et. (M 99-2) Allah’a sıdk ile kulluk et, (M 104-3) gâfil olma, (M 104-5) hâlis bir kalp ile tevbe et ve (M 147-4) münker sözüne bakma. (M 13-1)

Mehmed Fahrî, âşıkların özelliklerinden de şu şekilde bahseder. Aşık, vahdet meyinden içmiştir, (M 80-1) peygambere tâbidir.(M 80-3) tevhid kalesine sığıdır, (M 99-4) şevk ile Hû der, (M 121-5) Hakk'ı zikreder, (M 139-4)

Mehmed Fahrî, âşğın maksadının hep Allah olduğunu, onlar için, külhânın camdan köşklerle aynı olduğunu anlatır:

Mağşad-ı ' aşğklarun hep nûrı zâtuñdur senün
Kûşe-i külhânla birdir ' âşğka kaçır-ı zücâc (M 30-2)

Âşğ, gönülden ve gece gündüz namusu ve arı terk ederse “ Allah, Âdem'e isimleri öğretti...” ayetindeki işaretleri keşf eder ve âşğ, tevhide sarılırsa yüzünde nurlar zuhûr eder. (M 48-3)

'Alleme'l esmâ' rumûzı keşf olur şol ' âşğka
Terk iderse cân u dilden rûz-ı şeb nâmûs-ı 'âr (M 47-4)

Âşğ için Allah aşkından gayrı sevgi bulunmaz ve bu sayede âşğ, on sekiz bin âlemi baştan başa gezer. (M 54-3) Âşğ, Allah'ı cehren zikretse melekler, ona ehl-i tevhîd diye seslenir, (M 39-5) ağaçlar ve taşlar ona hem dem olur. (M 48-4)

'Âşğkuñdur tâ ezelden Fahrî biçare senün
Şevkuñ ile iderim dâ'im şefâ' at iltimâs

Mehmed Fahrî, âşğklar için, Allah'a bazı dua ve yakarışlarda bulunmaktadır. Bu dualar şu şekildedir: Allah'im, âşğkların eksiklerini tamamla ve müşkillerini çöz. (M 5-3) Sivâ sevgisini âşğın gönlüne perde etme ve ona kerem eyle. (M 21-4) Küllî bir ihsan ver, Cemâlini göster, hakikat sırrına ulaştır. (M 29-3) Kalbini nûr-ı tevhid ile pür- nur eyle. (M 96-2) Hızır-ı tevfikini daima arkadaş eyle. (M 96-3) Kıyamet gününde rüsvâ etme.

Rûz-ı cezâ ' âşğkları itme hacîl Yâ Rabbenâ
Fazluñ ile beyne'l- ümem göster cemâlün râyegân (M 114-2)

2.10. Yâr

Farsça bir isim olan kelime, sevgili, dost, arkadaş anlamındadır. Tasavvufta, bütün yaratılmışların sûretlerini oluşturan ilâhî sıfatlar anlamına gelir.¹³⁴ Edebiyatımızda yâr, sevgili anlamında da kullanılmıştır.

Divançe’de Mehmed Fahrî, yâr kelimesini farklı anlamlarda kullanmıştır. Bunlardan en sık kullanımı, dört halifeye mahsûben kullanılan, “çâr-yâr” yani, dört dost terkibidir. (M-16-3, 41-18,45-2,)

Sadece bir beyitte de şâir, hicrette Hz. Ebubekir’in mağaradaki arkadaşlığına telmihte bulunarak çâr-ğâr terkibini kullanmıştır. (M 73-4) Divançe’de yâr kavramı için ikinci kullanılan anlam ise sâliktir. Şâir, sık sık beyitlerde sâlike seslenerek; hem ona, hem de onun nezdinde nefesine tavsiyelerde bulunur. Bu tavsiyeler şu şekildedir:

‘Küntü kenzen’ sırrına vâkıf olmak istersen, Hakk’ı zikret (M 3-4) Allah’ın emrine her dem itaat et.(M 126-3) Fahrî’ye arkadaş ol. (M 126-5)

Ḥudâ’nuñ emrine her dem itâ‘ at idelim ey yâr

Olaydık luṭfuña kâbil gönül dâ’im senüñ ile (M 126-3)

Mehmed Fahrî, Allah’ın zikrini en güzel yar olarak niteleyerek ondan daha vefâdar bir yâr bulamadığını ifade eder. Yârin dîdârının kalp aynasında görüneceğini, bu yüzden her demde hû zikrinin yapılmasını tavsiye eder. (M 121-5)

Zıkr-i Ḥaḫdan ğayrı bir yâr-ı vefâ-dâr bulmadım

Gel gönül Faḫriye yâr ol diyelim her demde Ḥû (M 118-5)

Şâir için, hakiki yar Allah (cc) dır. (M 126-5) O, rahmet ederse, yüz cennete ulaşılır. Mehmed Fahrî, bazı beyitlerde de gönlüne yâr olarak seslenir. (M 155-5) Allah’ın emrine itaat etmenin karşılığında lütuflara mazhar olunacağını ifade eder.

¹³⁴ Cebecioğlu, **age**, s. 709.

3. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

3.1. İbrahim Edhem

Adı İbrahim bin Edhem bin Mansur bin Yezid bin Câbirü't-Temimidir. İbrahim Edhem diye meşhur olmuştur. Belh şehrinde bir melikin oğlu olarak dünyaya gelen İbrahim b. Edhem bir av sırasında yaşadığı tecrübenin etkisi ile tüm varlığını bir çobana bırakıp Mekke'ye doğru yola çıkmıştır. Mekke'de Süfyan Sevrî ve Fudayl b. İyaz gibi zahitlerle dostluk kurmuştur. Daha sonra Şam'a gelmiş ve burada 161/777'de vefat etmiştir. Zühd ehli olarak meşhur olan İbrahim b. Edhem, mütevazı ve cömert kişiliği ve dünya malına önem vermemesiyle tanınmış sûfî bir zattır.¹³⁵

Mehmed Fahrî, Hak aşıklarını övdüğü on dördüncü manzûmede İbrahim bin Edhem'in insanların kınamasını boş verip, Hak yolunda tahtını da bırakmasına telmihte bulunuyor. Dünyaya ait güzellikleri terk eden aşıklara selam olsun diyerek onlara mersiyeler düzüyor:

Terk idüp nâmûsı 'ârı Hâk için Edhem gibi

Tâc u tahtuñ terk iden hâkân-ı 'aşka eş-şalâ (M 14-5)

3.2. Nakşî İbrahim Efendi

Vüzerâdan Veli Hüseyin Paşa'nın Kethüdâsı olan Mehmed Ağa'nın oğludur. 1051/ 1641 de Kastamonu'da doğmuştur.¹³⁶ İstanbulda şer'î ilimleri tahsil ederken tasavufa meyletmiş ve Seyyid Alâeddîn Efendi'ye intisap etmiştir. 1679' da hacca gitmiş, dönüşte Kastamonu 'da bir müddet kalarak riyâzet ile meşgul olmuştur. 1686 'da tekrar İstanbul'a gelmiş, Rumeli Hisarı'ndaki Fatih Sultan Mehmed Camii vâizliğine getirilmiştir. Daha sonra, Atik Vâlîde Sultan meşihatine ve Sultan Mehmed Camii Cuma vâizliğine getirilmiştir. Burada isteyenlere Arapça ve sâir ilimleri okutan Nakşî Efendi, 26 Safer 1114 /21 Temmuz 1702 de vefat etmiştir.¹³⁷ Nakşî mahlasıyla şiirler yazan İbrahim Nakşî Efendi'nin bir de divan tertîb etmiştir.¹³⁸

¹³⁵ Pala, **age**, s. 143.

¹³⁶ Yılmaz, **age**, s. 87.

¹³⁷ Yılmaz, **age**, s. 87.

¹³⁸ Süleymaniye ktp. Es'ad Efendi, no: 2709.

Nakşî Efendi, Mehmed Fahrî-i Sümbülî'nin şeyhidir. Mehmed Fahrî, Divançe'sinde şeyhinden övgü ile bahsetmiştir. Onun için dört¹³⁹ mersiye yazmış olup bu mesiyelerde ondan, kutb-ı âlem,(M 57-1) hazret, (M 100-1) eşref, (M100-5) celîs-i asfiyâ,(M-152-4) şems-i duhâ,(M-152-6) reîs-i evliyâ (M-152-4) olarak bahsetmektedir.

Fahri, şeyhinin Rabb'in sırlarına mazhar olduğunu,(M 57-1) Hakk'ın lütuflarına mazhar olmak için de ona şeyhine yönelinmesi gerektiğini ifade etmiştir:

Luţf-ı Hâkka mazhar olam dir-iseñ her şubh u şâm
Kıl teveccüh Hâzret-i Nakşî Efendî'ye müdâm (M 100-1)

Hazreti Peygambere dost olmak isteyen, (M 100-2) Veysel Karani'nin sırrına ulaşmak isteyen (M 100-3) ve Allah'ın esmâsının nurlarını dileyenin de (M 100- 4) Nakşî Efendiye yönelmesi gerektiğini söylemiştir.

Mehmed Fahri, İbrahim Nakşî Efendi'nin kendisine nazar ettiğini ve nefes verdiğini ifade etmektedir. Nazar etmek, tasavvufta mürşidin müridine manevi yolla bakması,¹⁴⁰ nefes vermek ise mürşidin müridi okyup ruhen rahatlatması¹⁴¹ demektir. Bu haller mürşidin müride ünsiyetini ifade etmektedir.

Bi-hamdi'llâh nazar itdi faķîre
Hâķ'uß Luţfı ile Nakşî Efendî (M 153-7)

Nefes idüp izin virdi du'âyâ
Bu kemter Fahrî'ye Nakşî Efendî (M 153-8)

3.3. Veysel Karanî

Yemen'in Karan Köyü'nde M. 560 tarihinde dünyaya gelen ve tâbi'in büyüklerinden olan Veysel Karanî'nin asıl adı Üveys'tir¹⁴². Hayatı boyunca zâhidâne bir yaşam sürmesiyle tanınmıştır. Hz. Peygamber'i görmeyi çok arzuladığı halde

¹³⁹ 100, 105, 152 ve 153. manzumeler.

¹⁴⁰ Cebecioğlu, **age**, s.467.

¹⁴¹ Cebecioğlu, **age**, s.469.

¹⁴² Veysel Karanî ile ilgili geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, **Veysel Karanî ve Üveysîlik**, İstanbul, 1982.

dünya gözüyle O'nu görememiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'de Hz. Ömer ile görüşmüştür. Hz. Peygamber'in “Yemen'den *Rahmâni bir koku alıyorum*”¹⁴³ müjdesine mazhar olan Veysel Karanî'ye Hz. Ömer tarafından Hırka-i Saadet teslim edilmiştir. Hz. Ali'nin hilafeti sırasında iştirak ettiği Sıffîn savaşında 37/657 tarihinde şehit edilmiştir¹⁴⁴.

Veysel Karanî'nin Hz. Peygamber'i görmediği halde gıyaben O'nun terbiyesinden geçmesi dolayısıyla kendinden önce gelip geçmiş birinin ruhaniyetinden feyz alarak sülûke eren kişiye de Üveysî denilir¹⁴⁵.

Mehmed Fahrî, Divançe'de şeyhi İbrahim Nakşî Efendi'yi övmek için yazdığı yüzüncü manzûmede Veysel Karanî'yi hazreti sultan diye över ve onun sırrına vakıf olmak isteyenlerin Nakşî Efendi'nin yoluna daim teveccüh etmeleri gerektiğini ifade eder:

Hzret-i sulţān Üveysün sırrını ister-iseñ

Kıl teveccüh Hzret-i Nakşî Efendîye müdām (M 100-3)

3.4. Yunus Emre

Tarihî hayatı hakkında çok net bilgilerin bulunmadığı Yunus Emre'nin Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılma sürecine girdiği bir dönemde yaşadığı kanatı daha yaygındır. Eğitimi hakkında da kesin bilgilere rastlanmamakla birlikte, bazı araştırmacılara göre ümmîdir.¹⁴⁶ Düşünceleri, işlediği konularla Anadolu'da gelişen Türk edebiyatının en büyük adlarından sayılan Yûnus Emre, yalnız halk ve tekke şiirini değil, divan şiirini de etkilemiştir. Hece ve aruzla yazdığı şiirlerinde sevgiyi temel alan Yunus Emre, diğer mutasavvıf şâirler gibi “insan-ı kâmil” tipini çizmiş ve “insan-ı kâmil” olmanın neleri gerektirdiğini anlatmıştır. Şâirliğinin yanı sıra asavvufî kişiliği de ön planda olan Yunus Emre'nin intisab ettiği tarikat konusunda da ihtilafli görüşler vardır. Bir kısım araştırmacılar Yunus'un tarikat pîrlerini

¹⁴³ Aclûnî, **a.g.e.**, c. I, s. 251, no: 659.

¹⁴⁴ Feridüddin Attar,(ter. Süleyman Uludağ), **Tezkiretü'l-Evliya**, s. 60-69; Hucvirî, **Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi)**, (haz.Süleyman Uludağ), İstanbul 1982, s. 176-178.

¹⁴⁵ Pala, **a.g.e.**, s. 405.

¹⁴⁶ Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay. Ankara, 1999, s. 60.

Horasan'a bağlamakta, bazıları Nakşî, Halvetî, veya Kâdirî tarikatına müntesip olduğunu iddaa etmektedir.¹⁴⁷ Dîvân'ı ve Risâletü'n- Nushiyye iki önemli eseridir.

Divançe-i Fahrî' de Yunus Emre sadece bir beyitte şâir tarafından anılmaktadır. Mehmed Fahrî, tevhid türünde yazdığı bu manzûmenin makta beyitinde, Yunus Emre'nin vehbî olan ilmine işaretle bulunarak mana aleminde onunla görüştüğünü ifade eder ve müridelerini tevhide çağırır.

Yūnus ile söyleşmişem ma' nāda bu Fahrî gibi
Hāqdır anı nuḡ ittiren tevḥīde gel tevḥīde gel

¹⁴⁷ Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Dîvanı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, C. I, s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. NÜSHALARIN TAVSİFİ

Yaptığımız yurt içi ve yurt dışı katalog incelemelerinde, *Divançe-i Fahrî*'ye ait iki yazma nüshaya rastlanmıştır. Bu nüshalardan ilki, Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi bölümü, 2709 arşiv numarası içindeki yazmada, 77b ile 116b varakları arasındadır. Her sayfada on üç mısra olup ikili sütunlar halinde yazılmıştır. İkinci nüsha ise, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, 34 Ae 324 arşiv numarası ile kayıtlıdır. Her sayfada on yedi mısra olup ikili sütunlar halinde yazılmıştır. İki nüsha da nesih yazı ile yazılmıştır. S nüshasında sadece birkaç yerde yanlış yazılmış kelimenin üstü düzgün bir çizgi ile çizilmiş, yerine doğrusu yazılmıştır. Birkaç manzûmede de eksik olan beyit der kenara eklenmiştir. M nüshasında ise hiçbir düzeltme yoktur. Bu nüshalar haricinde herhangi bir nüshaya rastlanmamıştır.

Bu iki nüsha, gerek tertip açısından, gerekse muhteva açısından birbirinin aynıdır. Sadece bazı şiirlerde kelime ve imla farklılıkları vardır. Nüshaların telif ya da istinsah kayıtları ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

2. METNİN KURULUŞUNDA İZLENEN YOL

1- Divançe'nin iki nüshası vardır. Bu nüshalar, Süleymaniye ve Millet Kütüphanesi nüshalarıdır. Süleymaniye nüshası için 'S', Millet Ktp. nüshası için 'M' sembolü tercih edilmiştir.

2- Her iki nüshadaki manzûmeler tertip sırası bakımından birbirinin aynıdır. Bu nedenle oluşturduğumuz tenkitli metinde bu tertip sırası esas alınmıştır. Her manzûmenin başına dipnot düşülmüş, eserin hangi nüshada kaçınıcı varakta olduğu gösterilmiştir. Her beytin başına beyit numaraları verilmiştir. Çok fazla olmamakla birlikte iki nüsha arasındaki küçük farklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Mesela: Bir nolu manzûmenin ilk beytinin ikinci mısrasındaki dünya

kelimesi M nüshasında dünya şeklinde yazılmıştır. Tercih edilen ise dünya ifadesidir. Dipnotta bu durum şu şekilde gösterilmiştir. (2a dünya: dünya M.)

3- Her manzûmenin vezni tespit edilmiş, sadece bir manzûmenin vezni bulunamamıştır. Bu durum “?” ile gösterilmiştir.

4- Metinde geçen Arapça ve Farsça ifadeler italik yazılmış, dipnotta “ * ” olarak kaynakları belirtilmiştir.

5- Metin transkripsiyon alfabesi kullanılarak yazılmıştır. Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri ise şu şekilde gösterilmiştir.

آ : Ā, ā و : Ū, ū ع : Ī, ī

Farsça’daki vâv-ı ma’dûleler (~) işaretiyle gösterilmiştir. Örneğin: h’âb

6- Allah lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda kesme işareti (’) ile ayrılmıştır. Ḥabîba’llâh, Resûla’llâh gibi.

7- Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir. Örneğin: ser-te-ser, sū-be-sū, dem-ā-dem

8- Nazal (ñ) ile biten ve kelimenin sonunda yer alan iyelik ekleri, ũñ; uñ şeklinde eserin yazıldığı dönemdeki şekliyle yazılmıştır. (ikinũñ, irfānuñ, izinũñ, günahlaruñ, anuñ, şeyũñ, rızkuñ,yoluñ vb.)

9- Aşk veya ışık; mülk veya milk gibi iki ayrı şekilde okunabilen kelimelerde bu okunuşlardan bir tanesi tercih edilmiş ve metnin tamamında aynı şekilde okunmuştur.

10- “ile” ve “içün” bitişik yazılmış ise; bitiştiği kelime ile arasına (-) koyularak belirtilmiştir. Bu kelimelerin okunuşu vezni etkilediğinden yazılışlarındaki farklılıklar aparatta belirtilmiş, vezne en uygun şekli metne alınmıştır. Zikr-ile, şath-ile gibi.

11- Özel isimlerin ilk harfleri büyük harfle yazılmış; sonlarındaki ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

12-İki kelimededen müteşekkil birleşik isimlerde bu iki kelime arasına (-) konulmuş ve iki farklı kelime gösterilmeye çalışılmıştır. *Gird-ab, gül-izâr* gibi.

13- *bāl u ber, dār u dünyā* gibi vavlı tamlamalar bazen vavsız olarak yazılmıştır. Bu durumda metne olmayan bir vav harfi koymak yerine metin āh-ı enñ dār-ı dünyā şeklinde okunmuştur.

B. DİVANÇE-İ FAHRÎ TENKİDLİ METİN

1

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

- 1 Nūr-ı fahr-i kâinatun virür ebşâra cilâ
Ânuñ için Haq Te‘âlâ kıldı ânı muqtedâ
- 2 Dünye vü ‘ukbâda râhat ol kim şübhesiz
Sünnetine cân u dilden ide ânun iktidâ
- 3 ‘Arşa teşrîfiyle buldı nüh felek ‘izz ü şeref
Ol vecihden qadr-i âlî oldı beyne’l- enbiyâ
- 4 Evvelin ü âhirin eyler şehâdet şıdık ile
*Rahmeten li’l-‘âlemînsin** ey Resül-i Kibriyâ
- 5 Yâ Resûla’llâh şefâ‘at eyle Fahrî bendeñe
Olmaya beyne’l-halâyık rû-siyeh rûz-ı cezâ

2

Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün

- 1 Günâhım hâdden efzündür ne yüz-ile varam saña
Senin Luţfuña had yokdur kıl kerem dâ’im baña
- 2 Yüzün qarasına ‘bağma kerem eyle bu bendeñe
Bağışla cürmümi ‘afv it efendim kıl kerem baña
- 3 Bu ‘abd-i âcizi hergizhacîl eyleme maşşerde
Gice gündüz a sultânım niyâzım bu durur saña

¹ S77b : M 1b.

2a dünye : dünya M.

* Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik. (Enbiya / 107).

² S77b : M1b.

- 4 Sivā ḥubbı ile ḳalbim pür oldı hem ḥased birle
Yine senden olur çāre efendim ḳıl devā baña
- 5 Bu pīr-i ‘ācizūñ ḳalbin sivā ḥubbından ārī ḳıl
Ḥakīm-i ‘āleme dānā çü sensin ḳıl ‘atā baña
- 6 Bu kemter Faḥrī ḳuluñuñ günāhı çok durur ḡāyet
‘Ufüvv itmezseñ Allāhım ḳatı müşkil olur baña

3

- Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn**
- 1 Nūr-ı tevḥīd ile memlū ola ḳalbūñ dā’imā
Gice gündüz eyle ikṣār zıkr-i Ḥaḳḳı dā’imā
- 2 Māsivā ḥubbı gönülden gider aṣlā şübhe yoḳ
İder iseñ dilde tekrār zıkr-i Ḥaḳḳ’ ı dā’imā
- 3 Bulmaḳ isteseñ eger bu tükenmez devleti
Eyle iḥlāş ile izḥār zıkr-i Ḥaḳḳı dā’imā
- 4 ‘*Küntü kenzen*’ sırrına vāḳıf olam dirseñ eger
İde gör şu ḳalbe ey yār zıkr-i Ḥaḳḳı dā’imā
- 5 Dem-be-dem ey Faḥrī sa‘y it sen de şādıḳlar gibi
‘Aşḳ u şevḳle eyle ikṣār zıkr-i Ḥaḳḳı dā’imā

³ S 78a : M:2a
3a iḥlāş ile : iḥlāşla M

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Olmaz ise senden kerem hâlim n'ola Yâ Rabbenâ
Bu 'âşî mücrim kula eyle kerem Yâ Rabbenâ
- 2 Luṭf eyleyüp rûz-ı cezâ ben kuluñu itme hacîl
Şâh-ı rûsul hürmetine Luṭf eyle gel Yâ Rabbenâ
- 3 İhsân idüp didüñ bize '*Lâ teḳnaṭū min raḥmeti*'
Ümmîdimi ḳat' itmezem gerçekdürür Yâ Rabbenâ
- 4 Her dem dilimden zıkrıñı dūr eyleme fazluñ ile
Cümle nebîler şâhıñıñ 'izzetine Yâ Rabbenâ
- 5 Bu Faḫrî nâçîzinüñ baḳma yüzi ḳarasına
Cümle ḫaṭâm ḫadden füzün 'afv eyle gel Yâ Rabbenâ

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Şem' i cemâle cem' olan âşîḳlara Yâ Rabbenâ
Göster cemalüñ añlara Luṭfuñ ile Yâ Rabbenâ
- 2 Vaḫdet-i meyden nüş idüp sekrân olan âşîḳlaruñ
Feryâd iderler Hû deyü leyl ü nehâr Yâ Rabbenâ
- 3 Eksiklerüñ eyle tamâm müşkilleüñ ḫal eyle gel
Luṭfuñ ile 'âşîḳların rûz-ı leyâl Yâ Rabbenâ

⁴ S 78a: M 2a
5a nâçîzinüñ: nâçîz-tenüñ

⁵ S 78a-79b: M 2a

- 4 Tevhîdinüñ nūr-ı ile āyīne-i albimizi
Eyle mūnevver Luf idüp fazluñ ile Yā Rabbenā
- 5 Bu derd-mend Farī uluñ eyler cenābuñdan niyāz
īmān ile ur'ān-ile gōur bizi Yā Rabbenā

6

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

1

- 1 Ey udāvendim bize eyle 'aā
2 *Rabbenā fafir lenā veram lenā*
3 Rametinden Luf idüp itme cūdā
4 Rabbenā fafir lenā veram lenā

2

- 5 Rūz-ı maşerde bizi beyne'l- ūmem
6 Mafiretten itme dūr eyle kerem
7 Cūmleye idüp 'atāñ-ile kerem
8 Rabbenā fafir lenā veram lenā

3

- 9 adden efzūndur gūnāhım bī-aded
10 Nādim oldum tevbe itdim itme red
11 Lufuñ ile Fariye eyle meded
12 Rabbenā fafir lenā veram lenā

⁶ S 78b : M 2b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Mü’minīni mazhar-ı nūr-ı cemāl itdi Hudā
Kalblerin itdi münevver nūr-ı zikriyle Hudā
- 2 ‘Kalb-i mü’min beyt-i Haḳdır’* gir anı eyle tavāf
Çün bunu böyle haber virdi Resūl-i Kibriyā
- 3 ‘Allem’e-l esmā’ rumūzın Ādeme keşf eyledi
Ol tecellīye melā’ik ḳaldılar cümle tañā
- 4 Ḳulına itse tecellī nūr-ı zātıyla eger
Pāk ü ṫāhir olu ben āyīnesi bulur cilā
- 5 Nefs-i şūma kim olursa tābi‘-i dermān ber
Dünye vü ‘uḳbāda rüsvā olur ol ādem dilā
- 6 Nūr-ı zikriyle münevver itdūñ ise kalbūñi
Zāt-ı Bārī den tecellīye irersūñ Faḫriyā

Mefā‘īlūn Mefā‘īlūn Feūlūn

- 1 Kerem-kānı Hudāsın sen İlāhā
Bizi ‘afv eyle Luṫfuñla Raḫīmā
- 2 Senūñ emrine münḳādız her anda
Daḫi nehyine rāzīyız ‘Alīmā

⁷ S 78b-79a : M 2b
3b ḳaldılar: ḳıldılar S
4b pāk ü ṫāhir: pāk-i ṫāhir M
5b dünye: dünyā M
* ‘Allem’e-l esmā: ...Ademe bütün isimleri öğretti... (Bakara/31)

⁸ S 79a : M 2b-3a

- 3 Bizi Luṭfuñla şād eyle dem-ā-dem
Derūn mülkün nazargāh it ‘Başīrā
- 4 Kerem it Faḥr-i ‘ālem ḥürmetine
Bizi Luṭfuña mażhar it ŐAżīmā
- 5 Maşūn it cümle iḥvānı kederden
Daḥi bī-çāre Faḥriyi Kerīmā

9

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

1

- 1 Sende şād ider Ḥudā mü’minleri
2 Merḥabā ey māh-ı raḥmet merḥabā
3 Sende ‘afv ider Ḥudā müznibleri
4 Merḥabā ey şehri raḥmet merḥabā

2

- 5 Kim düḥūluñla olursa şād-mān
6 Luṭf-ı Ḥaḳḳ’a mażhar olur bī-gümān
7 Şübhesiz cennet olur añā mekān
8 Merḥabā ey māh-ı raḥmet merḥabā

3

- 9 Sende maḡlūḳ olur ebvāb-ı ceḥīm
10 Sende meftūḥ olur ebvāb-ı ne‘īm
11 Sende mü’minler ider zevḳ u ‘ażīm
12 Merḥabā ey māh-ı raḥmet merḥabā

⁹ S 79a-79b : M 3a
1b ey: M de yok
15 dünya: dünyā M
17 mü’minin ü mü’mināt olmalı

4

- 13 Sende şā'im oluna raḥmet olur
14 Hem ḥuzūr-ı Ḥaḳda ol ' izzet bulur
15 Dünya vü ' uḳbāda ol devlet bulur
16 Merḥabā ey şeh-r-i raḥmet merḥabā

5

- 17 Mü'min̄in mü'mināta Luṭf idüp
18 Faḥri-i nāçize daḥi Luṭf idüp
19 Kıl şefāat cümlemize Luṭf idüp
20 Merḥabā ey şeh-r-i raḥmet merḥabā

10

(4 – 4)

1

- 1 Ḥaḳḳa gönül ' āşıḳ iseñ
2 Gel gidelim Ḥaḳdan yaña
3 Ḥaḳḳ'a eger şādıḳ iseñ
4 Gel gidelim Ḥaḳdan yaña

2

- 5 Zıkr-i Ḥaḳḳa şuḡl idenün
6 Müşkilleri āşān olur
7 Hem derdine dermān olur
8 Gel gidelim Ḥaḳdan yaña

3

- 9 Tūl-i emel ile riyā
10 İder seni Ḥaḳdan cüdā
11 Cān gözine gelür ' amā
12 Gel gidelim Ḥaḳdan yaña

¹⁰ S 79b-80a : M 3a-3b

4

- 13 Rāh-ı Hāğda toğrı giden
 14 Luşf-ı Hāğğa mazhar olur
 15 Cān u dili mesrūr olur
 16 Gel gidelim Hāğdan yaña

5

- 17 Bu Faħr̄inũñ hağdır sözi
 18 Doğrudurur Hāğğa özi
 19 Yalan degil gerçek sözi
 20 Gel gidelim Hāğdan yaña

11

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Hāğkuñ iħsānına ħad yok dilā
 Emrine münkād olursun dā’imā
- 2 Nehy-i Hāğdan ictināb ider iseñ
 Mazhar-ı elřāf-ı Hāğsın dā’imā
- 3 ‘Āşık u şādıklararı mařlūbına
 İrgüren tevħīd-i Hāğsın dā’imā
- 4 Gice gündüz Allāh Allāh diyeni
 Şerm-sār itmez Ĥudā rüz-ı cezā
- 5 Vāşıl-ı Hāğ olmağ isterseñ eger
 Cān u dilden zikre şuğl it Faħriyā

¹¹ S 80a : M 3b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Cümlemin hālîkısın sen cümlemiz muhtâc saña
Rahmetiñe mazhar olur eyle cümlemiz muhtâc saña
- 2 Hamdü-li’llâh bizi ümmet eyledün sen dostuña
Evvelîn ü âhîriñ hep cümlemiz muhtâc saña
- 3 Zâhir u bâtında senden ğayri gayri yoğdur tañrımız
Bizi kulluga kabûl it cümlemiz muhtâc saña
- 4 Yevm-i maşşerde livâü’l- hamdi tahtında haşş
Luţfuñ ile eyle Yâ Rab cümlemiz muhtâc saña
- 5 Cümle mü’min kullaruñla Fahri-i nâçizüñi
Eyleme maşşerde rüsvâ cümlemiz muhtâc saña

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Şuğl it ‘ aşîk zîkr-i Hağğa gerek ise sen saña
Bağma münker sözine yazîk idersin sen saña
- 2 Mü’minüñ imānı tevḥîd ile bulur çün kemāl
Āteş-i tevḥîde yan ‘ aşîk sen saña
- 3 Ehl-i tevḥîd meclisine dā’imā raḥmet eyler
Dāḥil olmağ ister iseñ Hağğ ider raḥmet saña

¹² S 80b : M 3b-4a

¹³ S 80b : M 4a

1a Hağğa: Hağğı M / ise : iseñ M

2b vezin problemlî

- 4 Zıkr-i Hakkı şığl idenler irdiler mađlúbına
Eyle iksâr zıkr-i Hakkı feth ola mađlúb saña
- 5 Fahriyâ sen daği şığl it zıkr-i Hakkı dâ'ima
Zâhir u bâğın murâduñ Hakkı ider ihsân saña

14

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lün

- 1 Eş-şalâ gelsin gelen meydân-ı 'aşka eş-şalâ
Başını top eyleyen meydân-ı 'aşka eş-şalâ
- 2 'Âşk-ı Hakkıla gice gündüz yanu-ben bür-yân ola
Mâh-ı encüm gibi seyyârân-ı 'aşka eş-şalâ
- 3 Nefsi iğvâsına tâbi' olmayan leyl ü nehâr
Taht-ı 'aşkda oturan hünkâr-ı 'aşka eş-şalâ
- 4 Her dem ü her lahza Hakkıñ emri üzre yürüyüp
Nâr-ı 'aşkda kâl olan merdân-ı 'aşka eş-şalâ
- 5 Terk idüp nâmûsı 'ârı Hakkı için Edhem gibi
Tâc u tahtıñ terk iden hâkân-ı 'aşka eş-şalâ
- 6 Bâb-ı Hakkıda Fahriyâ her rûz-ı şeb nâlân olup
'Âşık u şâdıķ olan süzân-ı 'aşka eş-şalâ

¹⁴ S 81a-81b : M 4a

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Mücrim-i ‘āṣī ҡuluñum ben senüñ Yā Rabbenā
Bağma yüzüm ҡarasına Luṭf idüp Yā Rabbenā
- 2 Senden olmazsa ‘ināyet ḥālimiz müşkil olur
Hızr-ı tevfiķuñ irişdür cümleye Yā Rabbenā
- 3 Rūz-ı maḥşerde ḥacīl itme bu āṣī bendeñi
Budurur senden niyāzım rūz-ı şeb Yā Rabbenā
- 4 Luṭf idüp bize didüñ ‘*Lā taḳneṭū min rahmeti*’
Ḳat-ı ümmid itmezüz bizdā’imā Yā Rabbenā
- 5 Çok lüṭflar eyledüñ hergizbu ‘āṣī bendeñe
Ḥamd’ü li’llāh Faḥri-i nāçizüñe her dem Yā Rabbenā

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Saña tevfiż eyledim cümle ümürüm Yā Rabbenā
Kimseyi kimseye muḥtāc eyleme Yā Rabbenā
- 2 Bu günehkār ҡulunuñ hiç kimse bilmez ḥālini
Sen bilirsin her-dem ü her laḥzada Yā Rabbenā
- 3 Luṭfuña ḥad yok efendim dā’ima eyle kerem
Cihār- yār-ı bā şafā ḥürmetine Yā Rabbenā

¹⁵ S 81a : M 4b

¹⁶ S 81a-81b : M 4b
5b vezin hatalıdır
1b vezin hatalıdır
4a vezin hatalıdır

- 4 Hızr-ı tevfiķuñ yetişdir Luţf idüp
‘*Alleme’l esmā*’ rumūzın keřf idüp Yā Rabbenā
- 5 ‘*Ķurrat’ü-l ‘ayneyn*’ olan devletlüler ħürmetine
Luţf idüp itme ħacil rūz-ı cezā Yā Rabbenā
- 6 Ħadden efzūndur günāhım hem daĥı ħara yüzüm
Baĥma yüzüm ħarasına ‘afv ħıl Yā Rabbenā
- 7 Yüzi ħara pīr u ‘āciz Faĥri-i nāĥizüñi
Eyle eyle tevfiķ-ı řerifüñi refiķ Yā Rabbenā

17

- Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün**
- 1 Ķalbüñi pür-nür iderseñ zıkr-i Ħaĥla dā’imā
Cümle müşkil olur āsān Luţf-ı Ħaĥla dā’imā
- 2 Emru nehye inĥıyādla cān u dil pür nūr olur
Cevher-i zıkr-i Ħudāy’ı- lem yezel lehū dā’imā
- 3 Allah Allah diyelim yād idelim Ħaĥķı müdām
Cān u dilden gice gündüz ‘aşķ ile dā’imā
- 4 Enbiyā vü evliyānuñ ħürmetine cümleyi
Luţfuñ ile eyle mesrūr maĥfiretle dā’imā
- 5 Maĥzar olursun Ħudānın dā’imā sen Luţfuna
Faĥr-i ālem sünnetine imtisālle dā’imā

¹⁷ S 81b : M 4b-5a
2a cān u: ħāne-i M

- 6 D nyeye v    u b da b - are g nehk r Fa riyi
Őad u  and n eyle Y  Rab ma firedle d 'im 

HARF-İ B 

18

Mef 'il n Mef 'il n Feul n

- 1 Kerem eyle bize Lu fu la Y  Rab
 acil itme beni ma şerde Y  Rab
- 2 Sen n Lu fu na  almıŐ bir  aribim
Beni Lu fu la mesr r eyle Y  Rab
- 3 G n him  adden efz ndur efendim
Beni Lu fu la   afv eyle Y  Rab
- 4 Did n *'L  te nat  min ra meti'ill h*
Bize  ur' n'da l tfu  Lu fu  ile Y  Rab
- 5 Cen bu ndan rec m budur m d mi
Beni im n ile  atmeyle Y  Rab
- 6 Kerem K n-ı  ud sın sen bi-l  Şek
Bu Fa riye keremler eyle Y  Rab

¹⁸ S 82a : M 5a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Murādımız viren sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab
Müdām ihsān iden sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab
- 2 Eger zāhir eger bāṭın keremler eyledüñ dā'im
Bizi mesrūr iden sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab
- 3 'Ademden bizi vār idüp getürdüñ 'ālem-i cisme
Bizi kāmīl iden sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab
- 4 Muşaddıķ eyleyüb her dem bize envā' -ı Luṭfuñla
Muvahḥid eyleyen sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab
- 5 Nebīler şāhına Yā Rab bu Faḥrī der-mendüñi
Aña ümmet iden sensin şükür Yā Rabbi Yā Rab

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Günāhım çok yüzüm kıra beni 'afv eyle Yā Rab
Kerem idüp ḥacıl itme beni maḥşerde Yā Rab
- 2 Ümīdüñ kesme rahmetden didün Qur'an'da Luṭfuñla
Ümīdim kesmezim hergizbeni şād eyle Yā Rab
- 3 Kerem-Kān-ı Ḥudāsın sen senüñ Luṭfuña hiç ḥad yok
Eger dünyā vü 'uḳbāda bize Luṭf eyle Yā Rab

¹⁹ S 82a : M 5a

²⁰ S 82b : M 5b

- 4 Olunca ‘ömrümüz āhır bizi zikrinden ayırma
Münevver eyle qalbimiz senüñ zikrünüle Yā Rab
- 5 Bu Fahrī-i günehkāra keremler eyle Luṭf idüp
Dilimden itme red zikrünü dem-i āhırde Yā Rab

21

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Sivā ḥubbın ḥicāb itme derün-ı ‘ aşıqā Yā Rab
İrişmez maqşada hergizkerem eyle meded Yā Rab
- 2 Münevver ola ‘ aşkuñla derün-ı ‘ āşıkān dā’im
Şafā kesb ideler her-dem kerem eyle meded Yā Rab
- 3 İder ‘ ālemleri pür-nür kaçan ‘ arz-ı cemāl itseñ
Göñül ol nūra muştākdur keremler eyle Yā Rab
- 4 Dilin aḥz eyler ‘ uşşākkın şafalar baḥş idüp her dem
Cemālın nūrınıñ fikri kerem eyle meded Yā Rab
- 5 Hümāy-ı fikrimi dā’im muḥabbet şöyle mest itdi
Ayılmaz zerrece ‘ aşqdan kerem eyle meded Yā Rab
- 6 Ḥayālünü ile mest oldu dil ü cānım ider feryād
Tecellī eyle Fahrīye kerem eyle meded Yā Rab

²¹ S 82b : M 5b-6a

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Haḳḳuñ iḥsānına şükr eyle gönül sen rüz-1 şeb
İder ihsānın ziyāde şükr idersen rüz-1 şeb
- 2 Didi bize Qur’ān’da Haḳ virdigüme şükr idin
Ni‘metin ider ziyāde şükr idersen rüz-1 şeb
- 3 Maḳhar itdi Luḳfuna bizi Hudā’y-1 lem-yezel
Luḳfını ider ziyāde şükr idersen rüz-1 şeb
- 4 Nār-1 ‘aşḳa yan yaḳıl pervāne gibi dā’imā
Dūzeḥīler gördigin görmezsin aḣlā rüz-1 şeb
- 5 Bu güneḳār pīr ü ‘āciz Faḳriye yār ol gönül
Maḳhar ider Luḳfuna seni dā’im rüz-1 şeb

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Mü’min-i kāmil olanlar Haḳ Hū dirler rüz-1 şeb
Ehl-i sūnnetten olanlar Haḳ Hū dirler rüz-1 şeb
- 2 Mü’minin-i mü’minātı zıkr-i Haḳḳa ḳandırır
Mü’min-i şādıḳ olanlar Haḳ Hū dirler rüz-1 şeb
- 3 Gice gündüz zıkr-i Haḳḳa s‘ay iden ez-cān u dil
Tevbede şābit olanlar Haḳ Hū dirler rüz-1 şeb

²² S 83a : M 5b
2a-3b ziyāde: ziyāde S
5b vezin hatalı

²³ S 83a : M 6a
3a ez-cān u: ez-cān-ı
5a yār ol: yār ey M

- 4 Her kaçan cehr-ile tevḥīd itse bir ‘āşık müdām
Aña her dem olanlar Ḥaḳ Hū dirler rüz-1 şeb
- 5 Faḥrī-i nāçīze yār ol gönül rüz-1 leyāl
Zikr-i Ḥaḳḳa şuġl idenler Ḥaḳ Hū dirler rüz-1 şeb

HARF-i TĀ

24

Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Mefā‘ ĩlün Feülün

- 1 Yüzüm kara günāhım çok şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at
Senüñ iḥsānuña ḥad yok şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at
- 2 Beni Luṭfuñ le rüz-1 cezāda ḥacīl itme hużūr-1 enbiyāda
Daḥi cümle hużūr-1 evliyāda şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at
- 3 Eger itmez iseñ baña şefā‘ at katı müşkil olur ḥālim be-ġāyet
Ḥaḳḳuñ Luṭfi ile ḥimāyet şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at
- 4 Bi-ḥaḳḳ-ı Süre-i İḥlāş kerem it yüzüm ḳarasına baḳma kerem it
Beñi Luṭfuñla mesrūr it kerem it şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at
- 5 Senüñ iḥsānıña yok ḥad ü ġāyet keremler Luṭf eyle baña
Bu Faḥrī-i güneḳār faḳīre şefā‘ at eyle sulṭānım şefā‘ at

²⁴ S 83a-83b : M 6a

Mefā' ilün Mefā' ilün feülün

1

- 1 Kerīmā Ẓadīrā Pervendikārā
 2 Senüñ ihsānına geldik kerem it
 3 Bize Luṭfiñi hemrāh it Raḥimā
 4 Senüñ ihsānına geldik kerem it

2

- 5 Ḥacīl itme bizi rüz-1 cezāda
 6 Ḥuzūr-1 enbiyā vü evliyāda
 7 Kerem bābın bize eyle güşāde
 8 Senüñ ihsānına geldik kerem it

3

- 9 Du' āmız budurur Yā Rabbi her giz
 10 Ayırma dā'imā Luṭfuñla her giz
 11 Gürüh-1 şāliḥinden bizi her giz
 12 Senüñ ihsānına geldik kerem it

4

- 13 Bu Faḥrī-i faḳire kıl hidāyet
 14 Derünī derdine eyle ' ināyet
 15 Ẓamu iḥvān ile bulsun selāmet
 16 Senüñ ihsānına geldik kerem it

²⁵ S 83b : M 6b
 9 durur: dur M

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

1

- 1 İlahî ism-i pâkuñ hürmetine
 2 Günāhımı bağışla suçum ' afv it
 3 Haṭām çoğdur habībūñ hürmetine
 4 Günāhımı bağışla suçum ' afv it

2

- 5 Meded Luṭfuñla baña eyle ihsān
 6 Vücūdum ğarḫ idüpdür baḫr-i ' işyān
 7 Seherde iderim āh-ile efgān
 8 Günāhımı bağışla suçum ' afv it

3

- 9 Kerem eyle efendim baña her dem
 10 Rehî ' aşkuñdan ayırma demādem
 11 Ḳuluñum yüzi ḳara derd-mendim
 12 Günāhımı bağışla suçum ' afv it

4

- 13 Sivā ḫubbı ile ḳalbim pür oldı
 14 Vücūdum mülk-i cünd-i ğamla ṭoldı
 15 Günāhkarlık hemīşe pīşüm oldı
 16 Günāhımı bağışla suçum ' afv it

5

- 17 Yüzüm ḳarasına baḳma Kerīmā
 18 Bağışla suçlarım perverde-ġārā
 19 Bu Faḫrī-i derd-mende ḳıl ' aṭāyā
 20 Günāhımı bağışla suçum ' afv it

²⁶ S 84a : M 6b-7a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Temāşā-gāh-ı ' uşşāk-ı Hudadır bāğ-ı vaḥdet
Giren anda bulur cāy-ı şafadır bāğ-ı vaḥdet
- 2 Ser-ā-ser izn-i Ḥaqq-ile girerler aña ' aşıklar
Virir zevk-i ' acep ḥālet fezadır bāğ-ı vaḥdet
- 3 Tecellī nūrı çün anda zuhūr ider bilā şübhe
O yer vāsi' -i mekân dil-güşadır bāğ-ı vaḥdet
- 4 Komazlar anda ağıyarı delili olmadıkça hiç
Ki ğāyet bir kurı muhkem binadır bāğ-ı vaḥdet
- 5 Faḥriyā pîr olursañ sâlikâna şevk ile
Cânib-i Ḥaqqdan ' aṭā vü reh-nümâdır bāğ-ı vaḥdet

Fā' i lā tün Fā' i lā tün Fā' i lā tün Fā' i lün

- 1 Nūr-ı zikr-ile münevver eyle qalbim Yā Muğîş
Māsivā ḥubbından ' ārî eyle qalbim Yā Muğîş
- 2 Zikrünü dā'im lisânımdan benim dūr eyleme
Fikrünü ile dem-be-dem pür eyle qalbim Yā Muğîş
- 3 Enbiyā vü evliyānuñ ḥürmetine rüz-ı şeb
Nūr-ı Qur'an ile pür nūr eyle qalbim Yā Muğîş

²⁷ S 84a-84b : M 7a

²⁸ S 84b : M 7a

- 4 Şāh-ı iklīm-i risālet hürmetine el-emān
Cümle ğamdan pāk ü t̄ahir eyle albim Yā Muġīs
- 5 Faḥriyā biāreñe Luṭfuñla her dem Yā Mu‘īn
Zikr-i fikrūñle mūnevver eyle albim Yā Muġīs

29

Mefā‘īlūn Mefā‘īlūn Feulūn

1

- 1 İlhāī nūr-ı zātuñ hürmetiūn
2 Haıat sırrına ıl bizi vāriş
3 O faḥr-i kāinātuñ hürmetiūn
4 Haıat sırrına ıl bizi vāriş

2

- 5 Mūnevver ola dil-i ‘aşkuñla dā’im
6 Ola dil derdine vaşluñ ilācım
7 Derūnumda ola rūşen sirācım
8 Haıat sırrına ıl bizi vāriş

3

- 9 İdüp ‘āşıklara iḥsān-ı küllī
10 Cemālūñ gösterüp eyle tecellī
11 Vişāluñ eyle ıl dā’im tesellī
12 Haıat sırrına ıl bizi vāriş

4

- 13 Ola bizim sa‘ādet ire iḥvān
14 Şafā kesbideler her dem firāvān
15 Bu Faḥrī-i kemterüñe eyle iḥsān
16 Haıat sırrına ıl bizi vāriş

²⁹ S 84b-85a : M 7a-7b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Haste-i ‘aşkuñla dā’im kııl vişālūñle ilāc
Şerbet-i vaşluñ ile dā’im ola şıḥḥat mizāc
- 2 Maḳşad-ı ‘aşıklaruñ hep nūrı zātuñdur senūñ
Kūşe-i külḥānla birdir ‘āşıka ḳaşr-ı zücāc
- 3 Bizi dergāhında maḳbūl eyleyüp Luḫfuñ ile
İdelim nūr-ı şıfatuñla gürūh-ı ibtihāc
- 4 ‘*Küntü kenzen*’ rāzına ḳalbimi maḥrem kııl müdām
Nūr-ı şevḳuñle derūnum eylemişdir imtizāc
- 5 Pādişāh-ı mülk-i faḳrum gerçi anḳā meşrebim
‘Ālem içre itmeyem hiç ğayra ‘arzı ihtiyāc
- 6 Mevc-i bahr-i maġfıret cümle ‘uşatı cezb ider
Faḥriyā ḥān-ı Ḥudā’da kimseler hic ḳalmaz ac

HARF-İ ḤĀ

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Ehline devrān ḥelāldir hem mübāḥ
Nā ehl olanlara hergizolmaz mübāḥ
- 2 Niçün olmaz dir iseñ sen eḫī
Ehl-i devrānda gerek ğāyet şalāḥ

³⁰ S 85a : M 7b

³¹ S 85b : M 8a

2a niçün: ne içün M

- 3 İtme inkār dā'imā sen müttekī devrānını
Bulmağ istersenñ dü-ālemdede felāğ
- 4 Zühde ile taqvā ile olanlara
Hergizolur añlara devrān mübāğ
- 5 Müttekīnden ger olursañ Fağriyā
Saña da devrān olur her dem mübāğ

32

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Cemālün nūriyla her dem tecellī eyle Yā Fettāğ
Ola cānım müdām mesrūr vişālün ile Yā Fettāğ
- 2 Ser-ā-ser ālem-i ma' nā münevver nūr-ı aşkuñla
Vişālün nūrı mağş itsün derün-ı mülki Yā Fettāğ
- 3 Cemālün nūrını alup ağıtsam dīdeden yaşlar
Açılır tāze sünbüller gönül bağında Yā Fettāğ
- 4 Güşād olsun gül-i sünbül hemişe gülşen-i dilde
Dil-i devrānı ma' mūr it müdām Luğfuñla Yā Fettāğ
- 5 Ğubār-ı māsivādan hep olup āyine-i dil-i pāk
Ola ğubbuñ ile memlū derünü Fağri Yā Fettāğ

³² S 85b : M 8a

HARF-İ HÂ

33

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

- 1 Bulmağ isterseñ derünunda müdām envār-ı şeyğ
Zıkr-i Hâğğa şıgl idersen bulunur envār-ı şeyğ
- 2 Tutar iseñ bir vücūd-ı kāmیلüñ dāmānını
‘Avn-ı Hâğğla saña da keşf olıser eṭvār-ı şeyğ
- 3 ‘*Li-me’allah*’ sırrına mevkūf olursan şübhe yok
Gün gibi zāhir olur sende dağı esrar-ı şeyğ
- 4 Māsivā ḥubbin derünundan cüdā ider iseñ
Luṭf-ı Hâğğ ile zuhūr ider saña āşār-ı şeyğ
- 5 Gülşen-i vaḥdetde bülbül nālesin itdükde güş
Zevk idüp Faḥrī dağı çün eyledi ikrār-ı şeyğ

HARF-İ DÂL

34

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lün

- 1 Şefâ‘ at eyle Yâ Resūla’llāh maḥşerde meded
Ḥadden efzün oldı cürmüm eyle maḥşerde meded
- 2 Şāh-ı iklīm-i risāletsin sen ey maḥbüb-ı Hâğğ
‘*Rahmeten li’l-‘ālemīñsin*’ eyle maḥşerde meded
- 3 Hālimiz müşkil olur senden kerem olmaz ise
Ġayra muḥtāc itme bizi eyle maḥşerde meded

³³ S 85b-86a : M 8a-8b

³⁴ S 86a : M 8b

- 4 Enbiyā vü mürselinüñ efđalisin şübhesiz
Lütf-ı ihsān u kerem it eyle maḥşerde meded
- 5 Ümmetünden Yā Resūla'llāh ben āşī bendeñe
Kıl şefā' at Luṭfuñ ile eyle maḥşerde meded
- 6 Faḥrī-i bī-çāreñe eyle şefā' at Luṭf idüp
Şerm-sār itme efendim eyle maḥşerde meded

35

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Nüzül itdi semadan sırr-ı tevḥīd
O sırra vāşıl oldı ehl-i tevḥīd
- 2 Dilerseñ sırr-ı tevḥīde vüşüli
Eyā t̄alib ola gör ehl-i tevḥīd
- 3 Saña daḥl eyler ise ehl-i inkār
Kulaḫ t̄utma şaḫm ol ehl-i tevḥīd
- 4 Olur āyīne-i ḫalbün müşaffā
Eger olur iseñ sen ehl-i tevḥīd
- 5 Yārın 'arş gölgesinde gölgelenmek
Diler iseñ eger ol ehl-i tevḥīd
- 6 Bi-lā şübhe ḫuzūr-ı Ḥaḫda Faḥrī
Mu'azzedir gürüh-ı ehl-i tevḥīd

³⁵ S 86a-86b : M 8b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Ümmetinden yüzü qara ben za‘īfe qıl meded
Devr-i mehcūr itme Luṭfundan beni eyle meded
- 2 Dünye vü ‘uqbāda dā’im ben şefā‘ at -ḥ‘āh kim
Luṭf idüp eyle şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded
- 3 Ümmetünden pīr ü ‘āciz nā-tüvānem bī-kesem
Āl-i aşḥāb ḥürmetine Luṭfuñ ile qıl kerem
- 4 Şerm-sār itme efendim bendeñi beyne’l-ümem
Luṭf idüp eyle şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded
- 5 Ḥamdü-li’llāh bizlere Ḥaḳ Luṭf idüp itdi kerem
Saña ümmet eyledi itdi ‘azīz-i muḥteşem
- 6 Luṭfuña mazḥar idüp her demde qıldı muḥterem
Luṭf idüp eyle şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded
- 7 Sūre-i seb‘ al- meşānī ḥürmetine bendeñe
Qıl şefā‘ at Luṭf idüp rüz-ı cezāda bendeñe
- 8 Pīr ü ‘āciz yüzü qara derd-mendün Faḥriye
Luṭf idüp eyle şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded

³⁶ S 86b-87a : M 9a
6a demde: dem S

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Ey Vāhid ü Ferd ü Ehad senden meded senden meded
Ey Qadir u Hayy ü Şamed senden meded senden meded
- 2 Hadden füzün cürmüm benim ‘ işyān durur işim benim
Ma‘ lüm saña hālim benim senden meded senden meded
- 3 Dā’im işim sehv ü haṭā itmez iseñ ‘ afv ü ‘ aṭā
Hālim n’ fola rüz-1 cezā senden meded senden meded
- 4 Hıbb-1 sivā ṭoldı dile hıkd u ḥased daḥi bile
Qurtar bizi Luṭfuñ ile senden meded senden meded
- 5 Bu Faḥrī-i bīḫāreye ‘ aşkuñ ile āvāreye
Derdüñ ile pür-yāreye senden meded senden meded

Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lūn

1

- 1 Nūr-1 zātuñla münevverdir cihād
- 2 El-emān senden meded Rabbim meded
- 3 ‘ Afv ü ḡufrānuñ umār cümle ‘ uşāt
- 4 El-emān senden meded Rabbim meded

2

- 5 Mazhar-1 iḥsānuñ olsun dā’imā
- 6 ‘ Āşık u şādıkların şubḥ u mesā
- 7 İki ‘ ālemde bizi eyle ‘ aṭā
- 8 El-emān senden meded Rabbim meded

³⁷ S 87a: M9a

³⁸ S 87a-87b: M 9a-9b

3

- 9 Sırr-ı tevḥīd ola dā'im āşikār
- 10 Zāhir u bā'ında ey perveri-gār
- 11 Feyz-i Luṭfuñ bize ola yādigār
- 12 El-emān senden meded Rabbim meded

4

- 13 Bezm-i vaḥdet şem' inüñ pervānesi
- 14 'Aşq meyinüñdā'imā mestānesi
- 15 Oldı Faḥrī vechinüñ dīvānesi
- 16 El-emān senden meded Rabbim meded

39

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Semādan nāzil oldı sırr-ı tevḥīd
O sırra vāqıf oldı ehl-i tevḥīd
- 2 O sırra vāqıf olayım diyenler
Çalışınlar olalar ehl-i tevḥīd
- 3 Taḥaşşun itme 'āşik zıkr-i Ḥaḳḳa
Olur vāşıl necāta ehl-i tevḥīd
- 4 Mülāzım olsa 'āşik zıkr-i Ḥaḳḳa
Ḥaḳīkat üzre odur ehl-i tevḥīd
- 5 Bir 'āşik cehren itese zıkr-i Ḥaḳḳı
Melekler dirler aña ehl-i tevḥīd
- 6 Yeter keşf itme ey Faḥrī bu rāzı
Sülük ehline dirler ehl-i tevḥīd

³⁹ S 87b: M 9b

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Hālik u Rāzık u Ma‘būd sensin Allāhü’ş-Şamed
Cümle maḥlūk saña muḥtāc sensin Allāhü’ş-Şamed
- 2 Bī şebih ü bī nazīrsin lā şerīksin şübhe yok
Cümle noḳsandān münezzeh sensin Allāhü’ş-Şamed
- 3 Var idersin cümleyi ketm-i ‘ademden şübhesiz
Luṭfuña ḥad yok efendim sensin Allāhü’ş-Şamed
- 4 Dünye vü ‘uḳbāda hergizLuṭf idüp iḥsān iden
Mü’minin-i mü’mināta sensin Allāhü’ş-Şamed
- 5 Zāhir u bāṭında Faḥrī bendeñe Luṭf eyleyüp
Dā’imā viren murādın sensin Allāhü’ş-Şamed

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Bī-kes-i dermānda ḳāldım Yā Resūla’llāh meded
Cürmüm efzün ḳıl şefā‘ at Yā Resūlallāh meded
- 2 Ümmet-i aşḫābuñ içre rüz-ı maḥşerde beni
İtme maḥzün ḳıl şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded
- 3 İki ‘ālem şāhı sensin ey ḥabīb-i muḥterem
Ben ğaribe ḳıl şefā‘ at Yā Resūla’llāh meded

⁴⁰ S 87b-88a: M 9b-10a

4a dünyē: dünyā M

⁴¹ S 88a-88b M 10b-11a

- 4 Bî-kes ü dermānde-gānuñ melce'isin şübhe yok
Mücrimîne kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 5 Hadden efzūndur günāhım bî-kıyās cürmüm daħı
Luţfuñ ile kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 6 Evvelīn ü āhirūnuñ sensin ancak eşfa' i
Cümlemize kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 7 Cümle maħlūk senin-içün ħalk olundı lā-cerem
Ben zāife kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 8 Görmez oldum zātuñu seyrimde sultānım meded
Ħayli demdir kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 9 Nūr-ı zatuñ ħürmeti-çün ol sa' ādet sırrına
Vāşıl eyle kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 10 Ol mübārek ravza ña dā'imā yüz sürmege
Da' vet eyle kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 11 Faħr-i 'ālem şāh-ı sultān-ı rüsul vīrāneyim
Eyle ma' mūr kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 12 Enbiyā vü evliyānuñ 'aşkına ğam-ħ'ānını
Eyle mesrūr kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 13 'Lī me' a'llāh' taħtınun sultānısın yok şübhemiz
Kıuluñum ben kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded
- 14 'Raħmeten li'l- ālemīnsin' ey resüle'l-ħāfikīn
Derd-mendim kııl şefā' at Yā Resūla'llāh meded

- 15 Sen şefî^çı kâinâtsın Luţf idüp^ç afv olma
Cümle cürmüm kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 16 Hadden aşdı sehv-ile cürmüm günâhım bî^ç aded
Luţf idüp kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 17 Nūr-ı^ç âlem evvel-i şehzâde aşhâb-ı güzîn
Hürmetine kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 18 Çâr-ı yâruñ âl ü evlâd-ı kirâm hürmetine
Bî-kesim ben kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 19 Ğaflet ile geçdi^ç ömrüm çün günâh deryâsına
Dalmışım ben kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 20 Kūy-ı^ç aşkuñ bir tecellî-i Hudâ'dır^ç aşıkâ
Çaşıkımım kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 21 Bende-i dergâhuñam Luţf eyle hergizvechüñi
Baña göster kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded
- 22 Ümmetüñden derd-mendüñ Fahri-i bî-çäreñe
Eyle şefâ^ç at kııl şefâ^ç at Yâ Resûla'llâh meded

ĤARF-İ ZĀL

42

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Ser-efrâz-ı nebî sensin şefâ^ç at idüp eyle şâz
Çü sultân-ı rûsul sensin şefâ^ç at idüp eyle şâz

⁴² S 89a: M 10b

- 2 Nebiyy ü mürselīnūñ şahı sensin Yā Resūla'llāh
‘Uṣāta merḥamet idüp şefā‘ at idüp eyle şāz
- 3 Sañadır istinādımız eger zāhir eger bāṭın
Keremler eyle sulṭānım şefā‘ at idüp eyle şāz
- 4 Dü-‘ālem içre sulṭānım saña muḥtācız ancak biz
Şefī‘ u’l- müznibīnsin sen şefā‘ at idüp eyle şāz
- 5 Günehkārān-ı ‘āşīler demā-dem saña muḥtācdır
Bi-ḥaḳḳ-ı süre-i ihlāş şefā‘ at idüp eyle şāz
- 6 Kerem it Yā Resūla'llāh bu Faḥrī-i günehkāra
Yüzi ḳarasına baḳma şefā‘ at idüp eyle şāz

HARF-İ RĀ

43

Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lūn

- 1 ‘Fezḳurū’llāh’ emri ile ideriz Ḥaḳḳı zıkr
Geh ḳıyāmen geh ḳu‘ ūden ideriz Ḥaḳḳı zıkr
- 2 Emr-i Ḥaḳḳ’a imtişāl lāzımdurur mü’minlere
İnḳıyāden emr-i Ḥaḳḳa ideriz Ḥaḳḳı zıkr
- 3 Farz-ı vācibdir Ḥudānuñ zıkrı her bir mü’mine
Mü’miniz biz Ḥamdü-li’llāh ideriz Ḥaḳḳı zıkr
- 4 Leḥ-i dil pūr-nūr olur dā’im Ḥaḳuñ zıkrı ile
Ānuñ-içün gıce gündüz ideriz Ḥaḳḳı zıkr

⁴³ S 89a: M 11a
1b geh: gāh M

- 5 Didi Hâk tevḥīd benim hışnım durur Ey Faḥriyā
Ol hışāra girmek için ideriz Hâkḥı zıkr

44

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Dūnye vü ‘uḥbāyı ma‘ mūr eyleyim diseñ eger
Nār-ı ‘aşḥa yan murādım bulayım dirsen eger
- 2 Bu vücūduñ varlığını pūte-i ‘aşḥa koyup
Nār-ı ‘aşḥa yan müdām kāl olam dirseñ eger
- 3 Mürşidūn her ne kim ta‘ līm eyler ise ānı tūt
Ehl-i şer‘ -i ehl-i Hâkdan olayım dirseñ eger
- 4 Nūr-ı tevḥīdle münevver ḳalbūni eyle müdām
Hâkḥuñ iḥsānına mazḥar olayım dirseñ eger
- 5 Faḥriyā sa‘ y eyleyüp şer‘ -i şerīfe pek yapuş
Gülşen-i vaḥdetde bülbül olayım dirseñ eger

45

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Ṭālibān-ı Ḥazretu’llāh’a eyle leyl ü nehār
Müntezır olup Cemāle ideriz āh ile zār
- 2 Hâk Te‘ ālā ide nāil cümleyi maḥsūdına
Faḥr-i ‘ālem ḥürmetine hen bi-ḥâḳḳ-ı çihār-yār

⁴⁴ S 89b: M 11a
1a dūnye: dūnyā M

⁴⁵ S 89b: M 11a-11b

- 3 Tālib-i Mevlā olan ‘āşıqlara lāyık olan
Sa‘ y idüp dā’im Hūdā’nuñ zıkrin ide ihtiyār
- 4 Her kim ‘aşk-ı İlähî göñlüne te’sīr ider
Şübhe yoqdur ol göñülde ‘aşk-ı Hāḳḳ ider qarār
- 5 ‘Ārif oldur Faḥriyā tevḥīd-i Hāḳḳa sa‘ y ider
Nūr-ı tevḥīd-i İlähî ola dilde yādigār

46

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Nār-ı ‘aşka yanmayan sūzān bilmez ḳandedir
Baḥr-ı ‘aşka dalmayan ‘ummān bilmez ḳandedir
- 2 Rāh-ı Hāḳda sa‘ y idüp ey tālib dīdār olan
Özin ifnā itmeyen cānān bilmez ḳandedir
- 3 Zıkr-i Hāḳḳa şuḡl iderseñ cān u dill leyl ü nehār
Pāk ü tāhir olmayan ĩmān bilmez ḳandedir
- 4 Hāḳḳa vuşlat diler iseñ şevḳ ile gir tã‘ ate
Ḳulluḡun bildirmeyen sulṫān bilmez ḳandedir
- 5 Ehl-i ‘aşkla hem-nişin ol tālib-i mevlā iseñ
Derd-i ‘aşḳ’a düşmeyen dermān bilmez ḳandedir
- 6 Faḥriyā şeyḫim gibi kāmil vücūda şıdḳ ile
Bende teslīm olmayan ‘itfān bilmez ḳandedir

⁴⁶ S 89b-90a: M 11b

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Bāğ-ı albim himmet-i pīr ile oldu ul' -izār
Ol vecihden Hū deyūp feryād ider dā'im hezār
- 2 Pādişāh-ı milket-i 'aşkım Hūdā emri ile
Emrī ta' līm iderim 'āşıqlara leyl ü nehār
- 3 Lā vū illāyı tefekkür eyleyen ez-cān u dil
Zikr-i Hāḡḡ'a şuğl iderseñ derūnı bī-şümār
- 4 'Alleme'l esmā' rumūzı keşf olur şol 'āşıḡa
Terk iderse cān u dilden rūz-ı şeb nāmūs-ı 'ār
- 5 Mazhar-ı Luṭf-ı Hūdāya Faḡriyā mūmkin mūdūr
Şūkr ü ḡamde şarf idersen 'ōmrūni leyl ü nehār

Mefā' ilūn Mefā' ilūn Feūlūn

- 1 Semādan sırr-ı tevḡīd oldu izḡār
O sırra vāḡıf oldu cūmle ebrār
- 2 Kim itse ḡışn-ı tevḡīde teḡaşşun
Necāta vāşıl olur budur aḡbār
- 3 Bir 'āşıḡ olsa tevḡīde mūlāzım
Zuhūr ider anuñ vechinde envār

⁴⁷ S 90a: M11b
3b iderseñ : ider iseñ M
5a lūṭf-ı: nur-ı M

⁴⁸ S 90a-90b: M 11b-12a

- 4 Kaçan cehr ile tevḥīd itse ‘āşık
Aña hem dem olur aḥcār u eşcār
- 5 Yeter keşf itdün ey Faḥrī bu rāzı
Sülūk ehline keşf olur bu esrār

49

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Nūr-ı Haḳḳa mü’mini vaşıl iden Hū zıkrıdır
Hem saray-ı vaḥdete dāḥıl iden Hū zıkrıdır
- 2 Keşf olur sālîklere cümle rumūzı Hū-ile
Zāhir u bātında hem kāmîl iden Hū zıkrıdır
- 3 Mekteb-i ‘irfāna dā’im girüben gör al sebaḳ
Her ne oḳursañ seni fāzıl iden Hū zıkrıdır
- 4 Her kaçan ki itse ‘āşık bir naẓar levḥ-ı dile
Cümle müşkillerini zā’il iden Hū zıkrıdır
- 5 Hıẓr-ı tevḥīḳ-i İllāhī irişir sālîklere
Faḥriyā bu devlete nāil iden Hū zıkrıdır

50

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Nur-ı zıkrı’llāh ile kalbün münevver ide gör
Māsivā naḳşından evşāfı muṭahhar ide gör

⁴⁹ S 90b: M 12a
⁵⁰ S 90b-91a: M 12a
5 ḥüsn-i: ḥüsn ü M

- 2 Emr u nehye imtişāl ile kiři ma‘ mūr olur
Rūh-1 nefis űzre alıř dā’im mużaffer ide gōr
- 3 Hűāb-1 ğafletden uyar cānuñ seherde kııl niyāz
Bezm-i vaħdet zevķini rūħa muķarrer ide gōr
- 4 Micmer-i ķalbün fūrűzān eyleyűp ihlāř ile
‘Anber-i tevħid ile cānuñ mu‘ atķar ide gōr
- 5 Saña ħűsn-i ħātıme ihşān ide dirseñ Hűdā
Zıkr-i fikrűñ rűz-1 řeb dilde műkerrer ide gōr
- 6 Mazhar-1 Luķf-1 Hűdā olmaķ dilerseñ Faħriyā
İķtidāy-1 sűnneti pāk-1 peyamber ide gōr

51

Fā ‘ i lā tűn Fā ‘ i lā tűn Fā ‘ i lā tűn Fā ‘ i lűn

- 1 Māsivā ħubbın derűndan zā’il iden řādān olur
řűbhe itme ķurb-1 mevlā ħāřıl iden řādān olur
- 2 Māsivā ħubbı Hűdādan kiřiye ider be‘ id
Gice gűndűz anuñ iřidā’imā feryād olur
- 3 ħubb-1 Ħaķla ķalbini memlű iden her rűz-1 řeb
Zāhir u bāıında vű hem rűz-1 cezāda řād olur
- 4 Emr u nehye imtişāl ile kiři ma‘ mūr olur
İmtiřāl itmeyenűñ ħāli műdām olur

⁵¹ S 91a: M 12b
5b dűnye: dűnyā M

- 5 Faḥriyā tevḥīd-i Ḥaḫḫa ‘ömrini şarf eyleyen
Dünye vü ‘uḫbāda ol kimse müdāmī şād olur

52

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Çün ‘Ene’-i-Ḥaḫḫ’ sırrını bilmez nice manşūr olur
Cām-ı ‘aşkı nüş iden āşık nice maḥmūr olur
- 2 Dünye vü ‘uḫbāyı ta‘mīr eylemekden geçmeyen
Bu vücūduñ şehri ey ‘aşık nice ma‘mūr olur
- 3 Sālik-i Ḥaḫḫuñ derūnuda dürr-i yektā yatur
Baḫr-ı heft esmā-i Rabbānī ile meşhūr olur
- 4 Nefsi ıslāḥ itmek için ara bul bir mürşidi
Nice müddet terbiyetle hāk-i gil faḡfūr olur
- 5 Baş açık yalın ayak varınca dīvān-ı Ḥaḫḫ’a
Diyeler yevm-i cezāda Faḥriyā maḡfūr olur

53

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Aç gözüñ cānuñ uyar istedüğüñ sendedir
Bu sözümi diñler iseñ istedüğüñ sendedir
- 2 Serserī gezme yabanda kendüñe gel kendüñe
Mürşid-i kāmīl elin tūt istedüğüñ sendedir

⁵² S 91a-91b: M 12b
2a dünyē: dünyā M

⁵³ S 91b: M12b
4a var: M de yok

- 3 ‘Beyt-i Hâkîmî kalb-i mü’min’ bize peygamber didi
Ğıll ü ğışden pāk ide gör istedüĝüñ sendedir
- 4 Yerde gökde her ki var mü’min-i kāmilde bol
Mü’min-i kāmil iseñ istedüĝüñ sendedir
- 5 Faḥriyā yeter ozanlık eyledüñ sen ‘aybdır
Aç gözüñ cānuñ uyar istedüĝüñ sendedir

54

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Dā’imā gül-zār-ı cennetden nesīm-i ‘aşk eser
Virir uşşāk-ı Hūdāya sırr-ı esmādan ḥaber
- 2 Ol ḥaber birle gelür ‘uşşākā her dem vecd-i ḥāl
Zāhid-i ḥodbinî gör kim ‘aşk-ı Hâkda n bî-ḥaber
- 3 ‘Aşk-ı Hâkdan ğayri bir hem-dem bulunmaz ‘āşıkā
On sekiz bin ‘ālemi geşt eyler ise ser-te-ser
- 4 Seng-i ḥārā gibidir münkir velī eflāk-veş
Zikr-i Hâkḳla devr ider ‘uşşāk her şām u seḥer
- 5 Olmak isterseñ eger maḳbūl-i dergāh-ı Hūdā
Rāh-ı Hâkda Faḥriyā terk ide gör cān ile ser

⁵⁴ S 91b-92a: M 13a
3 eyler ise: eylerseñ M

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

1

- 1 Kıl müyesser Yā İlāhī 'usratımız ola hayr
- 2 'Rabbī yessir ve lā tū'assir Rabbi temmim bi'l hayr'
- 3 Mü'minūnuñ 'aķıbeti dā'imā ola hayr
- 4 'Rabbī yessir ve lā tū'assir Rabbi temmim bi'l hayr'

2

- 5 Müşkil olan işlerini dā'imā bīçārenüñ
- 6 Eyle āsān ol mu'ini dā'imā bīçārenüñ
- 7 Luţfuñ ile vir murādın dā'imā bīçārenüñ
- 8 'Rabbī yessir ve lā tū'assir Rabbi temmim bi'l hayr'

3

- 9 Cümlemiz senden umarız faẓl u ihsān Yā Kerīm
- 10 'Āşiyāna rahmetünle eyle ğufrān Yā Kerīm
- 11 Cümleye eyle müdāmī lütf-ı ihsān Yā Kerīm
- 12 'Rabbī yessir ve lā tū'assir Rabbi temmim bi'l hayr'

HARF-İ ZĀL

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Mazhar-ı nūr-ı Hüdāyı lem yezeldir qalbimiz
Maḥzen-i sırr-ı Hüdāyı lem yezeldir qalbimiz
- 2 Nūr-ı İmanla münevver qalb-i mü'min dā'imā
Membra' -ı nūr-ı Hüdāyı lem yezeldir qalbimiz

⁵⁵ S 92a: M 13a

⁵⁶ S 92a-92b: M 13a-13b

- 3 Zıkr-i Hakkā şuğl ile pür-nūr olur dil-hānesi
Maṭla‘ -ı nūr-ı Hüdāyı lem yezeldir ḳalbimiz
- 4 Sırr-ı ğaybü’l-ğaybe vāḳıf olur esrār-ı Hüdā
Meşrıḳ-ı nūr-ı Hüdā’yı lem yezeldir ḳalbimiz
- 5 Faḫrī-i bī-çāreye Luṭf eyledi Rabb-i Kerīm
Maḫzar-ı nūr-ı Hüdāyı lem yezeldir ḳalbimiz

57

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Maḫzar-ı sırr-ı Hüdādır ḳutb-ı ‘ālem şeyḫimiz
Hāzret-i Naḳşī Efendī oldı cāna pīrimiz
- 2 İdelim şubḫ u mesā tevḫīd-i Hakkı āşikār
Nūr-ı zıkrıyle mūnevver ola dā’im ḳalbimiz
- 3 Halkā-i zıkre girüb gel gör tecellī nūrını
Pür ziyā olsun hemīşe zāhir u bāṭınımız
- 4 Hakk te‘ālā feyż-i Luṭfuñ bize hemrāh eyleye
Dünye vü ‘uḳbāda her dem budurur maḳşūdımız
- 5 Açıla gülzār-ı tab‘ uñ Faḫriyā sa‘y ide gör
Himmet-i pīr ile taḫsīn ideler aḳrānımız

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Sen āsān eyle Rabbim yolumuz
Senūñ Luṭfuñā ḳalmıřdır iřimiz
- 2 Münevver eyle nūr-ı zıkrūñ ile
Gice gündüz İlāhī dillerimiz
- 3 Dađı fikrūñ eyle her-dem efendim
Münevver eyle Yā Rab ḳalblerimiz
- 4 Yüzüm ḳarasına bağma Ḥudāyā
Dü ‘ālemde beyāz eyle yüzümüz
- 5 Bağışla cürmimi ‘af it günāhım
Gice gündüz budur senden ricāmız
- 6 Ğariḳ-i bağr-i ‘iřyānım Kerīmā
Tecāvüz eyle ‘afv idüp suçumuz
- 7 Bu Fađrī-i günehkāruñla Yā Rab
Sen āsān eyle cümle müşkilimiz

ḤARF-İ SĪN**Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn**

- 1 Didi Ḥađ eyleñ Ḥabībimden řefā‘ at iltimās
Emr-i Ḥađla ideriz her-dem řefā‘ at iltimās

⁵⁸ S 92b-93a: M 13b

⁵⁹ S 93a: M 14a
3b hergiz: her-dem S

- 2 Luṭf idüp eyle şefā‘ at Yā Resūla’llāh bize
İderiz dā’im cenābından şefā‘ at iltimās
- 3 Didi Hāḡ şānuḡda ‘Levlāk’ şekimiz yoḡdur bizim
Ġayrılardan itmezüz hergizşefā‘ at iltimās
- 4 Olmasan sen olmaz idi ‘arş-ı kürsī levḡ ḡalem
Ümmetinüñ cümlesi ider şefā‘ at iltimās
- 5 ‘Āşıḡıñdur tā ezelden Faḡrī bīḡare senüñ
Şevkuñ ile iderim dā’im şefā‘ at iltimās

ḤARF-İ ŞİN

60

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Sarāy-ı vaḡdete dāḡil olam diriseñ ey gardaş
Derünice Hāḡḡa yalvar gice gündüz sen ey gardaş
- 2 Bu fāniye niye geldüñ eger bilir iseñ merdsin
Hāḡ’ı bilmek için geldüñ muḡaḡḡaḡ bil sen ey gardaş
- 3 Ḥaḡan kim ‘men ‘aref’ sırrı zuḡūr ider ise şek yoḡ
Vücüd iḡlīmine elbet olursuñ şāh sen ey gardaş
- 4 Ġariḡ-i baḡr-i ‘aşḡ olup dürr-i maḡşūdı bulursuñ
Cenāb-ı ḡuds-ı aḡdesden bulursun feyzi sen ey gardaş
- 5 Ene’l Hāḡ sırr-ı āşıḡda zuḡūr itmek ‘acep midir
O sıra vāḡıf olmaḡa calış dā’im sen ey gardaş

⁶⁰ S 93a-93b: M 14a
343, nu: 2532.

- 6 Eger yār-ı vefādarsan hemîşe Faḥrî-i zāra
Olursun nâil elbetde murādına sen ey gardaş

ḤARF-İ ŞÂD

61

Müfte' ilün Mefâ' ilün Müfte' ilün Mefâ' ilün

- 1 Ḥubb-ı sivādañ ḳalbüñi zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş
Hıḳd u ḫasedden daḫi hem zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş
- 2 Zıkr-i Ḥaḳḳa şuḡl eyleyen Ḥaḳ Luṭfuna mazḫar olur
Ḳahr-ı Ḥudādan mü'mini zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş
- 3 Zıkr-i Ḥudā iden kişi Ḥaḳḳa yaḳın olur müdām
Bu' d-ı Ḥudā'dan 'aşıḳı zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş
- 4 Zıkr-i Ḥudā idenlerüñ ḳalbi bulur dâ'im cilā
Nār-ı ceḫîmden sālîki zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş
- 5 Ey Faḥrî-i bîçāre sen zıkr-i Ḥaḳḳa şuḡl ide gör
Cümle kederden zākiri zıkr-i Ḥudā ider ḫalāş

62

Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lâ tün Fâ 'i lün

- 1 Yā Resūla'llāh şefâ' at it ceḫîmden ḳıl ḫalāş
Mübtelāy-ı derd-i 'işyānım ceḫîmden ḳıl ḫalāş
- 2 Kim ki senden isti'ānet diler ise Luṭf idüp
'Arşa-i maḫşerde anları ceḫîmden ḳıl ḫalāş

⁶² S 93b-94a: M 14b
3b vezin hatalı

- 3 Rūz-ı maḥşede ʿuşātı ḥacīl itme kıl kerem
Luṭf-ı Ḥaḳla anları ceḥīmden kıl ḥalāş
- 4 Ḥaḳḳuñ iḥsānıyla şāh-ı enbiyānuñ bī-gümān
Müzniḇini Luṭf idüp nār-ı ceḥīmden kıl ḥalāş
- 5 Yā Resūla'llāh imāmeyn ḥürmetine Faḥrīyi
Ḥaḳk te'ālādan recā idüp ceḥīmden kıl ḥalāş

63

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Ezel beminde neşr itdi saña feyzini Feyyāz
Muḥaḳḳak bil seni Luṭf ile ma' mür ider Feyyāz
- 2 Eger emmāreye ğalib olam dirseñ eyā şādık
Müdāmī zikre meşğül ol seni mansūr ider Feyyāz
- 3 Günāhını Ḥüdāvendüñ ʿufüvv itmezse müşkildir
Niyāz eyle gice gündüz seni mağfūr ider Feyyāz
- 4 ʿAcep iḥsānı vāsi' dir Ḥüdānuñ ḳullara her ān
Tecellī eyleyüp her-dem seni pür-nūr ider Feyyāz
- 5 İdüp iḥsānını izḥār Ḥüdā-yı-lem-yezel Faḥrī
Keremler eyleyüp dā'im seni mesrūr ider Feyyāz

⁶³ S 94a: M 14b
3a günāhını: günāhımı M
3a Ḥüdāvendüñ: Ḥüdāvendā M
3a ʿufüvv: ʿafv M
3a itmezse: eylemezseñ M

ḤARF-İ ṬĀ

64

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Enbiyā vü evliyānuñ ḥürmetine vir neşāt
Zıkr-i pāküñle münevver eyle qalbim vir neşāt
- 2 Her dem ü her laḥza dūr itme dilimden zıkrüñi
Daḥi memlū eyle qalbim fikrūñ-ile vir neşāt
- 3 Gice gündüz Allāh Allāh diyü ben zār eylerim
‘Arşa-i maḥşerde maḥzūn itme Luṭf it vir neşāt
- 4 Evvel-i āḥir çü sensin bāṭın u zāhir daḥi
Zāt-ı pāküñ ḥürmetine ol mu‘īnim vir neşāt
- 5 Her-dem iḥsānına mazḥar eyle Faḥrī kulunı
Enbiyā vü evliyānuñ ḥürmetine vir neşāt

65

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Sırr-ı tevḥid ile Rabbim eyle qalbim pür neşāt
Dünye vü ‘uḫbda Rabbim eyle qalbim pür neşāt
- 2 Luṭfuñā qalmıñ bir ‘abd-i ‘ācizim eyle kerem
Zāhir u bāṭında Rabbim eyle qalbim pür neşāt
- 3 Hızr-ı tevḥikuñ iriñdir sāliline Yā İlāh
Anlaruñ qalbini Rabbim eyle dā’im pür neşāt

⁶⁴ S 94a-94b: M 15a

⁶⁵ S 94b: M 15a
1b dünye: dünyā M

- 4 Nūr-ı esmā' ile Rabbim ıl mūnevver albimi
Rūz-ı Őeb senden niyāzım eyle albim pūr neŐāt
- 5 Bī-kes ũ dermānda almıŐ Fari-i bī-arene
Eyle Rabbimdā'imā albimi anun pūr neŐāt

66

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Lufuñā had yok efendim vir bize dā'im neŐāt
Zikr ũ fikrūñle mūnevver eyle albim vir neŐāt
- 2 Rūz-ı maŐerde hail hail itme beni beyne'l- ũmem
Budurur senden niyāzım gice gūndūz vir neŐāt
- 3 RaŐmetimden at' -ı ũmmid eylemeñ didūñ bize
at' -ı ũmmid itmezūz biz vir bize Rabbim neŐāt
- 4 Cūmle mū'minler ile bu 'abd-i 'aciz bedene
Hızr-ı tevfiķuñ irişdir vir bize Rabbim neŐāt
- 5 Mū'minīn-i mū'mināt ile bu pīr-i 'acizūñ
Vir murādın Lufuñ-ile eyle dā'im pūr neŐāt
- 6 ullaruñdan rū-siyeh bu Faħri-i nā-izūñe
'Men 'aref' sırrına vāķıf eyle dā'im vir neŐāt

⁶⁶ S 94b-95a: M 15a

HARF-İ ZĀ

67

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Cümlemizüñ ol mu'ini Ya Kerim ü Yā Hafiz
Dünye vü 'uqbāda korkudan emin it Yā Hafiz
- 2 Rüz-ı maşerde hācīl itme bizi Luṭfuñ ile
Dā'imā Luṭfuña maḫhar eyle bizi Yā Hafiz
- 3 Cürmimiz ḫadden füzundur saña ma'lūm ḫālimiz
Yüzimizin ḫarasına bakma 'afv it Yā Hafiz
- 4 Bir bölük āşileriz geldik ḫapuña Yā Kerim
Bizi itme efendim eyle ihsān Yā Hafiz
- 5 Cümle mü'min ḫullaruñla Faḫrī-i nā-ḫizūñi
Luṭf-ı ihsānına maḫhar eyle dā'im Yā Hafiz

68

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Cevher-i zikr-i Ḥudāyı ḫalbde iderseñ ḫıfz
Bil vücūduñ şehrini a'dādan idersin ḫıfz
- 2 Kenz-i lā yefnāya irmek diler iseñ dem-be-dem
Yedi esmā' sırrını ḫalbünde idersün ḫıfz
- 3 'Ālem-i lāhūta uçmaḫ diler-iseñ ey gönül
Her vaḫitde sūnnet-i Aḫmedi idersün ḫıfz

⁶⁷ S 95a : M 15b
1b dünye: dünyā M

⁶⁸ S 95a-95b : M 15b
4a vezin hatalı

- 4 Pūte-i ‘aşk içre eger olur iseñ tabh
Kīmiyā-yı ma‘nevīyi hergizidersen hıfz
- 5 ‘Men ‘aref’ sırrına vākıf olmağ isterseñ eger
Faḥriyā taḳvā ile sırrını idersin hıfz

HARF-İ ‘ AYN

69

Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lūn

- 1 Bizi Ḳur’ān-ı Kerīmün ḥürmetine Yā Semī‘
Şerm-sār itme ḥabībūñ ḥürmetine Yā Semī‘
- 2 Luṭf idüp itme ḥacıl beyne’l-ümem rüz-ı cezā
Enbiyā vü evliyānuñ ḥürmetine Yā Semī‘
- 3 Dā’imā şıḥḥat selāmet eyle mesrūr it bizi
Fazluñ ile ism-i pākuñ ḥürmetine Yā Semī‘
- 4 Soñ nefesde ḳıl müyesser bize hüsn-i ḥātime
Luṭfuñ ile zat-ı pākuñ ḥürmetine Yā Semī‘
- 5 Luṭf u iḥsānına mazḥar eyle Faḥrī bendeñe
Dā’imā ümmü’l- kitābuñ ḥürmetine Yā Semī‘

⁶⁹ S 95b : M 16a
3a şıḥḥat : şıḥḥat ü M
5a lütf u : lütf-i

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Ehline hergizhelâldir hem mubâh devrân semâ^ç
Nâ-ehil olanlara hergizmübâh olmaz semâ^ç
- 2 Niçin olmaz diriseñ sen ey birâder şöyle bil
Ehl-i devrânda gerek zühd ger mübâh ola semâ^ç
- 3 İtme inkâr mütteķî olanlaruñ devrânını
Kurb-ı Mevlâ ister-iseñ eyle devrân-ı semâ^ç
- 4 Zühd ile takvâ ile olanlara daħl eyleme
Hergizanzlara devrân ħelâl hem semâ^ç
- 5 Mütteķînden olur iseñ Faħriyâ sen de eger
Saña devrân ħelâl olur daħi semâ^ç

ĤARF-İ ĖAYN**Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn**

- 1 Ĥamdü-li’llâh zıkr-i Ĥaķķla yanar ħalbimde çerâğ
Umarım ki iki ‘âlemde yüzümüz ola âĖ
- 2 Zıkr-i Ĥaķķ mü’mınlerüñ her dem Ői‘ârındandırur
Anuñ-içün zıkr-i Ĥaķķa hergizitmezler yasâğ
- 3 Kim iderse zıkr-i Ĥaķķı bulur elbetde necât
Zıkr-i Ĥaķ nâr-ı ceĥîmden mü’mını ider ırâğ

⁷⁰ S 95b : M 16a

⁷¹ S 96a : M 16a-16b

- 4 Āqıl iseñ zıkr-i Hakkı itme dilinden cüdā
Zıkr-i Hakkla dā'imā kâim durur şahrā vü tåg
- 5 Sa'y ide gör zıkr-i Hakkı Faḥriyā leyl ü nehār
Hakkıñ ihsānıyla dā'im dünyede oldukça şāğ

ḤARF-İ FĀ

72

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Māsivā ḥubbundan 'ārī eyle qalbim Yā Laṭīf
Kendü ḥubbuñ ile memlū eyle qalbim Yā Laṭīf
- 2 Cürmüm' afv it fazluñ ile itme maḥşerde ḥacīl
'Arz-ı dīdār ile mesrūr eyle qalbim Yā Laṭīf
- 3 Nūr-ı himmetle 'azīzim qalbim iḥyā eyledi
Mecma'-ı ḥālātı 'irfān eyle qalbim Yā Laṭīf
- 4 Ḥān-gāh olsun derūnum milket-i 'aşıqlara
Gülşen-i sırr-ı maḥabbet eyle qalbim Yā Laṭīf
- 5 Zevk-i rūḥāniyyet iḥsān eyle iqlīm-i dīde
Pādişāh-ı 'aşka me'vā eyle qalbim Yā Laṭīf

ḤARF-İ KĀF

73

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lūn

- 1 Bu vücūd şehrini ta' mīr eyledi mi'mār-ı 'aşk
Hem gönül levḥine taşvīr eyledi ruḥsār-ı 'aşk

⁷² S 96a : M 16b

⁷³ S 96a-96b : M 16b

- 2 Bülbul-i dil nağme eylerse ‘aceb mi zāhidā
Bāğ-ı albim himmet-i pīr eyledi gūlzār-ı ‘aş
- 3 Nāle vü efğān-ile feryādıma dal eyledi
Bu dil-i mecrūa tesīr eyledi āşār-ı ‘aş
- 4 Cezbe-i Hā yār-ı gārımdır benim leyl ü nehār
ān-gāh-ı dilde tezkīr eyledi ezkār-ı ‘aş
- 5 Zīkr-i Hā mir’āt-ı albe dā’imā virir cilā
Anuñ-iün hūsnūn ihār eyledi dīdār-ı ‘aş
- 6 Fariyā itdūñ teşebbūş bir ‘azīz-i kāmile
amdü-li’llāh saa tarīr eyledi evār-ı ‘aş

74

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Bāde-i bezm-i elestden nūş iden arār-ı ‘aş
Na‘ra-i hevāyla eyler kendūni ihār-ı ‘aş
- 2 ‘Ālem-i lāhūta pervāz itmek-iün rūz-ı şeb
Bāl ü berrin ‘aş-ile eyler gūşād ebrār-ı ‘aş
- 3 Gice gūndūz her nefesde Allāh Allāh diyenūñ
Vech-i pākūñde zūhūr ider anuñ envār-ı ‘aş
- 4 Kim iderse hışn-ı tevīde teaşşun dā’imā
Bar-ı albde mevc odur bil şūbhesiz enhār-ı ‘aş
- 5 Fariyā zīkri devāma şuql iderseñ rūz-ı şeb
Şūbhe itme saa dai keşf olur esrār-ı ‘aş

⁷⁴ S 96b : M 17a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Nüküş-māsivā'llāh 'dan kesel kııl 'uzlet ey' aşık
Mücellā olur āyineñ bulurşun şafvet ey' aşık
- 2 Fenā baħrına ğavvāş ol bula gör devlet-i bākī
Nice bu fāniye rağbet nice bir ğaflet ey' aşık
- 3 Bu fāniye ' izzete baħma haķikat ' izzetin bul kīm
İki ' lemde şübhesiz bulasın devlet ey' aşık
- 4 Nüküş-ı ' āleme her kim baħup almaz ise ' ibret
Bu fānide vü bākide bulunmaz ' izzet ey' aşık
- 5 Teveccüh eyle dergāha sañā keşf ola tā esrār
Naşihat al bu Faħrīden ide gör himmet ey' aşık

ḤARF-i KEF**Fā' i lā tün Fā' i lā tün Fā' i lā tün Fā' i lün**

- 1 Vālih ü hayrān oldum ben Resūl-i Ekremüñ
Dilde bākīdir hayāli ol Resūl-i Ekremüñ
- 2 Her-dem ' ābād eyle Yā Rabbī derūnum mülkini
Fikri ile rüz-ı şeb dā'im Resūl-i Ekremüñ
- 3 Rū-siyeh beyne'l-ħalāyık itme maħşerde beni
Luţfuñ-ile ħürmetine ol Resūl-i Ekremüñ

⁷⁵ S 96b-97a : M 17a

⁷⁶ S 97a : M 17a-17b

- 4 Ol siyeh giysüyü hām ender hāmuñ fikri ile
‘Āşık-ı şūrīdesi oldum Resül-i Ekremüñ
- 5 Yā İlāhī bu günehkār Faḥri’yi Luṭfuñ ile
Hürmetine mağfired eyle Resül-i Ekremüñ

77

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lün

- 1 Hadd ü ḥaşrı yoḳdurur iḥsānınuñ
Ġāyeti yoḳ baḥr-ı bī-pāyānınuñ
- 2 Kühüne ‘ilmi irişmez kimsenüñ
Şun‘una fehmī irişmez kimsenüñ
- 3 Rāzıkıdır bende vü āzādenüñ
Dest-gīridir ḳamū üftādenüñ
- 4 Kibriyāsına göre bu nüh felek
Zerre-i nāçizdir bī-rayb ü şek
- 5 Hāliḳı vü rāzıkıdur ‘ālemüñ ey Faḥriyā
Küllü tedbīr ü taşarruf hep anuñ

⁷⁷ S 97a-97b : M 17b
5a vezin hatalı

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Dūnye vü ‘uqbāsı ma‘mūr olur Allāh diyenūñ
Zāhir u bātını ma‘mūr olur Allāh diyenūñ
- 2 Hāḡḡ te‘ālā müşkilin āsān ider fazlıyla hem
Nefs-i pūr-telbīs-i maḡhūr olur Allāh diyenūñ
- 3 Gice gündüz Allāh Allāh diyenūñ her vech-ile
Luṭf-ı Hāḡḡla ḡalbi mesrūr olur Allāh diyenūñ
- 4 Mekteb-i ‘irfānda ‘ārif meclīsine ḡāzır ol
‘Ālem içre ‘ilm-i meşḡūr olur Allāh diyenūñ
- 5 Muşṭfānuñ sūnnetine iḡtidā idenlerūñ
Şübhesiz a‘māli mebrūr olur Allāh diyenūñ
- 6 Ṭālib-i sırra ḡaḡīḡat olanuñ Faḡrī hemīn
Rāh-ı Hāḡḡda sa‘yı meşḡūr olur Allāh diyenūñ

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lūn

- 1 Mü‘minuñ ḡalbin münevver ider Allāh Hū dimek
Hem ḡönül levḡin mücellā ider Allāh Hū dimek

⁷⁸ S 97b : M 17b
1a dūnye :dünyā M
1b bātını : bātın S
1b ma‘mūr : pūr nūr M
5b ‘amāli : ‘amāl S

⁷⁹ S 97b-98a : M 17b-18a
3b dūnye :dünyā M
4a hem : M de yok

- 2 Gice gündüz Allāh Allāh diyelim sizūñ ile
Cümle müşkilleri āsān ider Allāh Hū dimek
- 3 Z̄ikr-i H̄aḡḡa şuġl iderseñ dā'imā hiç şübhe yok
Dünye vü 'uḡbāñı ma' mūr ider Allāh Hū dimek
- 4 H̄āne-i dilden sivā ḡubbını hem iḡrāc ider
ḡubbı H̄aḡḡı ḡalbe idḡāl ider Allāh Hū dimek
- 5 Sünnet-i peygamberi icrā iderseñ Faḡriyā
Rūz-ı maḡşerde yüzün āġ ider Allāh Hū dimek

80

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Vaḡdet meyinün cür'asın nūş eyleyen 'āşıḡlaruñ
Leyl ü Nehār esrikleri ayılmaz ol 'āşıḡlaruñ
- 2 H̄aḡḡ'uñ cemālūñ görmege feryād iderler Hū deyū
Ey zāhidā daḡl eyleme feryādına 'āşıḡlaruñ
- 3 Peyġambere tābi' olan tevḡīd ideler rūz-ı şeb
Tevḡīdine daḡl eyleme ey zāhidā 'āşıḡlaruñ
- 4 Cümlemizūñ maḡşūdına Luḡf eyleyüb faḡlı ile
Nāil ide Ḳādir Ḥudā ḡürmetine 'āşıḡlaruñ
- 5 Bu Faḡri-i nā-çizūñ itme ḡacil Yā Rabbenā
Rūz-ı cezā beyne'l-ümem ḡürmetine 'āşıḡlaruñ

Fā ' i lā tūn Fā ' i lā tūn Fā ' i lā tūn Fā ' lūn

- 1 İde gör zıkr-i Hüdā ola münevver qalbūñ
Ref' olup hubb-ı sivā ola muṭaḥḥar qalbūñ
- 2 Dilde yaq āteş-i tevḥīdi müdām ey ' āşık
Rūz-ı şeb sa' y ide gör ola mu' aṭṭar qalbūñ
- 3 Cümle müşkil olur āsān Ḥaqqı zıkrile müdām
Faẓl u iḥsānı Hüdā'ya ola mazḥar qalbūñ
- 4 Dilde tekrār ide gör zıkr-i Ḥaqq' ı leyl ü nehār
Dā'imā nūr-ı Hüdā'ya ola munzar qalbūñ
- 5 Qalb-i ' uşşāka tecellī ider Allāh Faḥrī
Sen de şeyḥūñ gibi sa' y ola enver qalbūñ

ḤARF-İ LĀM**Müstef' ilūn Müstef' ilūn Müstef' ilūn Müstef' ilūn**

- 1 Ey nefsi-şūm itdūñ yeter sehvi- zılel inşāfa gel
Bir gün gelir görmez gözūñ ańsız ecel inşāfa gel
- 2 Pırlık gelüp gitdi şebāb tevbe eyle gel ' işyānına
Tevbe idenler şübhesiz görür cemāl inşāfa gel

⁸¹ S 98a-98b : M 18a
3b faẓl u : faẓl-ı S

⁸² S 98b : M 18b
2a vezin hatalı

- 3 Emr-i Hakkā münkād iseñ rāzī olur senden Hudā
İtdüñ yeter ey nefsi bed tül-i emel inşāfa gel
- 4 *'Lā teknaū min rahmetī'* didi bize Qur'ānda Hakk
Ümmidimiz kaç' itmezüz itme cedel inşāfa gel
- 5 Derviş Muhammed Faḥrī'ye münkād olursun ey gönül
İşleyelim her rüz-ı şeb eyü 'amel inşāfa gel

83

Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā' ilün

- 1 *'Men 'aref'* sırrına vāşıl olayım dirseñ gönül
Gice gündüz zıkr-i Hakkā şuğl idersin ey gönül
- 2 Men nedānem dersin almağ dir iseñ sen eger
Ehl-i' aşkuñ himmetine gice gündüz ey gönül
- 3 Mekteb-i ' irfāna dāḥil olayım dirseñ eger
Ehl-i ḥālūñ şoḥbetine dāḥil ol sen ey gönül
- 4 Kim ki işgā ider ise Hakk sözi hiç şübhe yok
Luṭf-ı Hakkā mazhar olur ol kimsene ey gönül
- 5 Zāhir u bātında Hakkūñ Luṭfına mazhar olur
Kim iderse Faḥrī ile zıkr-i Hakkı ey gönül

⁸³

S 98b-99a : M 18b

2b ' aşkuñ himmetine gice gündüz : ḥālūñ şoḥbetine dāḥil M

Fe ‘i lā tūn Fe ‘i lā tūn Fe ‘i lā tūn Fe‘ ilūn

- 1 Gidelim Hāqdan yaña gel senūñle ey gönül
Luṭf-ı iḥsān bulalım gel senūñle ey gönül
- 2 Pās-bān-ı ‘ālem-i lāḥūt olam dirseñ müdām
Zākir-i Hāq olalım gel senūñle ey gönül
- 3 ‘*Fezkürūnī*’ didi Hāq Qur’ānda yoqdur şübhemiz
Emre münkād olalım gel senūñle ey gönül
- 4 Emr-i Hāqdan gayrıya itme şaķın hiç iltifāt
Ṭālib-i Hāq olalım gel senūñle ey gönül
- 5 Emr u nehye inķıyādda Faḥrīye hem-dem olup
Gidelim Hāqdan yaña gel senūñle ey gönül

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Hāzret-i Hāqqa eger ‘āşık iseñ tevḥīde gel
Sırr-ı Hāqqa nā’il olam dir-iseñ tevḥīde gel
- 2 Zıkr-i Hāqdır nā’il iden ‘āşıkı māqşūdına
Nāil-i maqşūd olayım dir-iseñ tevḥīde gel
- 3 Bāğ-ı vaḥdet bir maqām-ı ‘ālīdir sende eger
Bende oña dāḥil olam dir-iseñ tevḥīde gel

⁸⁴ S 99a : M 18

⁸⁵ S 99a : M 19a

- 4 Gülşen-i vaḥdetde tāze gül güşād olur müdām
Bülbül olup nāle idem dir iseñ tevḥīde gel
- 5 Gūş iderseñ Faḥrī-i bīçārenüñ pendüñ eger
'Fezkürūnī' didi Ḥaḫ bilür iseñ tevḥīde gel

86

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Vaḥdet bāğınuñ bülbülün gūş eylemek ister iseñ
Tut mürşid-i kāmīl-i din tevḥīde gel tevḥīde gel
- 2 Peyğamberün sünnetini icrā iderseñ şübhesiz
Maḫşūdını ḥāşıl ider tevḥīde gel tevḥīde gel
- 3 Kim ki Ḥaḫkuñ emrittigün işler ise ey zāhidā
Taḫşīl ider ol kullığı tevḥīde gel tevḥīde gel
- 4 Vaḥdet bağı güllerini şem eyleyen 'āşıklara
İḥsān ider Ḥaḫ anlara tevḥīde gel tevḥīde gel
- 5 Yūnus ile söyleşmişem ma' nāda bu Faḥrī gibi
Ḥaḫdır anı nuḫ ittiren tevḥīde gel tevḥīde gel

87

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 Ḥaḫқа eger 'āşık iseñ tevḥīde gel tevḥīde gel
'Āşk özine yanık iseñ tevḥīde gel tevḥīde gel

⁸⁶ S 99b : M 19a
⁸⁷ S 99b : M 19a
3b Ḥaḫ lütfına : lütf-1 Ḥaḫқа M

- 2 Her rŭz-ı ŧeb zıkr-i Hađđıa ŧuđl ide gŧr ez-cān-ı dil
Pŭr-nŭr dil-hānesi tevĥīde gel tevĥīde gel
- 3 Tevĥīd siler şalb pasını dilden gider ĥubb-ı sivā
Hağ Luğfına mağhar ider tevĥīde gel tevĥīde gel
- 4 ŧehr-i vŭcŭd olur emīn mess idemez nār-ı ceĥīm
Zıkr-i Ĥudā ider ĥalāŧ tevĥīde gel tevĥīde gel
- 5 Ey ‘āŧıķ-ı ŧādıķ eger dińler iseń bu sŧzleri
Faĥrī didi bir ĥoŧ ĥaber tevĥīde gel tevĥīde gel

88

Fā ‘i lā tŭn Fā ‘i lā tŭn Fā ‘i lā tŭn Fā‘ ilŭn

- 1 ‘Men ‘aref’ sırrına vāķıf olmaķ isterseń gŧnŭl
Zıkr-i Hağdan gice gŭndŭz ey gŧnŭl
- 2 Hep irenler zıkr-i Hağla irdiler mađŧŭdına
Sen daĥı ŧuđl eyle zıkr-i Hađđıa dā’im ey gŧnŭl
- 3 Dŭnye vŭ‘ uķbāda Hađđıuń Luđfına mađhar olur
Kim iderse zıkr-i Hađđı ĩŧiđāli ey gŧnŭl
- 4 Mađlŭb-ı a‘ lā olan dīdāra nā’il olmağa
Zıkr-i Hađdan ĥayrı ĥāre yođdur ańā ey gŧnŭl
- 5 Ehl-i ta‘ nuń daĥline bađma ŧađın beyĥŭdedir
‘Fezkŭrŭ zıkran keŧīran’*didi Hağ bil ey gŧnŭl

⁸⁸ S 99b-100a : M 19b
3a dŭnye : dŭnyā M
4b ańā : M de yok

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilün

- 1 Luṭf idüp Sultān-ı Kevneyn ḥürmetine Zü'l Celāl
‘Āfv ide Luṭfiyla cürmüm eyleye ‘arz-ı Cemāl
- 2 Sırr-ı tevḥīd ile ḳalbim eyle memlū Yā Kerīm
Dā'imā feżini iḥsān eyle her rüz-ı leyāl
- 3 ‘Ālem-i lāhūta pervāz itmek ister cān u dil
Fazluñ ile bu ḳuluña eyle i'ṭā per ü bāl
- 4 '*Lī me'allāh*' sırrın ile bu za'ife āşikār
Luṭfuñ-ile her-dem eyle bendeñi şāhib kemāl
- 5 Bāğ-ı vaḥdet gülleridir şübhesiz 'uşşāk-ı Ḥaḳ
Bülbül āsā Hū diyüb iderler ümmīd ü vişāl
- 6 El-emān senden meded ey Rabb-i Raḥmān el-emān
Eyle iḥsān-ı kerem Faḥrī'ye her-dem ḥüsn-i ḥāl

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilün

- 1 Sensin Allāh'üş-Şamed Ey Pādişāh-ı Lā Yezāl
Daḥi Vāḥid hem Ehad Ey Pādişāh-ı Lā Yezāl
- 2 '*Lem yelid ve lem yūled*' sensin ancaḳ şübhesiz
'*Lem yekün küfven* Eḥad' Ey Pādişāh-ı Lā Yezāl

⁸⁹ S 100a : M 19b
5 ümmīd-i vişāl : ümmīd ü vişāl M
6 ḥüsn-i ḥāl : ḥüsn ü ḥāl M

⁹⁰ S 100b : M 19b-20a

- 3 Senden olmazsa ‘ināyet ullara mşkil olur
Luf idp eyle meded Ey Pādiāh-ı Lā Yezāl
- 4 ‘Āıyanun cmleninn hem daı ben ulunn
Tevbemizi itme red Ey Pādiāh-ı Lā Yezāl
- 5 Bu gnehkār yzi ara Farnnn ‘iyānnn
Rametine itme sed Ey Pādiāh-ı Lā Yezāl

91

Fā ‘i lā tn Fā ‘i lā tn Fā ‘i lā tn Fā‘iln

- 1 ‘Ālem-i lāhta pervāz itmek istersen gnl
Suāl ide gr Hānn emri zre tevide gnl
- 2 Zkr-i Hāa ul idersen gice gndz dā’imā
Vāıl-ı cānān olursun sen de elbetde gnl
- 3 Zkr-i Hāa ul idenler irdiler masdna
Sen daı nā’il olursun zkre ul eyle gnl
- 4 Emr u nehye imtiāl idp Hāı zkr ide gr
‘*Knt kenzen*’ sırrına vāıl olam dirsen gnl
- 5 Olma an sst tenbel Far-i nā-iz gibi
Hāa mabl olur elbet Hāı zkr iden gnl

⁹¹ S 100b : M 20a

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Mir'āt-ı dil bulsun cilā dirseñ eger tevḥīde gel
Dil derdine dermān bulam dirseñ eger tevḥīde gel
- 2 Emr-i Ḥaḳḳa maḳdūruñu şarf ide gör leyl ü nehār
Ḥaḳḳ'a yaḳıñ olam müdām dirseñ eger tevḥīde gel
- 3 Ḥaḳḳun vişāli ka' besin her dem ziyāret itmege
Cānuñ diler her rüz-ı şeb dirseñ eger tevḥīde gel
- 4 'Āriflerin 'ālimlerin irdikleri menzillere
Nā'il olam her anda ben dirseñ eger tevḥīde gel
- 5 Zāhirde vü bātında hem ihsān-ı Ḥaḳḳ yāri kılup
Āsān ola müşkillerüñ dirseñ eger tevḥīde gel
- 6 Ey 'āşık-ı şādık eger bu derd-mend Faḫrī gibi
Luṭf-ı Ḥaḳḳa mazḫar olam dirseñ eger tevḥīde gel

ḤARF-İ MİM**Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā' ilün**

- 1 Şāh-ı 'ālem Muştafāya it şalāt ile selām
'Āḳibetüñ ḫayr ider Allāh senüñ ve's-selām

⁹² S 100b-101a : M 20a

⁹³ S 101a : M 20b

3a dünye: dünyā M

- 2 Gice gündüz eyle ol sulţāna her dem ittibā‘
Dünye vü ‘uqbāñı ma‘ mūr ider Allāh ve’s-selām
- 3 Kim ider ise şalātı hem selāmı şübhesiz
Ānı mesrūr ider Allāh şoñ deminde ve’s-selām
- 4 Siz dañi peygāmbere ‘āşıkšanās ey ‘āşıkāñ
Cān u dilden eyleyin siz de şalāt-ı ve’s-selām
- 5 İş bu sözler Luţf-ı Hāqdur söyledin ey Faḥriyā
İt şalāt ile selāmı cān u dilden ve’s-selām

94

Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā‘ ilün

- 1 Şüretā aḳrān-ı emsāl arasında aḳkarım
Ḥamdü- li’llāh Hāq ḳatında ğāyet ile ekremim
- 2 Men nedānem dersin aldım mekteb-i ‘ irfānda çün
Ānuñ-çün Hāqḳuñ esmāsına ḫālā a‘ lemim
- 3 ‘*Allem’e-l esmā*’ rumūzın fehmiden gelsin berū
Vāḳıf oldum ‘*men ‘aref*’ sırrına ḫālā a‘ lemim
- 4 Himmet-i pīr-ile her dem Luţf-ı Hāqḳa mazḫarım
Ḥızr-ı tevfiḳ-ı İlāhī ile ḫālā hem-demim
- 5 Luţf-ı Hāḳka ḫamd-i şükr it ey gönül Faḥrī ile
‘*Küntü kenze*’ vāşıl oldum tılısm-ı ‘ aḳamım

⁹⁴ S 101a-101b : M 20b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Yā İlähî bir günehkâr biz günehkâr kullıña kıl kerem
Rûz-ı maşşerde hacil itme beni beyne’l ümem
- 2 Hağ Kerîm hem ‘ Alîmsin kullarınun ħâline
Mağrifet eyle bizi Luţfuñ ile dem-be-dem
- 3 Enviyâ vü evliyânun ħürmetine Yâ İläh
Zerre deñlü baña ‘ aşkuñ eyle iĥsân kıl kerem
- 4 Zât-ı bî-çüni tecellî itdi ħamd olsun ona
Nâr-ı ‘ aşka ‘ aşıkuñ yandı yakıldı dem-be-dem
- 5 Hızr-ı tevfiğ-ı İlähî irişir sâliklere
Himmet-i pîr ile Fağrî ānuñ-ile yek demim

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Zâhir u bâtında Rabbim cümleye eyle kerem
Dünye vü ‘ uğbâda daĥi cümleye eyle kerem
- 2 Nûr-ı tevĥid ile pür-nûr eyle ħalb-i ‘ aşıkı
Dâ’imâ Luţfuñ ile ‘ aşıklara eyle kerem
- 3 Hızr-ı tevfiğun refiğ eyle müdâm ‘ aşıklara
Her dem ü lağzada ‘ aşıklara eyle kerem

⁹⁵ S 101b : M 20b-21a
4b āşıkân: āşıkun M

⁹⁶ S 101b-102a : M 21a
1b dünyē : dünyā M

- 4 Luṭf-ı iḥsān u kerem olmaz ise senden kerem
Ḳatı müşkildir efendim ‘ aşıkā eyle kerem
- 5 Eyle tevḫīḳuñ refiḳ her demde Yā Rab sālike
Luṭf idüp itme ḥacīl rūz-ı cezā eyle kerem
- 6 Sırr-ı ğayb’ü-l ğaybe vāşıl eyle Faḥrī ḳuluñı
Derd-mend-i bī-kesi Luṭfuñ ile eyle kerem

97

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Kerem eyle Kerīm Allāh ben āşī günehkārim
Senüñ Luṭfuña ḳalmışım daḫi ‘ āciz ü nā-çārim
- 2 İşim hep cümle ‘ işyāndırkeremler idüp cümle ‘ afv eyle
Gice gündüz döküb yaşı dem-ā-dem ‘ afvuñ umarım
- 3 Ḳatı müşkil ‘ āşī ḳuluñum ben senüñ Yā Rab
Ki zīrā cürmüm efzūndur ğarīḳ-i baḫr-i ‘ işyānım
- 4 Ḥabībüñ Muştafā ḫaḳḳı ḫalāş eyle bu ‘ āşīyi
Hevā’y-ı nefse ğāyet de esīr u hem giriftārim
- 5 Bu Faḥrī günehkāra keremler eyle Yā Rabbī
Eger zāhirde bāḫında saña ğāyetde muḫtācım

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Kerem-kānī Ḥudā'sın sen efendim
Bağışla cürmimi 'āfv it efendim
- 2 İşim cümle günāh cürm-i ḥaṭādır
Beni 'afvuña mazhar it efendim
- 3 Eger senden hidāyet olmaz ise
Kaṭı müşkil olur ḥālim efendim
- 4 Günāhım ḥadden efzūn tevbe Yā Rab
Kaḅül eyle rücū' itdim efendim
- 5 Didüñ '*Lā teḵnaṭū min raḥmetillāh*'
Ümīdim kesmezim hergizefendim
- 6 Bu kemter Faḥrīye rüz-ı cezāda
Kerem eyle ḥacīl itme efendim

Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā' ilün

- 1 Bāğ-ı vaḥdet bülbülün güş eyleyim diyen müdām
Ḥāzır olsun kimesne ḥalka-i zikre müdām
- 2 Bāğ-ı ḳalbimde açılsın dā'ima cennet güli
Diyen 'āşıḳ ḥāzır olsun ḥalka-i zikre müdām
- 3 Vāḳıf olmaḳ ister iseñ sırr-ı tevḥīde eger
Ḥāzır olsun giceler tāşubḥa dek zikre müdām

⁹⁸ S 102a-102b : M 21a-21b

⁹⁹ S 102b : M 21b

- 4 Hışn-ı tevĥide taĥaŝsun iden ‘ aşık ŝād olur
Sen de olmak diler iseñ ĥāzır ol zikre müdām
- 5 Ĥalka-i tevĥide ĥalet çok durur ey Faĥriyā
Ehl-i ĥāl olmak dilersenñ ĥāzır ol zikre müdām

100

Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā ‘ ilün

- 1 Luṭf-ı Ĥaĥķa mazĥar olam dir-iseñ her ŝubĥ u ŝām
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendī’ye müdām
- 2 Āŝinā olmak dilersenñ seyyidü’l-kevineyn ile
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendīye müdām
- 3 Ĥāzret-i sultān Üveysün sırrını ister-iseñ
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendīye müdām
- 4 Nūr-ı esmā-ı İläĥi eylesin dirseñ zuhūr
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendīye müdām
- 5 Ehl-i ĥālün eşrefidir ĥālā ŝimdi dünyede
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendīye müdām
- 6 Faĥrī āsā vesd ü ĥālātıyla memlü olmaga
Ķıl teveccüh Ĥāzret-i Naĥŝī Efendīye müdām

¹⁰⁰ S 102b : M 21b
5a dünya: dünyā M

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Efendim Hâlikım perverdigārım
Yüzüm kara katı çoğdur günāhım
- 2 Eger senden 'ināyet olmaz ise
K̄atı müşkil olur aḥvāl-i ḥālīm
- 3 Kerem eyle bu' aṣīye müdāmī
Senüñ Luṭfuñdurur dā'im penāhım
- 4 Benim Rabbim kerem kıl her vaḳitde
Senüñ zikrinden ayırma lisānım
- 5 Günāhım çoğ yüzüm kara İlāhī
Bağışla cürmüm 'afv eyle Allāhım
- 6 Tecellī eyle Faḥrī'ye efendim
Gice gündüz budur senden niyāzım

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Hūdāvendā bize Luṭf eyle dā'im
Dün-i gün Luṭf-ı iḥsān eyle dā'im
- 2 Senüñ Luṭfına ḳalmışdır işimiz
Bize Luṭfını hem-dem eyle dā'im

¹⁰¹ S 103a : M 22a

¹⁰² S 103a : M 22a

- 3 Bu p̄ir-i nātuvān ‘ abd-i zāife
Luṭf idüp bize keremler eyle dā’im
- 4 Günāhım çok yüzüm kara Hüdāyā
Bağışla cürmüm ‘ afv eyle dā’im
- 5 Cemī‘-i mü’minin eyle İlāhā
Ḳuluñ Faḫrī’yi mesrūr eyle dā’im

103

Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Baḫr-ı vaḫdet sāḫiline uğradı benim yolum
Hızr-ı tevḫīk-i İlāhī iriṣüb ṭıtdı elim
- 2 Luṭf idüp vaṣḫfuñ o baḫruñ eyledi bir bir āyān
Sem‘ -i cānum işidü ben eyledi iḫrār dilim
- 3 Bāğ-ı vaḫdet güllerin seyrān ederken nāgehān
‘ Aṣḫ-ı ṣevḫle cūṣa gelüb söyledi cān bülbulüm
- 4 Luṭf idüp Mevlā’y-ı Raḫmān bu za‘ if bī-çāreye
Faḫri ‘ ālem ḫürmetine ide ‘ ālī menzilim
- 5 Ḥamdü-li’ llāh himmet-i p̄ir ile ey Faḫrī benim
Bāğ-ı ḫalbinde açıldı tāze tāze sūnbülüm

¹⁰³ S 103a-103b : M 22a-2b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Zıkr-i Hakk’dan gayrı hem-dem bulamaz ‘āşık müdām
Sırr-ı Hakk’a vāşıl olur zıkr iden ‘āşık müdām
- 2 Sırr-ı Hakk’ıyla gönülde fāzl-ı Hakk’ıyla zuhūr
Luṭf-ı Hakk’a müntezer olur ise ‘āşık müdām
- 3 Enbiyā vü evliyā bildirdiği sırr-ı Hakk’a
Nā’il olur şıdk ile kulluk iden ‘āşık müdām
- 4 Sünnet-i peygamberi farz-ı Hakk’ı işleyen
Sırr-ı ğaybe vākıf olur şübhesiz ‘āşık müdām
- 5 Sırr-ı Hakk’dır çün senüñ özini tahriḳ eyleyen
Ġāfil olmak sanā lāyık mıdır ey ‘āşık müdām
- 6 Pāk olursa hāne-i kalb sırr-ı Haḳ ile nüzül
Cümlesi esrār-ı Hakk’uñ Luṭfidır ‘āşık müdām
- 7 Sırr-ı Haḳ baḫr-i ‘amīḳdir ḳa‘ rına ḫad yok velī
Sāḫil-i baḫre irişir Faḫriyā ‘āşık müdām

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

1

- 1 Beni yaqduñ firākıyla
- 2 'Azizim mürşidim şeyhim efendim
- 3 Cihānuñ nehri tıldı gözyaşıyla
- 4 'Azizim mürşidim şeyhim efendim

2

- 5 Alup Seyyid 'Alāe'd-dīn'den ezkā̄r
- 6 İderdüñ zıkr-i Hāḫḫ'ı dilde tekrār
- 7 Anuñ-çün bāğ-ı ḫalbüñ oldı gül-zār
- 8 'Azizim mürşidim şeyhim efendim

3

- 9 'Azizim sırr-ı Hāḫḫ'a mazhar idi
- 10 Derüñi zkr-i Hāḫḫ'la enver idi
- 11 Gürüh-ı ehl-i 'aşḫa rehber idi
- 12 'Azizim mürşidim şeyhim efendim

4

- 13 Hūdā rūḫ-ı şerifin ide ḫandān
- 14 Enisüñ ola dā'im nūr-ı Ḳur'ān
- 15 Ola ḫabrüñ hemişe bāğ-ı rıdvān
- 16 'Azizim mürşidim şeyhim efendim

5

- 17 Civār-ı Hāḫḫ'a itdük de 'azimet
- 18 Bu Faḫrī derd-mendi itdi da' vet
- 19 Deyüp Allāh o demde itdi rıḫlet
- 20 'Azizim mürşidim şeyhim efendim

¹⁰⁵ S 103b-104a : M 22b-23a
5b idi: itdün: M

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Dīdār-ı Hakk t̄alibleri Hakk'ı gelün z̄ikr idelim
Bezm-i vişāl ' aşıklar̄ı Hakk'ı gelün z̄ikr idelim
- 2 Kim ki ider z̄ikr-i Hudā dilden gider hubb-ı sivā
Mir'āt-ı dil bulur cilā Hakk'ı gelün z̄ikr idelim
- 3 Nūṭfe iken insān iden ḳatre iken 'ummān iden
Dertlilere dermān iden Hakk'ı gelün z̄ikr idelim
- 4 Dil-hānesi ma' mūr olur maḫzūn gönül mesrūr olur
Heb z̄ākirin mebrūr olur Hakk'ı gelün z̄ikr idelim
- 5 Müznibleri 'afv eyleyen 'iṣyānları maḫv eyleyen
Bu Faḫri'yi ṣaḫv eyleyen Hakk'ı gelün z̄ikr idelim

ḤARF-İ NŪN**Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilün**

- 1 Ḳudretim yetdikce Hakkın emrini arār men
Her bilenlerden Hudānuñ emrini sorār men
- 2 Ey gönül tenbellik itme ki ṣaḫm eyle ḫazer
Hakkā ḳulluḳ idelim gel Luṭf idüp ol yār men
- 3 Gice gündüz Haḳ yolunda idelim sa'y-ı belīḡ
Eyledüm bezm-i elestde Hakk'a çün iḳrār men

¹⁰⁶ S 104a-104b : M 23a

¹⁰⁷ S 104b : M 23a

2b yār: bār S

4a dünyā: dünye S

- 4 Hakkı zıkr iden bulur dünyā vü ‘ uqbāda felāh
Allāh Allāh zıkrı oldı rüz-ı şeb ezkā men
- 5 Mübtelā-yı derd-i ‘ işyānım ‘ afv kıl Yā Kerīm
Dā’imā senden umarım mağrifet umār men
- 6 Faḥrī-i nāçiz gibi olma gönül tenbel-i süst
Gice gündüz āh idüp ‘ işyānıma aḡlār men

108

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Eger senlik eger benlik gider ise ara yerden
Ene’l-Ḥaḡ sırrı bī-şübhe zuhūr ider dilā senden
- 2 Ba‘id itmege sa‘ y ider Ḥudā’dan nefsi-pür telbīs
Niyāz eyle müdām Ḥaḡḡ’a ḡalāş eyleye mekrinden
- 3 Eger uymaz iseñ nefse ḡaḡiḡat sırrı keşf olur
Şerī‘ atda ḡariḡatda olursun sen velīlerden
- 4 Müdām-ı zikre şuḡl eyle bulur mir’āt-ı dil şafvet
Olursun Luḡf-ı Ḥaḡ ile ülü’l-ebşār olanlardan
- 5 Yanarsañ ‘ aşḡ-ı Ḥaḡ ile eger sen daḡi ey Faḡrī
Şaḡın şek itme gel aşlā ḡalāş olursun esfelden

109

Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā ‘ i lā tün Fā ‘ ilün

- 1 Cümlemize Luḡfuñ ile eyle iḡsān Yā Mu‘in
Bu ḡuşuşda eyle maḡbül bu duā‘ mız Yā Mu‘in

¹⁰⁸ S 104b : M 23b

¹⁰⁹ S 105a : M 23b

- 2 Sen ‘ Alımsin hem Habırsin kulların hâline
Eyle işlah Luṭfuñ ile ‘ aşiyânı Yâ Mu‘îñ
- 3 Hâlimiz gâyet mükedder Luṭf idüp eyle kerem
Her dem ü her laḫzada sen cümlemize Yâ Mu‘îñ
- 4 Cürmimiz ḫadden füzündür Luṭf idüp iteme ḫacil
Rûz-ı maḫşerde bizi sen Luṭfuñ ile Yâ Mu‘îñ
- 5 Bu siyeh-rû Faḫrî-i nâ-çizünün ez-cân u dil
Bu durur senden niyâzı cürmüm ‘ afv it Yâ Mu‘îñ

110

Fâ ‘ i lâ tün Fâ ‘ i lâ tün Fâ ‘ i lâ tün Fâ‘ ilün

- 1 Söyleyen ol söyleten ol dinleyen odur hemân
Bu vücûdun bir sebebdir kendüni itmiş nihân
- 2 Nûr-ı ‘ aynuñ nûr-ı ḫaḫdur eyleme şaḫın cedel
Gösteren odur saña eşyâyı çün bir bir âyân
- 3 Cümle eşyâ ḫâliḫıdır ol Kerîm-i zü‘l Celâl
Cân göziyle her neye itseñ naḫar olur beyân
- 4 Ol ḫadîm ü lem yezeldir cümle eşyâ fer‘ idir
Bî naḫîr u bî mişâldir eyleme aşlâ gümân
- 5 Bu müevvel sözleri Ey Faḫrî-i ‘ âciz saña
Şöyle bil kim söyleden oldur saña ez-dil-i cân

¹¹⁰ S 105a : M 23b-24a

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilūn

- 1 Luṭf-ı Hakkā yok nihāyet şübhesiz ey 'āşıkān
Zıkr-i Mevlā ider iseñ rūz-ı şeb ez-dil-i cān
- 2 Zıkr-i Hakkı eyler iseñ şıdık ile hiç şübhe yok
Hışn-ı Hakkā dem-be-dem dāhıl olursun bī-gümān
- 3 Dünye vü 'uqbāda Hakkı zıkr iden bulur felāh
Didi Qur'an içre böyle ol Kerīm-i müste'ān
- 4 Hakk Te'ālā ol Muḥammed hürmeti-çün dā'imā
Sırr-ı ğayb'ü-l ğaybe bizi irgüre fī külli ān
- 5 Ḥamdü-li'llāh maẓhar-ı Luṭf-ı Ḥudā'yı rūz-ı şeb
Şükr idelim dā'imā Faḥrī ile ey şādıkān

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilūn

- 1 Dā'imā ḳalbin münevver ider Allāh Hū diyen
Vaḥdetüñ zevḳin muḳarrer ider Allāh Hū diyen
- 2 Zāhir u bātında hergiz' anber-i tevḥid ile
Hāne-i ḳalbin mu'atṭar ider Allāh Hū diyen
- 3 Rūz-ı şeb rics-i vebālden kendüni taṭhīr ider
Nefs ü şeyṭānı mükedder ider Allāh Hū diyen

¹¹¹ S 105a-105b : M 24a
3a dünya: dünyā M

¹¹² S 105b : M 24a

- 4 Dā'imā ḥubb-ı sivādan ṭāhir iden ḳalbini
Rūḥ-ı nefis üzre muzaffer ider Allāh Hū diyen
- 5 Rāh-ı Ḥaḳda Faḥriyā sa'y eyleyen leyl ü nehār
Cümle maḳşūdın musaḥḥar ider Allāh Hū diyen

113

Mefā' ilün Mefā' ilün Feülün

- 1 Kerem eyle bize Ey Rabb-i Raḥmān
Yerimiz olmaya 'uḳbāda nīrān
- 2 Meded Sultān-ı Kevneyn ḥürmetine
Bize Luṭfuñı eyle dā'im iḥsān
- 3 Münevver ola feyzuñ ile 'uşşāḳ
İre maṭlūbına her demde yeksān
- 4 Tecellī nūrını ḳıl āşikāre
Olalım zāhir u bāṭında ḥandān
- 5 Şerī'atde ṭarīḳatde Kerīmā
Bizi Luṭfuñla dā'im eyle şādān
- 6 Ḳuluñ Faḥri-i bi-çāre günāhkār
Umar senden İlāhī 'afv ü ğufrān

114

Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün Müstef' ilün

- 1 'Aşıḳlara Luṭf eyleyüp göster cemālün rā-yegān
İḥsān idüp şādıḳlara göster cemālün rā-yegān

¹¹³ S 105b-106a : M 24a-24b

¹¹⁴ S 106a : M 24b

- 2 Rūz-ı cezā ‘ aşıklar ıtme hac̄il Yā Rabbenā
Fazluñ ile beyne’l- ümem göster cemālũñ rā-yegān
- 3 ‘Lā teḡnaḡũ min raḡmeti’ didũñ bize idüp Kerem
Ümmĩdimiz ḡaḡı itmezüz göster cemālũñ rā-yegān
- 4 Cümle neb̄iler serveri ḡürmetine eyle kerem
Bu Faḡri-i nā-ḡizũñe göster cemālũñ rā-yegān

115

Fā ‘ i lā tũn Fā ‘ i lā tũn Fā ‘ i lā tũn Fā‘ ilũn

- 1 Mazḡar-ı nũr-ı ḡudādır dā’im Allāh Hũ diyen
Hem daḡi maḡbũb –ı ḡaḡdır dā’im Allāh Hũ diyen
- 2 Dũnye vü ‘ uḡbāda rāḡat ider ol kimse müdām
Gice gündüz ‘ aḡḡ-ı ḡaḡla dā’im Allāh Hũ diyen
- 3 ‘ Ālem-i lāhũta herḡizĩn ü ān olmaz aña
Meba‘ -ı nũr-ı ḡudādır dā’im Allāh Hũ diyen
- 4 Mekteb-i ‘ irfāna girüp ‘Men ‘aref’ dırsen el-emān
‘ Ālem-i Rabbānĩ olur dā’im Allāh Hũ diyen
- 5 Evliyāya hem-dem olan Faḡriyā leyl ü nehār
Merd-i ḡāmildir bi-lā-ḡek dā’im Allāh Hũ diyen

¹¹⁵ S 106a-106b : M 24b
2a dũnye: dũnyā M

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Her kaçan-kim Rabbüñe itseñ niyāzı dūn-i gūn
Haqq kabūl ider niyāzuñ şübhe itme dūn-i gūn
- 2 Ol Kerīmdir kulların virür murādın itme şek
Ādem-iseñ cān u dilden kııl niyāzı dūn-i gūn
- 3 Yüz sürüp dergāhına itseñ niyāzı şöyle bil
Ol Raḥīmdir dergāhından eylemez red dūn-i gūn
- 4 Luṭf idüp didi bize ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmetī*’
Ānuñ-içün kaç‘ -ı ümmīd itmezüz biz dūn-i gūn
- 5 Dimeyeydi Faḥriyā ‘*Lā teḳnaṭū*’ çünki bize
Kaṭı müşkil olur idi ḥālimiz her dūn-i gūn

Mefā‘ ilūn Mefā‘ ilūn Mefā‘ ilūn Mefā‘ ilūn

- 1 Yiyüp içüp gezen insān uyar cānını ğafletden
Seḫerde ide gör efgān uyar cānını ğafletden
- 2 Yoluñ üzre tuzagını ecel şayyād kurmuşdur
Seni avlar o va’llāhi uyar cānını ğafletden
- 3 Niçün böyle olursun sen ne ‘ilmüñ var ne ḫod zūhdüñ
Gözüñ aç saña gel dirler uyar cānını ğafletden

¹¹⁶ S 106b : M 24b-25a

¹¹⁷ S 106b-107a : M 25a

4a māl u : māl-ı S

- 4 Emānetdir saña Hāḡdanbu māl-ı mülke gel baḡma
Alup senden virir ġayra uyar cānını ġafletden
- 5 ‘Āmel eyle bu sözlerle eyā Faḡrī-i bī-çāre
Tecellī eyleye Mevlā uyar cānını ġafletden

ḤARF-İ VĀV

118

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā‘ilün

- 1 Derdlerüñ dermānını ḡalḡ eyleyen her demde Hū
Zāhir u bātında ġöñül diyelim her demde Ḥū
- 2 Hū diyenlerden rāzī olur Hāḡ te‘ālā şübhesiz
Gel ġöñül biz de senüñle diyelim her demde Ḥū
- 3 Zikr-i Hāḡdır ḡalibi maḡlūbına vāşıl iden
Dünye vü ‘uḡbāda ġöñül diyelim her demde Ḥū
- 4 ‘*Fezkürü zikran keşīran*’ didi Hāḡ Ḳur’ānda çün
Rūz-ı şeb ġöñül senüñle diyelim her demde Ḥū
- 5 Zikr-i Hāḡdan ġayrı bir yār-ı vefā-dār bulmadım
Gel ġöñül Faḡrī’ye yār ol diyelim her demde Ḥū

119

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā‘ilün

- 1 Ḳalbüñi ma‘mūr ider her dem senüñ ezḡār-ı Hū
Hem daḡi pür-nūr ider levḡ-i dili ezḡār-ı Hū

¹¹⁸ S 107a: M 25a
3b dünya: dünyā M

¹¹⁹ S 107a: M 25a-25b

- 2 Zıkr-i tevḥīduñ şafāsı dilde bāķīdir müdām
‘Āşıkına maḥz-ı raḥmetdir dilā ezkār-ı Hū
- 3 Hū ile ma‘mūr olur dil-ḥānesi şek yoḡdurur
Sālīke virür şafā şubḥ-ı mesā ezkār-ı Hū
- 4 Şübhesiz gül-zār-ı cennetdir derūn-ı ‘āşıkā
Her-dem efgān itdirir bülbüleri ezkār-ı Hū
- 5 Ḥāzret-i Ḥaḡdan recā it cürmini ‘afv eyleye
Derd-i ‘işıyāna devādır Faḡriyā ezkār-ı Hū

120

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Terk idüp nāmūsı ‘ārı diyelim Allāh Hū
Dil olur her demde ‘ārī diyelim Allāh Hū
- 2 Maḡv ider zıkr-i Ḥudā dilden sivāyı dem-be-dem
Bez̄l idüp tevḥīde varı diyelim Allāh Hū
- 3 Mazḡar olur evliyā feyz-i Ḥudāya dā’imā
Bize de Luḡf ide Bārī diyelim Allāh Hū
- 4 Fażl-ı Ḥaḡḡa yoḡ nihāyet ḡālib iseñ şübhesiz
Cümleye iḡsān-ı sārī diyelim Allāh Hū
- 5 Nūr-ı zıkrū’llāh ile olsun derūnlar pūr-ziyā
İdelim ey Faḡrī zārı diyelim Allāh Hū

¹²⁰ S 107b: M 25b

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilün

- 1 ‘*Ḳul hüve’llāhü Eḫad*’ ey Aḫmed-i Muḫtār begü
Didi Rabbü’l-Ālemin Ḳur’ān içinde ey ulu
- 2 Sen daḫi birle yürü uy ḫazret-i peygambere
Lā şerikdir ḳudretiyle cümle ‘ālem top dolu
- 3 *Zāt-ı bī-çüni münezzehdir ne ḳıyāşdan anuñ*
Buña böyle ider iḳrār mü’min-i şādık ḳamü
- 4 Vāḳıf olur ‘*Men ‘Aref*’ sırrına Ḫaḳḳ’ı zıkr iden
‘Aşḳ-ı Ḫaḳ eyler derünında anuñ dā’im ḡulüvv
- 5 Faḫriyā mir’āt-ı ḳalbde ḡorinür dīdār-ı yār
Ānuñ-içün ‘āşıḳān şevḳ-ile dırler Hū vü Hū

ḪARF-İ HĀ**Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün**

- 1 Ḫaḳ’uñ zıkrine şuḡl iden müdām-ı ḳalb-i ḫāş-ile
Murādına olur nā’il müdām-ı ḳalb-i ḫāş-ile
- 2 Ḫudā’nuñ zıkrı pāk ider derün-ı mü’mini dā’im
Şeb-i rüz zıkre şuḡl eyle müdām-ı ḳalb-i ḫāş-ile
- 3 Siler ḳalbüñdeki pası Ḫudānuñ zıkrı ey‘ āşık
Bu söz ḫakdır inan aña müdām-ı ḳalb-i ḫāş-ile

¹²¹ S 107b: M 25b

¹²² S 107b-108a: M 26a

2b: şeb-i rüz : rüz-ı şeb M

- 4 Hakañ dergāhına dā'im tevccüh it hulüş ile
Dile Haktan murādını müdām-ı kalb-i hāş-ile
- 5 Hakañ'ın ihsānına mazharsın sen ey Faḥrī her anda
Derūn-ı Hakaña şükr eyle müdām-ı kalb-i hāş-ile

123

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Göñül uy oña pür-nür senün zikrünüle Yā Allāh
Daḥi dil-hānesi memlū ola fikrünüle Yā Allāh
- 2 Muvahḥid kullarun hergizsenün lütfuña mazhardır
Bizi hāşr eyle her demde muvahḥidlerle Yā Allāh
- 3 Muvahḥid kullarun senün 'Azimü'ş-Şān kullarundur
Bizi de anlara her demde idḥāl eyle Yā Allāh
- 4 Senün zikrün idenlere 'adāvet idenün her ān
Keremler ile Luṭf ile murādın virme Yā Allāh
- 5 Ṭariḫ ehline buḡz idenolur maḫhūr eyā Faḥrī
Muḥib olanı Luṭfuñla mu'ammer eyle Yā Allāh

124

Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā 'i lā tün Fā' ilün

- 1 'Ḥamdü li'llāh' mazhar itdün bu faḫiri Luṭfuña
Mazhar itdün hem daḥi dostun Muhammed Luṭfuña

¹²³ S 108a: M 26a

¹²⁴ S 108a-108b: M 26a

2b dünya: dünyā M

- 2 Bu günāhkār pīr u ‘āciz bendeñi Yā Rabbenā
Dünye vü ‘uqbāda hergizmaḗhar eyle Luṭfuña
- 3 Bī-kes ü dermānda ḗaldım Yā İlāh’el-‘ālemīn
Zāhir u bāṭında dā’im maḗhar eyle Luṭfuña
- 4 Bu günāhkār ḗulıñı beyn’el-ümem itme ḗacīl
Eyleme maḗşerde rüsvā maḗhar eyle Luṭfuña
- 5 Yār olursañ ey göñül Faḗrī-i nāḗize-ger
ḗaḗ Te’ālā seni dā’im maḗhar ider Luṭfuña

125

Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā ‘i lā tün Fā‘ilün

- 1 Cürmümize tevbe Yā Rab eyledik bī-ḗad günāh
Raḗmet-i ḗufrānını itdük Kerīmā biz penāh
- 2 ‘Afv ü iḗşān oldı her demde cenābından ümīd
Yād idüp her-dem ḗaṭāmız āh-ile vāh
- 3 Ola istiḗfārımız maḗbül-ı dergāhuñ müdām
Faḗl u iḗşānına dā’im eyledik biz ‘azm-i rāh
- 4 Ma’şiyetle hem-dem olduḗ bezm-i ‘ālemde müdām
Defter-i ‘amālımız itdük cihānda biz siyāh
- 5 Faḗl-ı Luṭfuñla ḗabül eyle du‘āmız Ey ḗudā
Dergeh-i a‘lāñı itdük biz niyāza ḗıblegāh

¹²⁵ S 108b: M 26b

- 6 Nār-ı qahrından sığındık biz Hâķuñ ey Faķriyā
Sāye-i Luṭf-ı Hūdāyı eyledik biz bār-i gāh

126

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Teveccüh idelim Hâķķa gönül dā'im senüñ ile
Dökelim zār-ile yaşı gönül dā'im senüñ ile
- 2 Gice gündüz idüp 'isyān ğarīķ-ı baķr-i cürm olduk
Derünī idelim tevbe gönül dā'im senüñ ile
- 3 Hūdā'nuñ emrine her dem itā' at idelim ey yār
Olaydık Luṭfuña ķābil gönül dā'im senüñ ile
- 4 Eşir-i nefis olup her ān yeter itdüñ Hâķķa 'isyān
Bulalım tevbe-i ğufrān gönül dā'im senüñ ile
- 5 Bu kemter Faķri'ye yār ol bize Raķmān ide raķmet
Ki tā kim bula yüz Cennet gönül dā'im senüñ ile

127

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Vücūduñ bā' iş-i kevn-ī mekāndır Yā Resūla'llāh
Zuhūruñ bā' iş-i naẓm-ı cüdādır Yā Resūla'llāh
- 2 Bu keşret 'ālemi olmazdı peydā olmasayduñ sen
Senüñle cümle mevcūdāt 'ayāndır Yā Resūla'llāh

¹²⁶ S 108b-109a: M 26b

¹²⁷ S 109a: M 26b-27a

- 3 Ser-ā-ser ‘ālem ü ādem senüñ nūruñla kâimdir
Bu esrār çeşm-i maḥcūba nihāndır Yā Resūla’llāh
- 4 Cemālūñ gül-sitānından cüdā düşdi hezerān dil
Anuñ-çündā’imā kārı figāndır Yā Resūla’llāh
- 5 Sen ol ‘anḳā’y-ı bī-hemtā vü bī-pervā durursun kim
Saña fevḳa’s-semā ‘arş āşiyāndır Yā Resūla’llāh
- 6 Bu Faḫrī bendeñe eyle şefā‘ at tā ola yaḫşī
Anuñ derd-i derūnı pek yamandır Yā Resūla’llāh

128

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Ez-cān u dil peygambere ‘āşık iseñ şallū ‘aleyh
Şāḫib çıkar rüz-ı cezā şek itme gel şallū ‘aleyh
- 2 Sünnet-i peygamberüñ icrā ider iseñ eger
Nā’il olursun Luṭfina peygamberüñ şallū ‘aleyh
- 3 Her kime şerī‘ at üzredir ḳurbiyyete başar ḳadem
Mazḫar olur Ḥaḳ Luṭfina hiç şübhe yoḳ şallū ‘aleyh
- 4 Ta‘zīm eyle tekrīm eyle leyl ü nehār hem şevḳ-ile
Ey Faḫriyā her ḫāl ile ez-cān u dil şallū ‘aleyh

¹²⁸ S 109a-109b: M 27a
3a kim : kime M

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Yā Resūla’llāh kerem eyle bu ‘āşī bendeñe
Eyleme maḥşerde rüsvā kıl şefā‘ at bendeñe
- 2 Ümmetüñdem pīr ü ‘āciz bir günāhkar mücrimim
Luṭf idüp Ḥaḫdan recā eyle şefā‘ at bendeñe
- 3 ‘*Ḳurretü’l ‘ayneyn*’ olan devletlüler hürmetine
‘Āciz ü dermānda ḫaldım kıl şefā‘ at bendeñe
- 4 Sen şefā‘ at itmez iseñ olurum ben dū-zaḫī
Dū-zaḫīden olmayayım kıl şefā‘ at bendeñe
- 5 Bu günāhkar Faḫriyi itme ḫacīl rūz-ı cezā
Çār-ı yāruñ hürmetine kıl şefā‘ at bendeñe

Müstef ilūn Müstef ilūn Müstef ilūn Müstef ilūn

- 1 Şefā‘ at eyle şulṭānım ben ‘āşī vü günāhkāra
Ki zirā Yā Resūla’llāh şuçum çoḫdur yüzüm ḫara
- 2 Şefī‘ im Yā Resūla’llāh benim sensin hemān āncaḫ
Keremler eyle her demde Ḥudā ḫaḫkı bu nā-çāra
- 3 Ğam-ı ‘aşḫuñla sulṭānım ciger pür-ḫūn gözüm pür-nem
Hemān Luṭfuñla ḫalmışım cihānda oldum āvāre
- 4 Senüñ ‘aşḫuñla ‘āşıklar bulur ‘izzet dü-‘ālemde
Daḫi zāhirde bāṭında gönül derdine hem çāre

¹²⁹ S 109b: M 27a-27b

¹³⁰ S 109b-110a: M 27b

- 5 Bi-ḥaḳḳ-ı Sûre-i İhlâş kerem it Yâ Resûla'llâh
Şefâ' at eyle Luṭf ile bu Faḥrî-i günâhkâra

131

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Ḥabîbisin Cenâb-ı Kibriyânun Yâ Resûla'llâh
Şefî' isin cemî' -ı 'aşıyânun Yâ Resûla'llâh
- 2 Gürüh-ı mürselînün şâhısın sen iki 'âlemde
İmâmısın cemî' -ı enbiyânun Yâ Resûlallâh
- 3 Mübârek maḳdemün 'arşa irişdi ân-ı vaḥdetde
Anun-çün berter oldı ḥâl-i şânun Yâ Resûla'llâh
- 4 Ḥudâ medḥ eyleyüb zâtuñ didi 'Levlâk' şânunda
Sen olduñ 'illeti kevn ü mekânun Yâ Resûla'llâh
- 5 Şalât ile selâm olsun zamân-ı ḥaşre dek biñ biñ
Nişâd-ı ravza-i cennet nişânun Yâ Resûla'llâh
- 6 Bu Faḥrî-i günâhkâra şefâ' at eyle maḥşerde
Çü red olmaz kelâm-ı dür-feşân Yâ Resûla'llâh

132

Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün Mefâ' ilün

- 1 Ben 'aşı vü günâhkâra şefâ' at it kerem eyle
Ḥimâyet eyle maḥşerde şefâ' at it kerem eyle

¹³¹ S 110a: M 27b

¹³² S 110a-110b: M 27b-28a

- 2 Didi '*Levlāke levlāke*' Hūdā şānuñda sulţānı
Bu kemter bendeñe Luţf it şefā' at it kerem eyle
- 3 Cemī'-1 enbiyānuñ şāhısın sen taht-1 risāletde
A sulţānım şefī'ımsın şefā' at it kerem eyle
- 4 Hābībısın Hūdānuñ itmişiz taşdıķ-i imānı
Luţf eyle Hūdā Hāķķı şefā' at it kerem eyle
- 5 Bu 'āciz Faħrīyi maħşerde sulţānım hacīl itme
Bi-hāķķ-1 süre-i ihlāş şefā' at it kerem eyle

133

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Vücūduñ raħmet oldı mü'minīne
Şefā' at eyle Luţf it müznibīne
- 2 Şeb-i mi' rācda aşlā şübhemiz yok
İmām olduñ gürūh-1 mürselīne
- 3 Kerem it rüz-1 maħşerde 'uşāta
Ki zīra sensin erħam mü'minīne
- 4 Saña tābi' olan kimse müdāmī
Yapışur şübhe yok '*ħabl-i metīne*'
- 5 Bu 'āciz Faħrī'ye eyle şefā'at
Kerem it ism-i a' zam ħürmetine

¹³³ S 110b: M 28a

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Yā Resūla’llāh şefā‘ at eyle kemter bendeñe
Merħmamet itmez iseñ müşkil olur ben bendeñe
- 2 Çār-ı yār u hem imāmeyn ħürmetine el-emān
Merħamet it ‘arşa-i maħşerde hergizbendeñe
- 3 Rūz-ı maħşerde şefā‘ at eyle sulţānım meded
Luţf idüp eyle kerem beyne’l-ümem biz bendeñe
- 4 Evvelīn ü āħirūnuñ melce’isin şübhesiz
Raħmet itdi Ĥaķ seni Luţfiyla kemter bendeñe
- 5 Ümmetinden rū-siyeh Faħriye eyle merħamet
Dā’imā göster cemālūñ Luţf idüp biz bendeñe

Mefā‘ ilūn Mefā‘ ilūn Fe‘ ulūn

1

- 1 Tesellī eyledi Ķur’ān’da Allāh
- 2 Diyelim dā’imā ‘El-ħamdü-li’llāh’
- 3 Didi ‘*Lā teķnaţū min raħmeti’llāh*’
- 4 Diyelim dā’imā ‘El-ħamdü-li’llāh’

2

- 5 Bizi insān idüp Ĥaķ virdi iz‘ āñ
- 6 Daħi virdi bize islām u imān
- 7 İdüb Luţfiyla bize her dem iħşān
- 8 Diyelim dā’imā ‘El-ħamdü-li’llāh’

¹³⁴ S 110b-111a: M 28a

¹³⁵ S 111a: M 28a-28b

- 9 ‘ Aceb hālet fezādır sırr-ı tevḥīd
 10 Ḥudā’y-ı lā-yezāle daḥi temcīd
 11 Muḥaḳḳaḳ bil ferahdır ḳalbi taḥmīd
 12 Diyelim dā’imā ‘El-ḥamdü-li’llāh’

- 13 Muḥalled eylemez bizi ceḥīmde
 14 Bize ‘ izzet ider Faḥrī ne’ īmde
 15 Gice gündüz Ḥudā şükri dilimde
 16 Diyelim dā’imā ‘El-ḥamdü-li’llāh’

Mefā’ īlün Mefā’ īlün Fe’ ülün

- 1 Ḥudānuñ Luṭfi var ‘El-ḥamdü-li’llāh’
 Müdām mü’minlere ‘El-ḥamdü-li’llāh’
- 2 Getirdi bizi şaḥrā’y-ı ‘ ademden
 Vücüd iḳlīmine ‘El-ḥamdü-li’llāh’
- 3 Bizi islām ile itdi mu’ azzez
 Daḥi īmān ile ‘El-ḥamdü-li’llāh’
- 4 Didi ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’
 Bize Luṭfi ile ‘El-ḥamdü-li’llāh’
- 5 Gelüñ iḥvān sizüñ ile hemīşe
 Diyelim rüz-ı eb ‘El-ḥamdü-li’llāh’
- 6 Ḥudāvendim bu Faḥrī kemterine
 İder en’ ām-ı şükr ‘El-ḥamdü-li’llāh’

¹³⁶ S 111a: M 28b
 2a itdi yok M

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Hüdā Luṭfı var 'El-ḥamdü-li'llāh'
Bize dā'im şükür 'El-ḥamdü-li'llāh'
- 2 Muhammed ümmetinden itdi bizi
Şükür dā'im şükür 'El-ḥamdü-li'llāh'
- 3 Muḳırr-ı enbiyā vü evliyâyız
Diriz Yā Rab sañā 'El-ḥamdü-li'llāh'
- 4 Tesellī nūrınñ maẓharlarıyız
Diyelim rüz-ı şeb 'El-ḥamdü-li'llāh'
- 5 Eger serrā vü zarrāda hemişe
Hüdāvendā diriz 'El-ḥamdü-li'llāh'
- 6 Bu Faḫrī-i günāhkār ez-cān-ı dil
Müdām diriz şükür 'El-ḥamdü-li'llāh'

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 Yüzüm ḳara günāhım çok efendim
Gice gündüz dirim estağfiru'llāh
- 2 Senüñ iḥsānına ḥad yok efendim
Gice gündüz dirim estağfiru'llāh
- 3 Ḳuluñ işi müdām cürm-i ḥaṭādır
Saña lāyık olan 'afv ü 'aṭādır

¹³⁷ S 111a-111b: M 28b

¹³⁸ S 111b: M 29a

- 4 Efendimsin saña düşen ‘aṭadır
Gice gündüz dirim estağfiru’llāh
- 5 Didüñ ‘*Lā teḳnaṭū min raḥmeti’llāh*’
Bize Luṭf idüp Qur’ānda Allāh
- 6 Ümīdim kesmezim her demde va’llāh
Gice gündüz dirim estağfiru’llāh
- 7 Kerem eyle ḥacīl itme İllāhā
Rūz-ı cezā Luṭf it İllāhā
- 8 Niyāzım bu durur senden İllāhā
Gice gündüz dirim estağfiru’llāh
- 9 Bu Faḥrī-i günāhkāra kerem it
Günāhını bağışla şuçun ‘afv it
- 10 Kerem eyle niyāzını ḳabūl it
Gice gündüz dirim estağfiru’llāh

139

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Ḥakk Te‘ālā cümle müşkilleri āsān eyleye
Mü’minin ü mü’minātı şād u ḥandān eyleye
- 2 Luṭf idüp beyne’l- ümem bu ‘abd-i ‘āciz bendeñe
Rūz-ı maḥşerde ḥacīl itmeye iḥsān eyleye

¹³⁹ S 111b: M 29a-29b

- 3 Cümle mü'min kullarıyla cennet-i firdevsde hem
Ol Kerîm ol Raḥîm Allāh iskān eyleye
- 4 Şerr-i şeytāndan bizi hıfz eyleyüp Luṭfi ile
Soñ nefesde bize Ḥaḳ Ḳur'ānı yoldaş eyleye
- 5 Rūz-ı şeb zıkr-i Ḥaḳa şuḡl idelim ey ' aşıkān
Ol sebîl-i Cennetine bizi fermān eyleye
- 6 Ḥaḳ Te'ālā Faḥrî-i kemter kılunı dā'imā
Luṭfi ile her dem ü her laḫza şādān eyleye

140

?*

- 1 Mir'āt-ı ḳalb ile mücellā sa'y eyle dā'im nūr-ı zıkr eyle
Her neye olsa belki muḳābil görünür ānda nūr-ı zıkr eyle
- 2 Görmek istersen Ḥaḳuñ cemālin dā'im ola gör zıkre mülāzım
Şek derūnundan ide gör iḫrāc sen de görürsün nūr-ı zıkr eyle
- 3 Nār-ı ceḥîmi görmeyem dirseñ zıkre mülāzım ol yūri her ān
Görmez inşaallāh zākirîn nārı söndürür anı nūr-ı zıkr eyle
- 4 Ḥaḳḳın emriyle müdāvim olursun rūz-ı leyālünde
Hiç şübhe yok cümle müşkilleri olur āsān nūr-ı zıkr eyle
- 5 İmtişāl eyleye Ḥaḳḳ'uñ emriyle ey Faḥrî sen de şükr idüp
Ḥāne-i ḳalbi bir ziyā ile dā'imā sa'y it nūr-ı zıkr eyle

¹⁴⁰ S 112a: M 29b

* Bu gazelin hangi vezin ile nazm edildiği bulunamamıştır.

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Dertliyim dermāna geldim Yā İlähî kapuña
Luţf idüp eyle ‘ināyet bu zaif bî-çäreñe
- 2 Sen Kerîmsin hem Raḥîmsin ḳullarıña Yā İläh
Dünye vü ‘uḳbāda bizi mazhar it elţāfına
- 3 Luţf idüp eyle kerem itme ḥacîl beyne’l-ümem
Mazhar eyle rûz-ı maḥşerde bizi gufrânına
- 4 Ḥāliḳım sensin efendim ğayra muḥtâc eyleme
Zâhir u bâtında mazhar ḳıl bizi iḥsānuña
- 5 Bî-şumâr Luţfına ḥad yoḳ dâ’imâ Rabbim senüñ
Luţf-ı iḥsân eyle hergizbu za‘îf nâ-çäreñe
- 6 Bu siyeh-rû Faḥri-i nâ-çiziñe eyle kerem
‘Arz-ı ḥacât iderek geldi senüñ dergâhına

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 Ḥaḳ Te‘ālâ cümlemizi şād u ḥandân eyleye
Ḳabrimizde daḫi dâ’im şād u ḥandân eyleye
- 2 Sırr-ı ğayb’ül- ğaybe vâḳıf olmaḳ isterseñ gönül
Ḥaḳ virüp cümle murādın şād u ḥandân eyleye

¹⁴¹ S 112a: M 29b-30a

¹⁴² S 112b: M 30a
dünye: dünyâ M

- 3 *‘Alleme’l esmā’* rumūzın fehm idem dirseñ eger
Himmet-i pīr ile Mevlā şād u ḥandān eyleye
- 4 ‘Ālem-i lāhūta pervāz itmek isterseñ eger
Anda Bārī Haḫ Te‘ālā şād u ḥandān eyleye
- 5 Hızr-ı tevfiḳ-i İlāhī irişür ‘aşıqlara
Ānuñ-ile hem-dem ol kim şād u ḥandān eyleye
- 6 Cümle mü’minler ile bu Faḫrī-i nā-çizüñi
Haḫ Te‘ālā dünya vü ‘uḫbāda şādān eyleye

143

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilün

- 1 Haḫ Te‘ālā cümlemize şıḫhat iḫsān eyleye
Zāhir u bātında dā’im rāḫat iḫsān eyleye
- 2 Zāhir u bātında rāḫat ne dūrür dirseñ eger
Emr-i Haḫḫ’a imtişalle ‘izzet iḫsān eyleye
- 3 *‘Men ‘aref’* sırrına vāḫıf olmak isterseñ eger
Nehy-i Haḫdan ictinābdır raḫmet iḫsān eyleye
- 4 *‘Allem’e-l esmā’* rumūzın fehm idem dirseñ eger
Muştafānuñ sünnetiyle cennet iḫsān eyleye
- 5 Yüzi ḫara pīr u ‘āciz Faḫrī-i nā-çizüñi
Cennet-i dār-ı ne‘imde vuşlat iḫsān eyleye

¹⁴³ S 112b: M 30a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Ben 'āşī vü günehkārım şefā'at Yā Resūla'llāh
Dem-ā-dem Luţfuñ umarım şefā'at Yā Resūla'llāh
- 2 İşim cümle haţādır hep kerem it rüz-ı maşşerde
Ki ben 'āciz ü nā-çārım şefā'at Yā Resūla'llāh
- 3 Senüñ Luţfuña qalmışım ki zīrā cürmüm efzundur
Ġarīķ-i baħr-i ' işyānım şefā'at Yā Resūla'llāh
- 4 Bi-ħaķķ-ı sūre-i ihlāş kerem eyle bu 'āşī'ye
Hevā'y-ı nefse münķādım şefā'at Yā Resūla'llāh
- 5 Bu Faħrī-i siyeh rüya kerem it Yā Resūla'llāh
Saña ğāyetde muhtācım şefā'at Yā Resūla'llāh

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Günāhım çok yüzüm qara şefā'at Yā Resūla'llāh
Baña senden olur çāre şefā'at Yā Resūla'llāh
- 2 Gice gündüz işim ' işyān ne yüz-ile varam Ĥaķķ'a
Bu 'āciz pīr u nā-çāra şefā'at Yā Resūla'llāh
- 3 Kerem eyle a sulţānım kerem-kānı efendimsin
İşim ' işyān yüzüm qara şefā'at Yā Resūla'llāh
- 4 Vücūd iķlīmine geldik sebeb sensin a sulţānım
Kerem eyle günāhkāra şefā'at Yā Resūla'llāh

¹⁴⁴ S 113a: M 30a-30b

¹⁴⁵ S 113a: M 30b

- 5 Bu Faḥrī'yi ḥacīl itme efendim rūz-ı maḥşerde
Günāhım çok yüzüm ḳara şefā'at Yā Resūla'llāh

146

Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā 'i lā tūn Fā' ilūn

- 1 Ey Resūl-i Ḥazret-i Ḥaḳḳ ḳıl şefā'at bendeñe
Vey Ḥabīb-i Zāt-ı Muṭlaḳ ḳıl şefā'at bendeñe
- 2 Ümmetünden bir günāhkār mücrim-i' āşī benim
Zāt-ı Bārī ḥaḳḳı için ḳıl şefā'at bendeñe
- 3 Cürmüm efzūn bī-ḳıyāşdır lūtfuña yoḳdur şumār
El meded ey Faḥr-i ālem ḳıl şefā'at bendeñe
- 4 Nūh felek zāt-ı şerīfūñle iderler iḳtibās
'Raḥmeten li'l- 'ālemīnsin ' ḳıl şefā'at bendeñe
- 5 Ol mübārek maḳdemünle buldı hem 'arş 'izzeti
'İzz ü şānuñ ḥürmetine ḳıl şefā'at bendeñe
- 6 Enbiyā vü mürselīne muḳtedāsın şübhesiz
Hem şefī'ul- müznibīnsin ḳıl şefā'at bendeñe
- 7 Rūz-ı maḥşerde günāhkār Faḥrī'yi Luṭfuñ ile
Şerm-sār itme efendim ḳıl şefā'at bendeñe

¹⁴⁶ S 113a-113b: M 30b-31a

Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün Mefā' ilün

- 1 Bize dā'im ola nāşır O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh
Ķamū şeyi odur Ķādir O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh
- 2 Derūnī idelim tevbe ki yoĶdur anda hiĶ şübhe
MuvahĶhid Ķalbine nāzır O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh
- 3 Sarāy-ı vaĶdete yol yoĶ Ķomazlar anda aĶyārı
Ki zirā Ķāzır u nāzır O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh
- 4 Ğulūş ile eger 'āşık ider iseñ eger tevbe
Zünübünden ider zāhir O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh
- 5 Gel ey FaĶrī niyāz eyle derūnī dergeh-i ĞaĶĶ'a
İde LuĶfi dem-i āĶir O Ğayy-i Zü'l-Celāl Allāh

- 1 Ey 'āşık-ı şādıĶlar yalvaralım Allāha
'AşĶ odına yanıĶlar yalvaralım Allāha
- 2 'Aybımızı setr eyle cürmimizi 'afv eyle
Her dem bize LuĶf eyle yalvaralım Allāha
- 3 İĶsānı anuñ çoĶdur elĶāfına Ķad yoĶdur
BaĶr-ı keremi boldur yalvaralım Allāha
- 4 Her şām seĶer iĶsān ide bize o sultān
Müşkiller ola āsān yalvaralım Allāha

¹⁴⁷ S 113b: M 31a

¹⁴⁸ S 114a: M 31a

- 5 Vîrâne ola âbād ‘ aşîler ola âzād
Faḥrî ola her dem şād yalvaralım Allāha

149

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Haḫḫ Luṭfına maḫhar olan Sünbülîler dirler bize
‘ Āşıklara rehber olan Sünbülîler dirler bize
- 2 Keşretten el çeküp kaçan vaḫdet şarābından içüp
Varlık hiçābından geçen Sünbülîler dirler bize
- 3 Fāni cihā devletine zıll-i ḫayāl ‘ izzetine
Aldanmayın şöhretine Sünbülîler dirler bize
- 4 Baḫmaz fenā gülşenine ne bülbüline ne güline
İren Ḥudā sünbüline Sünbülîler dirler bize
- 5 Bu Luṭf-ı Haḫḫ’a şubḫ-ı şām şükrin edādayız müdām
Ey Faḫriyā ḫāşıyla ‘ ām Sünbülîler dirler bize

150

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Tā dil vir elden sünbüle Sünbülîler dirler bize
Meyl itmezüz ḡayri güle Sünbülîler dirler bize
- 2 Bu gülşenin kimi gülin sever kimisi bülbülüñ
Aldıḫ hemān biz sünbülün Sünbülîler dirler bize

¹⁴⁹ S 114a: M 31a-31b

¹⁵⁰ S 114a-114b: M 31b

- 3 Baḡ verd-i bāḡ ezhārına sünbüldeki ezhārına
Vāḳıf olan esrārına Sünbüliler dirler bize
- 4 İrişdi sem‘ a bir şadā ins ü melek ider nidā
Mümkin midür şükriñ edā Sünbüliler dirler bize
- 5 Ol sünbüle irmezse el-Faḥrī aña çekme kesel
Besdir dile Naḳşī bedel Sünbüliler dirler bize

151

Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün Müstef ilün

- 1 Dīdār-ı Haḡ ṭālibleri devrān iderler Hū ile
‘ İyd-i vişāl ‘ āşıkları devrān iderler Hū ile
- 2 Ḳalb pasını pāk itmege dīdār-ı Haḡḡ’ı görmege
Esrār-ı Haḡḡ’a irmege devrān iderler Hū ile
- 3 Her kim ider zıkr-i Ḥudā dilden gider ḥubb-ı sivā
Ānuñ-içün şubḥ-ı mesā devrān iderler Hū ile
- 4 Derviş Muḡammed Ḥalvetī Haḡḡ’dan bilür bu ‘ izzeti
Cümle Muḡammed ümmeti devrān iderler Hū ile

ḤARF-İ YĀ

152

Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün Mefā‘ ilün

- 1 Bi-ḡamdi’llāh bu ḡalḡ içre ‘ azizim Ḥazretī Naḳşī
‘ Aceb zāt-ı şerīf idi ‘ azizim Ḥazretī Naḳşī

¹⁵¹ S 114b: M 31b

¹⁵² S 114b-115a : M 32a
6a: vezin hatalı

- 2 Buluşdurur sülük ehlin Resūlu'llāh her dem-be-dem
Resūle āşinā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 3 Gürūh-ı ehl-i tevḥīde ānı kılmışdı Ḥaḳ mürşidi
Anuñ-çün reh-nümā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 4 Şeherlerde anuñ sırrı sülük ehline keşf olur
Celīs-i aşfiyā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 5 Dile envār-ı esmā görünür rūḥ-ı şerīfinden
Baña nūr-ı cilā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 6 Derūnum maḥs-ı envār oldı rūḥ-ı şerīfinden
Baña şems-i duḥā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 7 Cenāb-ı Ḥaḳḳ ide raḥmet 'azīzim rūḥ-ı pākına
Reīs-i evliyā idi 'azīzim Ḥazretī Naqşī
- 8 Bu Faḫrī-i günākāra bi-ḥamdi'llāh nazar itdi
'Azīzim mürşidim şeyḫim efendim Ḥazret-i Naqşī

153

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

- 1 'Azīzimidir benim Naqşī Efendī
Daḫi hem mürşidim Naqşī Efendī
- 2 Sülük ehlin ulaşırdı Ḥaḳḳ'a
Nazar itse idi Naqşī Efendī

¹⁵³ S 115a-115b : M 32a

- 3 Ulařdırdı Resūlu'llāha dađı
Nice sālikleri Naķřı Efendı
- 4 Cemı-i enbiyā vü evliyāya
İderdi āřinā Naķřı Efendı
- 5 Teveccüh itse 'āřıklar seğerde
Olırdı reh-nümā Naķřı Efendı
- 6 Gice gündüz iderler idi zārı
Añup Luřf-ı Haķķ'ı Naķřı Efendı
- 7 Bi-ħamdi'llāh nazār itdi faķıre
Haķ'uñ Luşfı ile Naķřı Efendı
- 8 Nefes idüp izin virdi du'āyā
Bu kemter Faħri'ye Naķřı Efendı

154

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

- 1 Meded senden meded senden İlāhı
Ki sensin pādiřāhlar pādiřāhı
- 2 Getirdüñ bizi iķlīm-i vücūda
Naşıb itdüñ bize İslām İlāhı
- 3 Anuñ şükrin edā itmek ħatı güç
Bizi şükre muvaffaķ ħıl İlāhı

- 4 Bu p̄ir u ‘ācizi maḥşer gününde
Ḥac̄il itme kerem eyle İlähî
- 5 Bu Faḥrî-i ḳuluñuñ her dem (dā'im) günāhın
Bağışla cürmini ‘afv it İlähî

155

Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā ‘ i lā tūn Fā‘ ilūn

- 1 Emrine fermān-ber olan Ḥaḳḳ’uñ ider rāḫatı
Olmayanlar dūnye vü ‘uḳbāda itmez rāḫatı
- 2 ‘Fezḳurūnî’ didi Ḥaḳḳ Ḳur’ān’da bize şübhe yoḳ
Ḥaḳḳ’ı zıkr iden kişiler bulur elbet rāḫatı
- 3 Ehl-i tevḫīde şaḳın daḫl eyleme sen ey göñül
Anlara daḫl eyleyenler bulmaz aşlā rāḫatı
- 4 Ehl-i tevḫīd olmaḳ isterseñ birāder sen daḫi
Cān u dilden Ḥaḳḳ’ı zıkr eyle bulursun rāḫatı
- 5 Gel göñül Faḥrî’ye yār ol dūn-i gün her māh ü sāl
Bulmaḳ istersen dūn-i gün Ḥaḳḳ ḳatında rāḫatı

156

Müstef’ ilūn Müstef’ ilūn Müstef’ ilūn Müstef’ ilūn

- 1 Tevḫīd iden ‘āşıḳlara Ḥaḳ gösterir dīdārını
Tevḫīde gel dā’im görem dirseñ Ḥaḳ’uñ dīdārını

¹⁵⁵ S 115b : M 32b
1a dūnye: dūnyā M

¹⁵⁶ S 116a : M 32b-33a

- 2 Nefse uyup her bār sen itme şağın sū-i ‘amel
Şālih ‘amel idenlere Hāḡḡ gösterir dīdārını
- 3 Terk eyleme z̄ikr-i Hāḡ’ı münḡād iseñ Hāḡḡ emrine
Z̄ikr-i Hāḡḡ’ı men‘ eyleyen görmez Hāḡ’uñ dīdārını
- 4 Cümle nebīler geldiler tevḡīde da‘ vet itdiler
Ol da‘ vete uyanlara Hāḡ gösterir dīdārını
- 5 Ey Fahri-i bi-ḡāre sen z̄ikr-i Hāḡ’ı dilden ḡoma
Saña daḡi şek eyleme Hāḡ gösterir dīdārını

157

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilūn

- 1 H̄ubb-ı dünyādan te‘arrīde olan añlar bizi
Dā’imā Hāḡ z̄ikrine meşḡūl olan añlar bizi
- 2 Gülşen-i vaḡdetde dā’im bülbul-i şūrīde-veş
Āh ü eḡḡān eyleyüb nālān olan añlar bizi
- 3 Pūte-i ‘aşḡda vücūdın ḡāl idüp iksīr olan (iden)
Giceler tā şubḡa dek bi-dār olan añlar bizi
- 4 Şāh-ı sultān-ı rūsul sūnnetin icrā iden
Āteş-i tevḡīd ile pūr-yān olan añlar bizi
- 5 ‘Ālem-i lāhūta pervāz eyleyenler añlamaz
‘*Ḳābe ḡavseyñ*’ sırrına mevḡūf olan añlar bizi

¹⁵⁷ S 116a-116b : M 33

- 6 Kendüzin bilmek dileyen rûz-ı şeb ider figân
Bildiginden geçü ben ‘ârif olan añlar bizi
- 7 Hâne-i kalbin sivâ hubbından ‘ârî eyleyüp
Gice gündüz t̄alib-i didâr olan añlar bizi
- 8 Sırr-ı gayb’ül-gaybe vâşıl olu ben ey Faḥriyâ
Rûz-ı şeb Haḫ Luṭfına maḫhar olan añlar bizi

158

Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ ‘i lâ tün Fâ‘ilün

- 1 Dünyâdan ‘uḫbâya îmânla göçür bizi
Soñ nefesde mekr-i iblîsden emîn eyle bizi
- 2 Mağfiretle eyle mesrûr cümlemizi Yâ Muḡîş
Raḫmetinden dūr-ı mehcür eyleme Yâ Rab bizi
- 3 Vâḫid ü Ferd ü Eḫad’sın daḫi Allâh’üş-Şamed
Luṭfuñ ile rûz-ı maḫşerde ḫacîl itme bizi
- 4 Cümlemizüñ ol Mu‘îni faḫluñ ile Luṭf idüp
Merde vü nâ-merde muḫtâc itme Rezzâḫ’ım bizi
- 5 Faḫrî-i nâ-çizüñüñ eyle niyâzını ḫabûl
Cennet-i Firdevs’de sükkân eyle sulṭânım bizi

¹⁵⁸ S 116b : M 33a-33b
1a: vezin hatalı

Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā ‘i lā tūn Fā‘ilün

- 1 Vāşıl-ı sırr-ı Hudā olam diyen gelsün beri
Tālib-i nūr-ı liķā olam diyen gelsün beri
- 2 Sūretin ma‘ nāya tebdīl eyleyen nefsin bilür
Zāhidā müşkil güşā olam diyen gelsün beri
- 3 Nūr-ı Aḥmed’le dem-ā-dem āşinā olmaķdayız
Her demüm cümle şafā olsun diyen gelsün beri
- 4 ‘Āşık u şādık olan tāliblere itdün şalā
Nūr-ı zikre āşinā olam diyen gelsün beri
- 5 ‘Ālem-i ‘aşkı tecellī eyledik de Faḥriyā
Vāşıl-ı Haķ olmuşuz tālib olan gelsün beri

¹⁵⁹ S 116b : M 33b

SONUÇ

“*Divançe-i Fahrî* (İnceleme- Metin)” adlı çalışmamızda, XVIII. y.y Sünbülî Tarikatı şeyhlerinden Şeyh Mehmed Fahrî’nin *Divançe*’sini, iki yazma nüshayı karşılaştırarak tahlil etmeye çalıştık.

İstanbul’da sonraları şâirin lakabı ile meşhur olmuş olan Koruk Tekke’sinin sekizinci postnişini olan şâirimiz, aynı anda Şehzade Camii vaizliği vazifesini de icra etmekte idi. Halk’tan kopuk münzevi bir tekke dervişi olmadığına bir belirtisi olan bu durum; şâirin, *Divançe*’sinin dil ve muhteva özelliklerini de etkilediği düşüncesindeyiz. Devlet-i aliyye’nin siyasî ve toplumsal açıdan çöküşe doğru gittiği bir dönemde kaleme alınan eserde sosyal, kültürel veya siyasi hiçbir ifadeye rastlanmamaktadır. Eserin tamamen dini ve tasavvufi bir örgü içinde olması, dini edebiyatımızda, gizli kalmış bir eserin ortaya çıkması açısından önemlidir.

Divançe olarak takdim ettiğimiz çalışmamız, nerede ise bir divandaki beyit sayısına yakın olmasına rağmen; sadece gazel ve murabbalardan oluştuğundan dolayı onu, divan kategorisinde değerlendirmemizi engellemiştir. Araştırmalarımız neticesinde *Divançe*’nin iki nüshası olduğu görülmüştür. Süleymaniye nüshası kırk varak, Millet kütüphanesi nüshası ise otuz üç varaktır. Varak sayıları iki nüshada farklı olmasına rağmen, iki nüshada da manzûmelerin sıralanışı aynıdır. Bir iki beyit hariç, sadece küçük imla ve kelime farklılıkları vardır. Manzûmeler, kafiyelerinin son harfleriyle, Arap alfabesine göre dizilmiştir. Yüz elli dokuz manzûmeden oluşmuş *Divançe*’sine şâir, na’t-ı nebevi ile başlamaktadır. Eserde toplam on dokuz na’t, kırk yedi münâcât, on dört tevhid, birer ramazaniye ve ilahi ve üç mersiye bulunmaktadır. Geri kalan yetmiş dört manzûme ise didaktik üsluplu eserlerdir.

Mehmed Fahrî-i Sünbülî, XVIII. yy. edebî akımlarından kısmen etkilenmiştir. Bu yüzyılda edebiyatımızı etkisi altına alan dildeki mahallileşme cereyanıdır. Bu akımla birlikte edebiyatta kullanılan dil sadeleşmeye başlamış, mahalli ifade, deyim ve atasözleri de şiirleri süslemiştir. Şâirimizin eserinde de iki tane hece ile yazılmış ilahi ve halk tarafından kullanılan bazı deyimler bulunması kısmi de olsa bu cereyandan etkilendiğinin bir göstergesidir. *Divançe*’nin dili, günümüzde bile kolayca anlaşılabilir kadar sade ve süsden uzak bir anlatımla çevrelenmiştir. Şâir, kesinlikle sanat yapma gayesi gütmemiştir.

Şâir, manzûmelerde sık sık dini öğütlerde bulunmaktadır. Bu didaktik tarz, mutasavvıf şâirlerin genel özelliğidir. Manzûmelerde geçen emir ve nehiylerin İslam akaidine hiç tezat oluşturmayı ve şâirin sıkça ayet ve hadislerden iktibas yapması Fahrî Efendi'nin dini alt yapısının sağlamlığına bir delildir.

Türk toplumunun İslamlaşması ve İslam'ı yorumlamasında tasavvuf ve tarikatlerin yeri önemlidir. Halvetiye tarikatı ise özellikle on yedi ve on sekizinci yüzyıl Osmanlı toplumunda etkisi en fazla olan tarikatların başında gelmektedir. Tasavvuf Tarihi uzmanları tarafından 'tasavvuf fabrikası' olarak adlandırılan bu ekolün onlarca farklı kolu bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, Rûşeniyye, Gülşeniyye, Şabâniyye, Karabaşîyye ve Uşşâkiyye'dir. Bilindiği üzere Sünbülîyye Tarikatı da Halvetiyye'nin bir koludur. Mehmed Fahrî, tüm manzûmelerinde "Fahrî" mahlasını kullanmasına rağmen, yüz elli birinci manzûmede, kendisi için "Derviş Muhammed Halvetî" ifadesini kullanmıştır. Biz bu tutumdan Halvetîlikten ayrılan Sünbülîyye ekolünün, üst çatı olarak Halvetî olduklarını reddetmediğini çıkarmaktayız.

Tarikatlar, nefis terbiyesini ve tezkiyesini esas alan tarikatlar ve ruh tasfiyesini esas alan tarikatlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Sünbülîyye tarikatının nefis terbiyesini esas alması dolayısıyla, Mehmed Fahrî müridlerine bu hususu çok sık tavsiye eder. Nefs-i bed, kişiyi dünya ve ahirette rüsva eder. Nefsin tezkiye ve terbiyesinde en önemli şey ise kişinin bir şeyhe bağlanması ve Allah'ı çokça anmasıdır. 'Hû' zikri, şâir için farklı bir yere sahiptir.

Bu çalışmada bir yandan sağlam bir *Divançe* metni oluşturulurken, öte taraftan oluşturulan metin eksen alınarak şâirin dinî ve tasavvufî görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Kanaatimize göre, Mehmed Fahrî'nin hayatı ve yetişme çevresi hakkında yapılacak daha kapsamlı araştırmalar, onu ve tasavvufî görüşlerini anlamada bizleri aydınlatmaya katkı sağlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AKAR, Metin, **Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- AKAY, Hasan, **İslamî Terimler Sözlüğü**, İşaret Yay., İstanbul 2005.
- AKÜN, Ömer Faruk, "Dîvân Edebiyatı", **DİA** c.IX, İstanbul 1994.
- AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlı Tarihi** (I-VI), Ötüken Yay., İstanbul 1994.
- ALİ b. Osman Ebû Ali Cüllâbî Hucvirî, **Keşfü'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)**, (haz. Süleyman Uludağ), Dergah Yay., İstanbul 1982.
- ALTUNDAĞ, Şinasi, "Osman III", **İA.**, C.IX, İstanbul 1964.
- APAYDIN, H.YUNUS, M. AKİF AYDIN, ALİ BARDAKOĞLU, MUSTAFA ÇAĞRICI, **İlmihâl**, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2006.
- AYVANSARÂYÎ, Hâfız Hüseyin, **Vefayât-ı Ayvansarâyî**, Süleymâniye Ktp, Esad Efendi, Yz no: 1375.
- AYVERDİ, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük** (I-III), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.
- BANARLI, Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi** (I-II), MEB Yay. İstanbul 2001,
- BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Mustafa III", **IA.**, C.VIII, İstanbul 1979.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail bin İbrahim, **es-Sahîh**, c. I-VIII.Çağrı Yay., Tunus-İstanbul 1992.
- CEBECİOĞLU, Ethem, "**Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**", Anka Yay., İstanbul 2005.
- DEMİRCİ, Mehmed, "*Nûr-ı Muhammedi*", **DEÜİFD**, İzmir 1983, S. I, "*Hakikat*", **DİA**, c. XVII İstanbul 1997,
- _____, "*Hakikat-i Muhammediyye*" **DİA**, c. XV, İstanbul 1997, **Sorularla Tasavvuf ve Tarîkatler**, Damla Yayınevi, İstanbul 2004.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2005.

- FERÜDİDDİN Attar, **Tezkiretü'l-Evliyâ**, (terc. Süleyman Uludağ), İlim ve Kültür yayınları, İstanbul 1985.
- EBÛ DAVUD, Süleyman b. el-Es'as es-Sicistânî, **es-Sünen**, (I-V.) (thk. İzzet Ubeyd, âdil es-Seyyid), Çağrı Yay., Tunus-İstanbul 1992.
- EBÛ Hâmid Gazzalî, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn** I-IV, (ter. Sıtkı Gülle), Huzur Yay., İstanbul 1998.
- GENÇ, İlhan, **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2010.
- GÖLCÜK, Şerafettin -Süleyman Toprak, **Kelam**, Tekin Kitabevi, Konya 1998.
- HÜSEYİN VASSAF, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr**, (haz. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş), Sehâ Neşriyat, İstanbul 2006.
- İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **es-Sünen** (I-II.), (thk. Muhammed Fûad Abdülbâkî), Çağrı Yay., Tunus-İstanbul 1992.
- İSMÂİL b. Muhammed Aclunî, **Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme's-Tehara Mine'l-Ehâdîs 'Alâ Elsineti'n-Nâs** I- II, Dâr-ı İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1352 /1933.
- İNANÇER, Ömer Tuğrul, "**Sünbülîlik- Zikir Usûlü**", **DBİA**, c.VII. İstanbul, 1995.
- İSEN, Mustafa-Ali Fuat Bilkan, **Sultan Şâirler**, Akçağ Yay., Ankara 1997.
- KARA, Mustafa, "**Fenâ**", **DİA**, C. XII, İstanbul 1995.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Divan Edebiyatı Antolojisi**, (haz. Ahmet Mermer), Ankara 2006.
- _____, "**Türklerde Halk Hikâyeciliğine Ait Makâleler: Meddâhlar**", **Edebiyat Araştırmaları**, TTK Yay., c.I, İstanbul 1989.
- MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay., Ankara 1999.
- Kur'an-ı Kerîm ve Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı, (haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Ankara 2003.
- MERMER, Ahmet, **Türkî-i Basît ve Aydınlı Visali'nin Şiirleri**, Akçağ Yay., Ankara 2006

- MUSLU, Ramazan “**Osmanlı Toplumunda Tasavvuf 18. yy.**” İnsan Yay., İstanbul 2003
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, **es-Sahîh** (I-III), Çağrı Yay., Tunus-İstanbul 1992.
- NESÂÎ, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb, **es-Sünen** (I-VIII.), el-Kütübü's-sitte, Çağrı Yay. Tunus-İstanbul 1992.
- ÖZKAYA Yücel, **18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, **Kuran-ı Kerim ve Sünnete göre Tasavvuf**, Fatih Yay., İstanbul 1979.
- ÖZUYGUN, Ali Rıza, **Hasan Sezayî Divanı**, Buhara Yay. İstanbul 2005.
- PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay. İstanbul 2002.
- ŞENER, Halil İbrahim, **Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 1985.
- ŞENER, H. İbrahim-Alim Yıldız, **Türk İslâm Edebiyatı**, Rağbet Yay., İstanbul, 2003.
- ŞENGÜN, Necdet, **Nâzir İbrâhîm ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 2006.
- TANMAN, M. Baha, “**Koruk Tekkesi**”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c.V. Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003.
- TATCI. Mustafa, **Yunus Emre Dîvanı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- TİRMİZÎ, (Ebu İsâ Muhammed b. İsâ), **es-Sünen** c.I-II., (thk.Ahmed Muhammed Sâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâki), Çağrı Yay., Tunus-İstanbul 1992.
- ULUDAĞ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- _____, “Mâsivâ”, **DİA**, Ankara 2003, C. XXVIII.
- UZUN, Mustafa, “*Allah*”, **DİA**, İstanbul 1989, C. II.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yay., (I-IV.), Ankara 1977.

YAKIT, İsmail, **Hz. Peygamberi Anlamak**, Ötüken Yay., İstanbul, 2003.

YARDIM, Ali, **Peygamberimiz'in Şemâili**, Damla Yay. İstanbul 1997.

YILMAZ, Necdet, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, Osav. Yay., İstanbul 2001

YURDAGÜR, Metin, "Bekâ", **DİA** C. V, İstanbul 1992.